

د پاک نبی ﷺ پاک سیرت

سیرتِ

محمد رسول اللہ ﷺ

تصنیف

مولانا محمد علی مردانی

مکتبه عمرفاروق قصه خوانی بازارپشاور

سیرتِ محمد رسول اللہ ﷺ

اسلامی ادبی ټولنه مردان

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحيم

د پاك نبى ﷺ پاك سيرت

سیرتِ

محمد رسول اللّٰہ

ﷺ

تاليف

مولانا احمدعلی مردانی

(فاضل جامعة العلوم الاسلامية علامه محمد يوسف بنورئ ټاؤن كراچى)

خوره بانډه يونيورسټى روډ مردان

ناشر

مكتبه عمرفاروق

قصه خوانى بازارپشاور

﴾ د کتاب نوم ﴿ سیرتِ محمد رسول اللّٰہ ﷺ

﴾ صفحات ﴿ 128

﴾ تالیف ﴿ مولانا احمدعلی مردانی

﴾ کتابت ﴿ النور کتب خانه اینډ کمپوزنګ سینټر کامران مارکیټ نیواډه مردان 0312-9818511

﴾ پبلشرز ﴿ الجنت پرنټر

﴾ د چهاپ کال ﴿ مارچ 2018ء

﴾ بیعه ﴿ 200 روپۍ

﴾ دملاویدلو درك ﴿ جناب ماسټر محمد نثار صیب
جناب ماسټر ارشدعلی صیب
النور کتب خانه اینډ کاپی محل
کامران مارکیټ نیواډه مردان
0312 -9818511 /
0321-9818511

د میلاویدلو درکونه

- ★ مکتبه مجدد الف ثانیؒ کامران مارکیټ نیواډه مردان
- ★ اسلامی کتب خانه کامران مارکیټ نیواډه مردان
- ★ مکتبة المدینه بخشالی روډ مردان
- ★ (عبدالناصر) یونیورسټی روډ خوره بانډه مردان
- ★ حافظ محمد ابرارصیب مدرس مسجد ابوبکرؓ امین آباد مردان
- ★ حافظ شهسوار امین آباد یونیورسټی روډ مردان
- ★ دارالعلوم اصحابِ صفهٔ رنګ روډ مردان
- ★ د مردان په هره غټه کتب خانه کښې ملاویدے شي

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم

فهرست مضامین

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم

د حضور ﷺ د سیرت مبارك سره تعلق ساتل په هر مسلمان باندي لازم او ضروري دي . د سیرتِ محمد رسول اللّٰه ﷺ نه بغیر انسان د کامیابۍ ژوند نهٔ شي تیرولے . سیرتِ مصطفیٰ ﷺ د نیا او د اٰخرت د کامیابۍ د پاره دیو بنیاد حیثیت لري . سیرتِ مصطفیٰ ﷺ کښې د حضور ﷺ ټول اقوال وافعال داخل دي .د حضرت محمد رسول اللّٰه ﷺ هر عمل او هر یو قول ته سیرتِ مصطفیٰ ﷺ وئیلے شي . سیرتِ محمدی ﷺ باندې په هره ژبه کښې ګڼ او بې شمیره کتابونه لیکلي شوي دي . پښتو ژبه کښې هم په دې موضوع ډیر لیك پروت دے. د هر یو تحریر جدا انداز دے . هر یو تحریر کښې جدا حُسن پروت دے . هر یو مؤلف په خپل سوچ او فکر سره په ښکلي انداز سره د حضور ﷺ د سیرت د خوږولو او مونږ ته د رارسولو کوشش کړے دے . او په دې کوشش کښې د نن وخت پورې د هرې زمانې عالمانو خپله حصه اچولے ده . ما هم د ثواب او مولیٰ کریم د رضا او رسول اللّٰه ﷺ د شفاعت د حصول د پاره په دې موضوع قلم اوچت کړے دے . زما کتاب په حقیقت کښې د ډیرو مستندو کتابونو خلاصه او نچوړ دے . او دا یو امتیاز زما کتاب د نورو کتابونو نه جدا کوي . مولیٰ کریم دے زما دا وړوکي شان کوشش په خپل دربار کښې قبول او منظور کړي او زما او زما د مور پلار، استاذانو ،خپل خپلوانو او ملګرو د پاره دے ئې د اٰخرت ذخیره اوګرځوي . وما توفیقي الا باللّٰه العلي العظیم

احمدعلی مردانی

یونیورستي روډ خوره بانډه مردان 0312- 9818511

بسم الله الرحمن الرحيم

پاك نسب

دا خبره لكه دنمر په شان رڼا او واضحه ده چي زمونږ د خوږ نبی ﷺ نسب د دنيا په ټولو نسبونو كښي اعلیٰ او اوچت دے .اوله هر قسمه عيبونو نه پاك دے (1) .ددغي خبري اقرارد حضور ﷺ دښمنانواو د مكي كافرانو هم كړے دے .

دحضور ﷺ نسب د والد محترم له طرفه دا دے .

سيدنا محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن كلاب بن مره بن كعب بن لوی بن غالب بن فهر بن مالك بن نضر بن كنانه بن خزيمه بن مدركه بن الياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان

د مور له طرفه نسب نامه ئي دا ده (2)

سيدنا محمد بن آمنه بنت وهب بن عبد مناف بن زهره بن كلاب .

د حضور ﷺ په دواړو نسبونو كښي په كلاب سره نسب نامه يوه شی . (3)

دحضور ﷺ دَ ولادت بيان

دَ حضور ﷺ ولادت مبارك د نمر ختلو نه مخكښي او دَ سحر راختلو نه وروستو شوي دے مؤرخين په دي خبره متفق دی چي د ولادت ورځ دَ ګل وه او اسلامی مياشت دَ ربيع الاول وه . په تاريخ د ولادت كښي اختلاف دے مشهور قول دَ دولسم تاريخ دے (4) . مؤرخينو ، محدثينو اتهم تاريخ له

ترجيح وركړے ده . (5) بعضي خلقو نهم تاريخ ذكر كړے دے.

د ولادت د كال اهم واقعات

په دغه كال دَ اصحابِ فيل مشهوره واقعه را پيښه شوي وه چي د كومي واقعي تفصيلي ذكر د سورتِ فيل په تفسيرونو كښي راغلے دے . هم په دغه كال د كسرىٰ دمحل نه په زلزلي سره څلوارلس كانړي راغرځيدلي وو. او هغه اور چي د زر كالونه د فارس سلطنت كښي په يو عبادت خانه كښي بليدلو يك دم مړ شولو . په بحيره ساوه (د فارس (موجوده ايران) يو درياب) كښي اوبه وچي شولے . (6)

د حضور د والدِ محترم د وفات واقعه

حضور مبارك ﷺ لادغي دنيا ته تشريف نهٔ وو راوړے . په دغي زمانه كښي دحضور ﷺ نيكهٔ عبدالمطلب مديني منوري ته عبدالله (دحضور ﷺ والد محترم) لره دَ كهجورو راوړلو د پاره وليږلو . اتفاقاً په څهٔ وجه په دغه سفر كښي دَ حضور ﷺ د والد محترم د وفات واقعه را پيښه شوه . او حضور ﷺ دغي فاني دُنيا ته دَ راتلو نه مخكښي يتيم شو .(7) د والد محترم د وفات نه پنځهٔ شپږ مياشتي وروستو حضور مبارك ﷺ دغي دُنيا ته تشريف راوړلو

نوم او عقيقه

د ولادت په شپږمه ورځ عبدالمطلب د حضور ﷺ د پاره محمد ﷺ نوم خوښ كړلو . قريشو د عبدالمطلب نه تپوس وكړهٔ اے

ابوالحارث ! (د عبدالمطلب کنیت) تا داسي نوم ولي خوښ کړلو چي ستا په خاندان او مشرانو کښي د چا نشته ؟ عبدالمطلب ووئيل ما دا نوم په دي وجه حضور ﷺ لره ایښے دے چي ټول مخلوق د دوی صفت بیان کړي .(8) هم په دغه ورځ عبدالمطلب د حضور ﷺ عقیقه وکړهٔ .(9)

دَ رضاعت زمانه

اول حضور ﷺ مبارك له خپلې مور بی بی پي ورکړه. بیا څهٔ ورځے ئي دَ بی بی ثوبیې سره تیرے کړے .(ثوبیه د ابولهب وینځه وه) .له هغوی نه وروستو حضرت حلیمي بی بی سره پاتے شو.(10) د عربو عامه طریقه دا وه چي ماشومان به ئي دَ بدن د ودي او د ښهٔ صحت د پاره مختلفو کلو ته لیږل . په دغه سلسله کښي د حضور ﷺ دا لاندیني واقعه مؤرخینو نقل کړے ده . د حضرت حلیمي بی بی بیان دے چي زهٔ (له طائف نه) د بني سعد زنانو سره مکي مکرمي ته په دي نیت راغلم چي د ځان سره یو ماشوم دَ پیو او تربیت په غرض بوځم. (چي د هغي په ذریعه زمونږ د کور فقر وفاقه او تنګدستیا ختمه شي) دا زمانه دَ تنګدستیا او غربت زمانه وه .فقر وفاقه عام وه. زما سره په غیره کښي زما یو ماشوم زوئ هم وهٔ . د تنګدستا او د غربت د لاسه خوراکونه کم وو په دغي وجي د هغه د پیو خوراك هم نهٔ پوره کیده .د هغه دَ لوږي اوژړا دَ لاسه به مونږه شپي شوګیره کولے . مونږه یوه اوښه ساتلے وه . دهغي د کمزورتیا په وجه دهغي وجود کښي پیي نه وه .ډیره په ګرانه به مونږه وخت تیرو لو . ډیر په ګرانه مونږه د نورو خلقو سره

یوځائے مکي مکرمې ته دغه سفر ترسره کړۀ . هر یوې زنانه د مالدارو کورنو ته زور کولو دَ حضور ﷺ دَ یتیم والی په وجه زنانه د حضور ﷺ کور ته نۀ ورتلے . ځکه چې حضرت اٰمنې بی بی نه ئې د زیاتو پیسو او د انعام او اکرام امید نه وو . زمونږ هریوې زنانه د مالدارو کورنو نه ماشومان ځان سره واغستل . د حضور ﷺ نه علاوه بل څوك پاتې نه شو. دَ حضرت حلیمې بی بی بیان دے چې ما خپل خاوند ته وئیل ماته ځان په دې بدې ښکاری چې له مکي مکرې نه (خپل کلی ته) خالی جولۍلاړه شم. د خالی تللو نه غوره او بهتره خبره دا ده . چې مونږه د ځان سره حضرت محمد رسول اللّٰه ﷺ بوځو. خاوند راله اجازت راکړه . بی بی حیلمهؓ فرمائی : حضرت اٰمنې بی بی مونږ ته حضور ﷺ حواله کړه . بیا مونږ ولیدل چې د حضور ﷺ په برکت سره زمونږه د سورلې رفتار تیز شو.او هغه اوښه چې د لشلو قابله نه وه د پیو ترې مونږ څۀ امید نه ساتلو هغې په ډیر زیات مقدار سره مونږه لره پیې راکول شورو کړه . بیا چې هر کله مونږ کور ته وورسیدلو نو د حضور ﷺ په برکت زمونږ د کور نه غریبی لاړه . د برکتونو نزول شورو شو. (11) حضور ﷺ د حضرت حلیمې بی بیؓ سره په کور کښې دوه کاله تیر کړل . بیا ئې خپلې مور ته د حواله کولو په نیت حضور ﷺ راوستلو د غه وخت په مکه مکرمه کښې د طاعون بیماری ښوره وه . له دې وجې حضور ﷺ حضرت حلیمې بی بی دوباره د ځان سره د مور په اجازت سره بوتللو . په دغه زمانه کښې د حضور ﷺ د شق

صدر واقعه راپیښه شوه . حضور ﷺ چي کله د حضرت حليمي بی بی سره په کور کښي ديره وو . دغه زمانه کښي حضور ﷺ به د خپل د پيو شريك ورور سره بهر تللو . يوه ورځ حضور ﷺ د خپل ورور سره بهر تلے وه . دغه د پيو ورور شريك (عبدالله) په منډه منډه يريدلے (د حضور ﷺ د پيو شريك ورور) كور ته راغے او خپل والد محترم ته كويا شو . زما قريشي ورور دوه كسانو چي ئي سپيني جامي اغستي وے سملولو . بيائي ورله سينه سيرے كړه . ما هغه هم داسي حالت كښي پريښے دے او تاله راغلے يم . د عبدالله والد محترم اوعبدالله په منډه منډه په ويره حضور ﷺ له څنګل ته لاړل . دوی د حضور ﷺ نه د دغي واقعي په باره تپوس وكړه . حضور ﷺ اوفرمائيل : دوه تنه سپيني جامو والا ما له خواله راغلل او زما سينه ئي سيرے كړه . بيا ئي ترينه څۀ لرے كړل خو هغه څۀ وود هغي ماته پته نشته . د دغي واقعي نه حضرت حليمي بی بی سره د دوی د ژوند فكر شو . مجبوراً ئي خپلي مورله راوستلو (12) او د حضور ﷺ والدي ته ئي مخكښي تير شوی حالات بيان كړل .

دَ حضور ﷺ اولني خبري

حضرت حليمهؓ فرمائی چي كوم وخت د حضور ﷺ د پيو زمانه ختمه شوه دغه وخت د حضور ﷺ په ژبه باندي دا الفاظ وو.

الله اكبر كبيرا والحمدلله حمدا كثيرا

وسبحان الله بكرة واصيلا . (13)

د حضور ﷺ د مور بی بی د وفات واقعه

حضور ﷺ دَ ولادت په شپږم کال حضور مبارك ﷺ دَ خپلي مور سره دَ څۀ غرض د پاره مديني منوري ته تشريف يوړلو. حضور ﷺ د خپلي مور سره په مدينه منوره کښي يوه مياشت تيره کړۀ .بيا حضور ﷺ دَ خپلي مورسره دَ مديني منوري نه راوپس شولو او ابواء نومي ځائے ته چي راورسيدل. نو په څۀ وجه د حضرت آمنه بی بیؓ انتقال وشو. عزيزانو هم هلته کښي ئي زمکي ته وُسپارله . د حضرت آمنه بی بیؓ د تدفين نه پس حضور ﷺ د امّ ايمن سره مکي مکرمي ته تشريف راوړلو. امّ ايمن د حضور ﷺ سره په دغي سفر کښي ملګري وۀ . (امّ ايمن د حضور ﷺ وينځه وه) (14) دغي واقعي سره حضور ﷺ په ډير لږ عمر کښي دَ مور پلار دَ سر دَ سيوري نه محرومه شو.

د عبدالمطلب انتقال

امّ ايمن چي کله مکي مکرمي ته راغله نو حضور ﷺ ئي خپل نيکۀ عبدالمطلب ته حوالۀ کړۀ . عبدالمطلب به د حضور ﷺ ډير خيال ساتلو . هر ځائے ته به چي تللو نو حضور ﷺ به ئي د ځان نه نۀ جدا کولو. حضور ﷺ د عبدالمطلب سره دوۀ کاله تير کړۀ . کوم وخت چي د حضور ﷺ عمر مبارك اته (۸) کاله شو نو عبدالمطلب هم د نبی عليه السلام نه جدا شو او د دي جهان نه بل جهان (آخرت) ته پرده اوکړۀ (15) د امّ ايمن بيان دے چي

کوم وخت عبدالمطلب وفات شو او د هغه جنازه اوچته شوه . نو ما ولیدل چي حضور ﷺ په جنازه پسي وروستو روان دے او ژاړی . (16)

د ابو طالب په کور کښي

د مور پلار او دَ نیکهٔ د انتقال نه وروستو حضور ﷺ دَ خپل سکه ترهٔ ابو طالب سره پاتي کیدل شورو کړهٔ . کله چي دَ حضور ﷺ عمر مبارك دولس کاله او دوه میاشتي شولو . دغه وخت ابو طالب دَ تجارت په غرض شام دَ تللو اراده وکړه نو حضور ﷺ ئي هم په سفر کښي دَ ځان سره ملګري کړه . په دغه سفر کښي په لاره تیماء نومي ځائے کښي یوه عجیبه واقعه راپیښه شوه .

د یهودیانو د عالم ربنتیا خبره

کوم وخت چي حضور ﷺ دَ ابو طالب سره په تیماء نومي ځائے کښي دمه کوله اتفاقاً دَ یهودیانو یو لوئي عالم چي په بحیرا راهب باندي یادیدلو دغي مقام سره خواته تیریدلو . هغهٔ چي حضور ﷺ ولیدلو . نو د ابو طالب نه ئي تپوس وکړهٔ چي دا هلك څوك دے ؟ ابو طالب ورته ووئیل چي دا زما ورارهٔ دے .بحیرا ابو طالب تهٔ ووے کهٔ چرته تهٔ د دوی (محمد ﷺ) خیر خوا ئي او د دوی سره ښهٔ کول غواړي نو دوی شام ته مهٔ بوځهٔ . کهٔ چرته دوی تاسو د ځان سره بوتلل . نو د شام یهودیان به دوی قتل (شهید) کړی . دوی ته به الله تعالیٰ په راروان وخت کښي نبوت ورکوی . دا هغهٔ نبی ﷺ دے چي د

یهودیانو دین به منسوخ کوی .دغه ټولې خبرې او دوی ټول اوصاف ما په خپل آسمانی کتاب کښې لیدلی دی .(بحیرا د تورات عالم وه د دوه دغه بیان درحقیقت د تورات ترجمانی وه .)(17) ابوطالب چې د هغه راهب خبره واوریدله نو حضورﷺ ئې مکې مکرمې ته واپس راوولیږلو .

حرب الفجار کښې شرکت

د عربو قبیلې به په وړه وړه خبره جنګ ته تیاریدلے او بیا به هغه جنګ تر ډیر وخته پورې جارې وو. په دغه جنګونو کښې مشهور جنګ د حرب الفجار په نوم یادیږی . حرب په عربې ژبه کښې جنګ ته وئیلے شی . فجار د فجور نه جوړ شوې ټکې دے . دغه جنګ په هغه میاشتو کښې شوې وو چې په کومو میاشتو کښې قتال (جنګ کول) ګناه ، منع او حرام وۀ . په دغې عظیم جنګ کښې حضور ﷺ د خپلو ترونو سره د هغوی په زوروره مطالبه شریك شوے وو. حضور ﷺ په دغې موقع هم د قتال نه ځان لرې ساتلے وۀ . دغه وخت د حضور ﷺ عمر شریف څوارلس یا پنځلس کاله وۀ . د محمد بن اسحاق قول دے چې دغه وخت د حضور ﷺ عمر مبارك شل کاله وۀ.(18)

حلف الفضول

د عربیانو فطرت په لږه لږه خبره د یو بل سره جنګونه کول وو . بیا د هغې جنګونو اثر به تر ډیر وخته پورې نه ختمیدلو . د حرب (جنګ) فجار نه پس د عربو بعضې مشران د عبدالله

بن جدعان په كور كښې راجمع شو چې د حلف الفضول په طريقه بيا يو عهد وكړو . چې د آخر وخته پورې به د مظلوم مدد كوؤ . هغه كۀ هرې يوې قبيلې سره تعلق لري . په دغې عهد كښې حضور ﷺ هم شريك شوې وۀ . (19) حضور ﷺ د دغې عهد متعلق فرمائي كۀ چرته ماته د دغې عهد په بدله كښې سرۀ اوښان (په اوښانو كښې اعلیٰ ترين قسم) ملاويدے نو ما به نۀ وو خوښ كړې . او كه د اسلام په زمانه كښې ما څوك داسې عهد ته راوبلي نو زۀ به خامخا ورله ورځمه .

د حضور ﷺ اخلاق

داؤد بن الحصين نقل كړې دى . فرمائي . د عامو خلقو وينا ده. حضور ﷺ په داسې شان او كيفيت سره ځواني ورسيدلو چې په خپلې قبيلې كښې د ټولو نه زيات ښۀ اخلاقو والا ، د ګاونډيانو نه ځان خبر ساتلو والا، ډير زيات حلم (برداشت) والا، رښتونې ، امانت داره وۀ . د هرقسمه جګهړو ، كنځلو او بدو خبرو نه لرې وۀ .په دې وجه ورته د خپلې قبيلې ټولو خلقو د امين لقب وركړۀ . (20) او بيا په دغې لقب سره په پوره عرب او بيا په پوره دنيا كښې ياد شولو. حضور ﷺ د امين په لقب د عربو په كوڅۀ كوڅۀ كښې يادېدلو . په دغې وخت كښې دا خبر د حضرت خديجې ؓ كور ته لاړلو .

شام ته دوباره سفر

حضرت خديجۀ ؓ د مكې مكرمې يوه ډيره مالداره پاك دامنه

معـزه ښـځـه وه. د پاك دامني په وجه په طاهره (معنیٰ پاك دامـنـه) يـاديـدلـه .هغي ته چي دَ حـضـور ﷺ دَ اوصافو پتـه ولـګيـدلـه . نـو هـغـي پاك دامني زنانه حضور ﷺ ته د خپل غـلام پـه ذريـعـه دا پـيـغـام واستـولـو چي كـه چري تاسو زما تـجارتـی مـال شـام تـه يوسـے نو زۀ به تاسو له د نورو خلقو نه زيـاتـه ګټـه (نـفـع) د تجارتی مال په ګټه كښي دركړم . حضور ﷺ د خديـجي خـواهـش تـه غاړه كيښوده او د هغوی دَ مال تـجارت سـره پـه شپـاړسم ذی الحجه دمكي مكرمي نه ملك شـام تـه روان شـولـو . دغـه سفـر كښـي د حضور ﷺ سـره د حـضـرت خديـجيؓ غلام ميسره هم ملګري وه . په لاره كښي د ميسـره مـلاقـات د يـويـهـودی عـالـم سره وشـولـو چي نوم ئي نسـطـورا وۀ .هغۀ ميسره ته (د تورات په رڼا كښي) ووئيـل چي دا انسـان (حـضـرت مـحـمـد ﷺ) به (په راروان وخت كښي) د اللّٰه پيغمبر جوړيږی . (21)

د حضرت خديجيؓ سره نكاح

حـضـرت خـديـجـهؓ ډيـره هـوښيـاره ښـځـه وۀ. هغي د حضور ﷺ د سفر ټول حالات ورقه بن نوفل ته ووئيل . ورقـه چي د حـضـور ﷺ متـعـلـق دغـه خبرے واوريدلے نو حـضـرت خـديـجيؓ تـه ئي اوفـرمائيـل : محـمد ﷺ د دي امت پيـغـمبر دے . اوما ته ښۀ پته ده چي يو پيغمبر راتلونكے دے چي د چا مونږ په انتظار يُو . او هغه زمانه رانزدي ده .(22) حـضرت خديجيؓ چي د ورقه بن نوفل دغه خبري واوريدلے . او د حـضـور ﷺ ظاهري او باطني كمالات ووليدل نو د حضور

ﷺ سره ئي د نكاح كولو خواهش پيدا شو. او حضور ﷺ ته ئي د يو قاصد په ذريعه د نكاح پيغام وليږلو . حضور ﷺ د خپل ترۀ ابو طالب په مشوره د حضرت خديجيؓ سره نكاح كولو ته تيار شولو . د نكاح دپاره ابو طالب او د هاشم خاندان خلق او دغه شان دَ مضر خاندان راجمع شول . دغه وخت ابو طالب د نكاح خطبه ووئيله اوشل اوښان مهر مقرر شو (سيرتِ ابن هشام) حافظ ابو بشر دولابی فرمائی مهر دولس نيمي اوقيي مقرر شوي وو . يو اوقيه د څلويښتو درهمو برابر وی . په دي حساب مهر پنځه سوه درهمه مقرر شو . د نكاح په وخت دَ حضور ﷺ عمر مبارك پينځويشت كاله وۀ . او د حضرت خديجي بی بیؓ عمر مبارك څلويښت كاله وۀ.

(24) (23)

د حضرت خديجيؓ سره ژوند

حضرت خديجي بی بی د حضور ﷺ په نكاح څليريشت كاله پاتي شوي وۀ . دغه زمانه څۀ د نبوت دَ ملاويدلو نه مخكښي ده او څۀ دَ نبوت دَ ملاويدلو نه ورستو وۀ . حضور ﷺ له د حضرت خديجيؓ نه اللّٰه تعالیٰ دوه ځامن (قاسم او عبداللّٰه چي په طاهر او طيب سره هم ياديدلو) او څلور لورياني (حضرت زينبؓ ، حضرت رقيةؓ ، حضرت ام كلثومؓ ، حضرت فاطمهؓ) وركړي وے.(د حضور ﷺ دريم ځوئے چي نوم ئي ابراهيم وه . د هغوي پيدائښت د حضرت ماريه قبطيه نه شوي وه.) د حضور ﷺ ټول نارينه اولاد بلوغت ته دَ رسيدلو نه مخكښي وفات شوے وو. د حضور ﷺ په لوريانو كښي د

ټولو نه مشره لور حضرت زينبؓ وه . حضرت زينبؓ پسې د حضرت قاسمؓ پيدائش شوے وو بيا وريسې ام کلثوم ، فاطمه ، رقيه او په آخر کښې د حضرت عبداللّٰه ولادت شوے دے . د حضرت عبداللّٰه ولادت حضور ﷺ ته د نبوت ملاويدو نه پس شوي دے . په دې وجه عبداللّٰه ته طيب او طاهر هم وئيلے شي . د حضور ﷺ له طرفه د حضرت خديجيؓ ټولو لوريانو او ځامنو ته د صفيه وينځے سلمیٰ پى ورکړې وو. (25)

د بناتِ مصطفیٰ ﷺ د ژوند حالات

حضرت زينب بنت رسول اللّٰه ﷺ

دا د حضور ﷺ مشره لور ده . (26) د حضرت زينبؓ نکاح د خپلې ترور ځوئ حضرت ابوالعاصؓ (نوم ئې لقيط) سره شوي وه . هاله د حضرت ابوالعاصؓ مور وه . او د حضرت خديجيؓ خور وه . د هجرت په ووم کال ابوالعاصؓ اسلام قبول کړے وه .(27) د حضرت زينبؓ د حضرت ابوالعاص نه يوه لور (نوم ئې امامه) او يو ځوے (نوم ئې علي) وه . د علي بن ابوالعاصؓ انتقال په ماشوم والي کښې شوي وه . امامهؓ بنت ابوالعاصؓ لره اللّٰه تعالیٰ ژوند ورکړے وه . اولنې نکاح ئې د حضرت عليؓ سره شوي وه بيا د هغوی نه پس د حضرت عليؓ د وصيت مطابق د حضرت مغيرهؓ په نکاح کښې راغله . (28) د حضرت زينبؓ بنت حضرت محمد رسول اللّٰه ﷺ انتقال د هجرت په اتهم کال شوے وۀ . حضور ﷺ ورله خپلو

کپړو کښي کفن ورکړو او بيا په خپلو مبارکو لاسونو ئي زمکي ته اوسپارله.) (29)

حضرت رقيه بنت رسول الله ﷺ

حضرت رقيهؓ د حضرت زينبؓ نه دري کاله پس پيدا شوي وه اولني نکاح ئي عتبه د ابولهب ځوئي سره شوي وه . رخصتى لا نۀ وه شوے . کوم وخت چي حضور ﷺ د خپل نبوت اعلان وکړۀ . او ابوالهب دغه اعلان بد وګڼه او د حضور ﷺ په شان کښي ئي بي ادبى وکړله . نو په جواب کښي الله تعالى سورت﴿ تَبَّتۡ يَدَا اَبِىۡ لَهَبٍ الاية ....﴾ نازل کړه . په دغي موقع ابولهب خپل ځوئي ته مخامخ قسم وخوړلو چي تاسره ناسته پاسته خوراك سکاك تر هغه وخته پوري په ما حرام دے ترڅو چي تا د محمد ﷺ لور لره طلاق نه وي ورکړے .عتبه د پلار خبره اومنله او حضرت رقيهؓ ته ئي طلاق ورکړه.(30) بيا د دغي واقعي نه پس د حضرت رقيهؓ نکاح د حضرت عثمانؓ سره اوشوه . حضرت رقيهؓ لره الله تعالىٰ د حضرت عثمانؓ نه يو ځوئے (عبدالله) ورکړے وۀ . هرکله چي عبدالله بن عثمانؓ شپږ کاله ته ورسيدلو . نو يو چرګ ورله سترګه زخمي کړه . هم د هغي د لاسه د هجرت په څلورم کال په مدينه منوره کښي وفات شو. (31) د حضرت عبدالله د مور حضرت رقيه بنتِ رسول الله ﷺ د وفات واقعه د غزوه بدر په ورځ پيښه شوي وۀ . کوم وخت چي د بدر د فتح زيرے مديني منوري ته راغے هغه وخت حضرت عثمانؓ د حضرت رقيهؓ د تدفين نه فارغه شولو. د غزوه بدر په موقع

حضرت رقيهؓ بیماره وهٔ . د حضور ﷺپه حکم حضرت عثمانؓ د حضـرت رقيهؓ د خیال ساتلو د پاره مدينه منوره کښي پاتے شـوے وهٔ . پـه دغـه وجي د غـزوه بـدر پـه مالِ غنيمت کښي د حضرت عثمانؓ برخه هم وهٔ .(32)

حضرت ام کلثوم بنت رسول اللهٔ ﷺ

د حضـرت ام کلثومؓ اولني نکاح د ابولهب د ځوئـے سره شوي وه . رخـصتـی لا نهٔ وه شوي . د حضرت رقيهؓ په شان د ابولهب ځوی عتيبه حضرت ام کلثومؓ ته طلاق ورکړهٔ . بيا د هجرت په دريـم کـال د حـضـرت عـثـمانؓ په نکاح کښي راغله . (33) حـضـرت ام کـلثومؓ شپږ کاله دحضرت عثمانؓ په نکاح کښي وه .بيـا د هجرت په نهم کال په شعبان کښي وفات شوه . اسماء بـنـت عميس او صفيه بنت عبد المطلب ورله غسل ورکړه . بيا حضور ﷺورله جنازه وکړه. او قبر ته حضرت عليؓ ، فضل بن عبـــاسؓ او اســــامـــــه بـــن زيـــدؓ کـــوزه کـــړهٔ . (34)

حضرت فاطمة بنت رسول اللهٔ ﷺ

د حضـرت فـاطـمـهؓ ولادت حـضـور ﷺته د نبوت ملاويدو نه پـنـځـه کالـه مخکښي شوي دے . (35) حـضـرت فاطمهؓ د حضـرت عائشيؓ نه پنځه کاله مشره وهٔ . (36) ددوی نکاح د حضـرت عليؓ سره دهجرت په دويم کال د رجب يا د رمضان يا د ذيقعـده پـه ميـاشـت کـښـي شـوي وهٔ . په مهر کښي حضرت فاطميؓ ته څلور سوه مثقاله سپين زر ملاؤ شوی وو .(37) د نـکـاح نـه پس رخـصـتی ئي د ماسخوتن د مونځ نه مخکښي

شوي وۀ . (38) د حضرت فاطمي ؓ نه د حضرت علیؓ شپږ بچي وو. دري ځامن حضرت حسنؓ ، حضرت حسينؓ ، حضرت محسنؓ او دري لورياني حضرت رقيهؓ ، حضرت ام کلثومؓ او حضرت زينبؓ . (39) د حضور ﷺ د وفات نه شپږ مياشتي وروستو د دوی انتقال شوي دے . (40)

د ازواج مطهراتؓ دژوند حالات

حضور ﷺ دَ حضرت خديجهؓ په ژوندون د بل چا سره نکاح نه وه کړے. د هجرت نه دري کاله وړاندي چي کله حضرت خديجهؓ وفات شوه . او دَ رسول اللّه ﷺ عمر مبارك يو کم پنځوس کاله شولو . نو ډيرو زنانو دَ حضور ﷺ سره دَ نکاح کولو خواهش ظاهر کړلو . دغه زنانو کښي حضرت سوده بنت زمعه ، حضرت عائشه ، حضرت حفصه ، حضرت ام سلمه ، حضرت زينب بنت خديمه ، حضرت زينب بنت جحش ، حضرت جويريه ، حضرت اَم حبيبه ، حضرت صفيه او د حضرت ميمونه شاملي دی .

حضرت سوده رضی اللّه عنها

حضور ﷺ د حضرت سودهؓ سره نکاح د حضرت خديجيؓ د وفات نه يو څو ورځے پس کړے وۀ . دا هم د حضرت خديجيؓ په شان ډيره معززه قدرمنده اعلیٰ نسب والا وۀ . د حضرت سودهؓ نسب په لوی بن غالب سره د حضور ﷺ د نسب سره ملاويږی . د والدي نوم ئي شموس بنت قيس دے .اولني نکاح ئي د خپل تره زوئي سکران بن عمروؓ سره شوي وۀ .

حضرت سودهؓ او حضرت سکران دواړو حبشي ته هجرت کړے وو . د حبشي نه واپسي کښي په لاره د حضرت سکرانؓ انتقال اوشو . د حضرت سکران بن عمروؓ د انتقال نه پس د حضور ﷺ په نکاح کښي راغله . دمؤرخينو په دي خبره کښي اختلاف دے چي حضور ﷺ د حضرت عائشهؓ او د حضرت سودهؓ دواړو کښي د چاسره اول نکاح کړے دهٔ . زيات علماء د دي قائل دی . چي حضرت سودهؓ نکاح اول شوي وهٔ بيا د هغي نه څهٔ لږه موده پس د حضرت عائشهٔ سره د حضور ﷺ نکاح شوي ده . (41) (42)

حضرت عائشه رضی اللّٰه عنها

د دوی دَ والد محترم نوم ابوبکرصديقؓ دے چي دَ حضور ﷺ په تکليف کښي ئي ملګرتيا کړے ده . د موربی بی نوم ئي زينب دے . حضرت عائشيؓ د حضرت عبدالله بن زبيرؓ په نوم خپل کنيت امّ عبدالله ايښے وهٔ . د حضرت سودهؓ نه پس حضور ﷺ د حضرت عائشيؓ سره نکاح کړے وهٔ . دغه وخت د حضرت عائشيؓ عمر شپږ کاله وهٔ . (43) . بيا دَ هجرت په کال چي دغه وخت د دوی عمر نهه (9) کاله وهٔ . د حضور ﷺ کورته ئي (رخصتي وشوه) تشريف يوړلو . په کوم کال چي حضور ﷺ د دي دنيا نه پرده وکړله . په هغه کال د دوی عمر اتلس(18) کاله وهٔ. حضرت عائشهٔ نهه کاله د حضور ﷺ په زوجيت کښي پاتي شوي ده . د حضور ﷺ دَ صحبت او ملګرتيا په دوی ډير زيات اثر پريښي وهٔ . د هغي اثر دا نتيجه وه چي لويو لويو اصحابوؓ د دوی نه احاديث

نقل کړی دی.(44)(45)

حضرت حفصه رضی الله عنها

د دوی د والد محترم نوم حضرت عمرؓ دے چې د چا دَ ایمان راوړلو دَ پاره رسول اللّٰه ﷺ خصوصی دعا غوښتې وه. د حضرت حفصهؓ اولنې نکاح د انیس بن حذافه سره شوې وه. انیس بن حذافه ته په جنګ احد کښې شهادت ملاؤ شوے وو.(46) د دوی د شهادت نه پس د حضرت عمرؓ حضرت سیدنا صدیق اکبرؓ سره د حضرت حفصهؓ نکاح کول اوغښتل. حضرت ابوبکرؓ ورله هیڅ جواب ورنکړۀ. نو بیا ئې حضرت عثمانؓ سره د حضرت حفصهؓ د نکاح په باره کښې خبره وکړه. هغوی ورته ووئیل چې سوچ به اوکړم بیا به تاته ووایم. څه وخت پس بیا حضرت عمرؓ د حضرت عثمانؓ سره خبره وکړۀ. نو حضرت عثمانؓ ورته ووئیل چې زۀ داساعت واده کول نۀ غوارم. حضرت عمرؓ لره غصه ورغله او حضور ﷺ ته ئې د دوی شکایت وکړه. حضور ﷺ ورته په جواب کښې اوفرمائیل د حفصهؓ واده به د حضرت عثمانؓ نه غوره انسان سره کیږی او دعثمانؓ واده به د حفصهؓ نه غوره زنانه سره کیږی. بیا هم هغه شان وشو څنګ چې حضور ﷺ فرمائیلی وو د حضرت حفصهؓ سره حضور ﷺ په خپله نکاح وکړه او د حضور ﷺ خپله لور حضرت امّ کلثومؓ حضرت عثمانؓ ته په نکاح کړه.(47)کوم ساعت چې د حضور ﷺ سره د حضرت حفصهؓ نکاح شوې وه هغه وخت د حضرت حفصهؓ عمر شل کاله وۀ. او د حضور ﷺ عمر مبارك پنځه پنځوس کاله وۀ.

د نکاح دا واقعه د هجرت په دريم کال پيښه شوې وه.(48)

حضرت زينب بن خزيمه هلاله رضی الله عنها

د امّ المساکين په لقب سره ياديدنکي دا هغه قدرمنده او عزمنده زنانه ده چي د دوی سره اولني نکاح د طفيل بن حارث شوي وه . بيا دَ هغوی د طلاق نه وروستو حضرت عبيدهؓ په نکاح واغستله . د حضرت عبيدهؓ د شهادت نه وروستو بيا حضور ﷺ په نکاح کښي راغله. د حضرت عبيدهؓ دَ شهادت واقعه په غزوه بدر کښي پيښه شوي وه او د حضرت زينب نکاح د حضور ﷺ سره دَ غزوه احد نه يوه مياشت مخکښي شوي وه. د بعضي علماء قول دا دے چي د دوی اولني نکاح د عبدالله بن جحش سره شوي وه . هغه عبدالله بن جحش چي په غزوه احد کښي شهيد شوے وۀ . د هغوی د شهادت نه وروستو حضور ﷺ د حضرت زينبؓ سره نکاح وکړۀ. د حضرت زينبؓ انتقال د ديرشو کالو په عمر کښي شوے دے او حضور ﷺ ئي پخپله د جنازي مونځ ادا کړے دے . (49)(50)

حضرت ام حبيبه رضی الله عنها

د ام حبيبهؓ اصل نوم رمله وه . ورته د لور دنوم په وجه امّ حبيبه وئيلے شي .دَ پلار نوم ئي ابو سفيان (صخر) دے . د عبيدا للّه بن جحش په نکاح کښي وه . او د هغۀ نه ئي يوه لور وه . ښځه خاوند دواړه مسلمانان شول او دواړو حبشي ته هجرت وکړلو . عبيد الله بن جحش په حبشه کښي نصرانيت

اختيار كړۀ . دغه وخت حضرت ام حبيبةؓ په خپل ايمان باندي كلكه ولاړه وه .حضور ﷺ ورته دنجاشي بادشاه په ذريعه يو خط وليكلو او په هغي كښي ئي ورته ورسره دَ نكاح كولو اراده ظاهره كړه .د ام حبيبةؓ سره د حضور ﷺ په نكاح كښي نجاشي بادشاه دَ حضور ﷺ له طرفه په مهر كښي ام حبيبةؓ ته څلور سوه درهمه وركړل. د نكاح دا واقعه د هجرت په شپږم كال راپيښه شوے وه.

حضرت ام سلمه رضى اللّٰه عنها

د امّ سلمه نوم هند دے . اول دَ ابو سلمه په نكاح كښي وه . د دوی نه ئي شپږ بچي(عمر ، سلمه ، زينب ، دره ، محمد بن سلمه، ام كلثوم بنت ابى سلمه) وو. بعضي مورخينو ئي صرف د څلورو بچو ذكر كړے دے . ابو سلمةؓ (عبداللّٰه بن عبداللّٰه بن عبدالاسد مخزومى د ام سلمهؓ د ترۀ زوئي) په غزوه بدر كښي شريك شوے وۀ . بيا په غزوه احد كښي زخمي شولو او له دغي زخم له وجي وفات شو . (51) د ابو سلمه د شهادت نه پس بيا په 4 هجري يا 3 هجري كښي دَ حضور ﷺ په نكاح كښي راغله . مشهوره ده چي په ازواج مطهرات كښي دَ ټولو نه وروستو دَ حضرت ام سلمهؓ انتقال شوي دے .(52)(53)

حضرت زينب بنت جحش رضى اللّٰه عنها

د حضور ﷺ د ترور (اميمه بنت عبدالمطلب) لوروه . د دوی نوم بره وو . يوه ورځ حضور ﷺ ترينه د نوم تپوس وكړه . نو

دي خپل نوم بره اوښودلو . حضور ﷺ ورته په جواب کښي ارشاد اوفرمائيل ستا نوم بره نه دے زينب دے د هغه وخت دوی ته زينبؓ وئيل شوروشو.(54) د دوی اولني نکاح د حضور ﷺ په حکم باندي د حضرت زيد بن حارثؓ سره شوي وه .تقريباً يو کال پوري دغه عقد برقرار وۀ . د حضرت زينبؓ او دَ حضرت زيدؓ په طبيعيت کښي دَ عدم مطابقت په وجه د حضور ﷺ دَ صلاح او مشوري نه حضرت زينبؓ له حضرت زيدؓ طلاق ورکړلو. بيا حضور ﷺ حضرت زينبؓ سره نکاح وکړله . دغه وخت د حضرت زينبؓ عمر د يوقول مطابق پنځويشت کاله او دبل قول مطابق پنځه دريش کاله وه . څلور سوه درهمه مهر مقرر کړے شوے وو. حضور ﷺ په دغه موقع صحابهؓ له د روټي انتظام کړے وو. د حضرت زينبؓ د نکاح دا واقعه د هجرت په څلورم کاله باندي پيښه شوے وه . د حضور ﷺ حضرت زينبؓ سره د نکاح کولو يوه وجه دَ حضرت زينبؓ له تسلي او ډا ډګيرنه ورکول وو بل طرف د يوباطل رسم ختمول وه . په عربو کښي دا دستور وو چي چا به يو تن ته ځوئے ووئيلو نو د هغه د زنانه سره به ئي پس له طلاق نه هم نکاح نه شوه کولے . او د هغه انسان سره به ئي د سکه ځوی په شان تعلق ساتلو . (د زيات تفصيل د پاره فتح الباري ، تفسير احزاب مطالعه وکړئ.(55)

حضرت صفيه بنت حيي رضی اللّٰه عنها

د پلار نوم ئي حی بن اخطب او د مور نوم ئي ضره وۀ.(56) د استيعاب مؤلف ئي د والدي نوم بَره بن سموال ذکر کړے

دے . (57) پلار ئي د بنو بضیر قبیلي مشر وۀ .د دوی دَ نسب آغاز او ابتداء دَ حضرت هارون علیه السلام نه شوي ده . رومبي نکاح ئي د اسلام بن مشکم قرظی سره شوي وه . بیا د طلاق نه پس ئي د کنانه ابن ابی الحقیق سره اوتړله .کنانه ابن ابی الحقیق په غزوه خبیر مسلمانانو قتل کړه . په دغي غزوه کښي مسلمانانو ته ډیر مالِ غنیمت په لاس ورغلو . په دغي مالِ غنیمت کښي حضرت صفیه هم وه . حضرت صفیهؓ د حضرت دحیه کلبیؓ په حصه کښي راغله . حضور ﷺ ته یو صحابي ووئیل چي دا خو د بنو قریظه او د بنونضیر د سردار لور ده . دا خو ستا سو لائقه ده . چي ستاسو سره وی . حضور ﷺ حضرت دحیه کلبیؓ راوغبنتلو او د حضرت صفیهؓ په بدل کښي ئي ورلـه بلـه یـوه وینـځـه ورکړه . بیا ئي د حضرت صفیهؓ سره نکاح اوکړۀ .(58)

حضرت جویریه بنت حارث رضی الله عنها

د پلار نوم ئي حارث بن ضرار دے چي په بنی المصطلق کښي دَ خزاعی قبیلي مشر وۀ . د حضرت جویریهؓ اولني نکاح د خپل تـرۀ ځوی مسافـع بن صفوان سره شوے وۀ . مسافع بن صفوان په غزوه مریسیع (بنو مصطلق) کښي مسلمانانو ووژلو . حضرت جویره په جنګ کښي قیدی جوړه شوه . بیا دَ حضور ﷺ په نکاح کښي داخله شوه . د حضور ﷺ سره د نکاح په وجه د حضرت جویریه ټوله قبیله د قید نه خلاصه شوه . او د صحابهؓ له طرفه د دغي قبیلي هر قیدی ته آزادي ملاؤ شوله .(59) حضور ﷺ سره د نکاح په وخت د

حضرت جویریه عمر شل کاله وة . د دوی د قید نه د آزادي قیمت (چي څلور سوه درهمه وو) مهر وو . د دوی نوم برّه وة . حضور ﷺ ورله جویریه نوم ایښے وة .(60)(61)

حضرت میمونه بنت حارث رضی اللّٰه عنها

حضرت میمونه بنت حارث ثقفیؓ د رسول اللّٰه ﷺ د بعثت نه پنځویشت کاله مخکښي پیدا شوي وه . نوم ئي برّه وة . بیا وروستو میمونه شولو . ړومبي نکاح ئي مسعود بن عمر سره شوي وه .د هغهٔ دَ طلاق نه وروستو د ابورهم په نکاح کښي راغله ، بیا د هغه دَ وفات نه وروستو دَ حضور ﷺ په نکاح کښي داخله شوه. د دوی نه وروستو حضور ﷺ د بل چاسره نکاح نهٔ ده کړے. دا دَ حضور ﷺ اخیري زوجه محترمه ده .) د دوی نه علاوه د حضور ﷺ سره دَ نورو زنانو هم دنکاح ذکر د تاریخ په کتابونو کښي شته . په هغي زنانو کښي بعضي زنانه داسي وے چي حضور ﷺ ورته د نکاح نه پس د رخصتي نه مخکښي طلاق ورکړے وو. او بعضي د هغوی نه داسي وے . چي ورسره د نکاح وعده شوي وه . د دوی سره حضور ﷺ وخت نهٔ وو تیر کړے په دي وجه دلته د هغه زنانو ذکر نهٔ دے راغلے .(62)(63)

د حضور ﷺ ترونه او ترورياني

د عبدالمطلب لس ځامن وو. حارث ، زبیر ، حجل ، ضرار ، مقوم ، ابولهب ، عباس ، حمزه ، ابوطالب ، عبداللّٰه . په دوی کښي عبداللّٰه دَ حضور ﷺ والد محترم دے . دغه نورتول د

حضور ﷺ ترونه دی . حضرت عباسؓ دَ ټولونه کشر وه. دحضور ﷺ شپږ ترورپانې دی . اميمه، ام حکيم، بره ، عاتکه صفيه ، اروئ .(64)

تعمير د کبعې شريفې

حضور ﷺ چې کله پنځه ديرش کاله ته وورسيدلو . د عرب قريشو اراده وکړله چې بيت اللّٰه دوباره په نښهٔ شان سره جوړ کړي. د بيت اللّٰه په دغه تعمير کښې حصه اغستل هريو سعادت ګنهل . ځکه هريو په دغه تعمير کښې پوره پوره برخه واغستله . بيا چې کله دَ حجر اسود په خپل ځائے باندې د کيښودلو وخت راغې نود هريو مشر دا تمنا وه چې دا سعادت هغه ته ملاؤ شي . خو د هريو دا تمنا نه شوه پوره کيدے . د ښهٔ سوچ نه وروستو ټول مشران په دې خبره متفق شو . چې هرڅوک اول د دغې مسجد حرم دروازې رادننه شو د هغه په مرضي باندې به عمل کوؤ . هغه به زمونږ په دې معامله کښې قاضي او منصف وی . او د هغه فيصله به ټولو ته منظوره او قبوله وی .د مولیٰ کريم له طرف نه فيصله شوې وه . دغه وخت په دغه دروازه حضور ﷺ رابنکاره شو. خلقو چې حضور ﷺ وليدلو . نو ډير خوشحاله شو او ټولو چغې کړې . دا خو ډير صادقه (رينښتونے) او امين(امانت داره) دے . دوی چې څهٔ فيصله وکړهٔ مونږه ټولو ته منظوره ده . . حضور ﷺ دوی لره نزدې ورغے . او يوه داسې فيصله ئې وکړهٔ چې ټولو ته د زړهٔ سکون او اطمينان نصيب شو. حضور ﷺ ورته اُوفرمائيل ما لره يو څادرراوړے . حضور ﷺ لره

څادر راوړلے شو . هغه څادر حضورﷺ په زمکه بنور کړۀ . دغه وخت حضورﷺ حجراسود په خپلو لاسو د څادر مینځ کښي کیښودلو. بیا ئي د هربوقبیلي مشر ته اوفرمائیل چي د دي څادر طرفونه وونیسی . د هریوي قبیلي مشر د هغي څادر طرفونه اونیول . بیا ټولو په شریکه د څادر په ذریعه حجراسود خپل مقام ته یوځلو . له دي نه پس حضورﷺ پخپله په خپلو لاسو مبارکو حجراسود راوچت کړلو او په خپل مقام ئي کیښودلو . د حضورﷺ په دغي ښکلي فیصلي سره عرب د یوي لوئي جهګړي نه بچ شو. (65)(66)(67)

د وحی ابتداء

هرکله چي د حضورﷺ عمر مبارك څلویښت کاله شولو او اللّٰه تعالیٰ ورته د نبوت تاج پسر کول اُوغښتل نو په غارِ حرا کښي ورته د جبرائیل امین په ذریعه د وحی ابتدا وشوله. دغه واقعه د وحی حضورﷺ په اول ځل حضرت خدیجي بی بیؓ ته بیان کړۀ . حضرت خدیجيؓ حضورﷺ لره تسلی ورکړۀ . بیا ئي دَ خپل ترۀ ځوئي ورقه بن نوفل خواته بوتللو . ورقه ورته ووئیل چي دا د موسیٰ هغه فریښته ده . کومه چي به حضرت موسیٰؑ له راتله . بیا ئي ورته اوفرمائیل چي ارمان د دي خبري کوم چي زۀ هغه وخت ښۀ طاقتور او روغ وے . کله چي به ستا قوم قبیله تا لره دَ خپل کور کلی نه ا ووباسی . حضورﷺ ترینه په تعجب سره تپوس وکړۀ چي داسي کیدي شي؟ ورقه ورته ووئیل چي د کومي خبري سره تاسو راتلۀ کړي دی د دي خبري په وجه وړاندي پیغمبرانو سره هم دغه

کار شوي دے . د دې واقعې نه يو څو ورځې وروستو ورقه وفات شولو .(68)

د اسلام تبليغ

د اولنۍ وحی نه پس حضور ﷺ لره د جبرئيل امين په ذريعه بيا دا وحی راغله.

يٰايها المدثر ★ قم فانذر ★وربك فكبر ★

وثيابك فطهر ★والرجز فاهجر ★ (مدثر)

د دې اٰياتونو په نزول سره حضور ﷺ ته د تبليغ کولو او د اسلامی تعليماتو رسولو حکم وشو . په حضور ﷺ باندې اولنۍ ايمان راوړونکے ام المؤمنين حضرت خديجهؓ وۀ. بيا د هغې نه وروستو حضرت ابوبکرصديقؓ ، حضرت علیؓ او دَ حضور ﷺ خاص خادم حضرت زيد بن حارثهؓ اسلام قبول کړۀ. بيا په پټه باندې حضور ﷺ به دَ حضرت ابوبکر صديقؓ سره خلق اسلام ته رابلل. د دغې تبليغ له برکته ډير خلق مسلمانان شول . په دغه مسلمانانو کښې حضرت عثمان بن عفانؓ ، حضرت زبيرؓ ، حضرت عبدالرحمٰن بن عوفؓ ، حضرت سعدبن ابی وقاصؓ او حضرت طلحهؓ په خصوصی توګه شامل دی. په مزه مزه د اسلام اثار ، انوار او برکات د مکې مکرمې نه بهر هم خوارۀ شول .(69)

په ښکارۀ تبليغ

درې کاله خو په پټه پټه دَ اسلام تبليغ کيدلو . خلق به پټه مسلمانيدل او په پټه به ئې په اسلامي احکاماتو عمل کولو .

مسلمانانو به په پټه عبادت کولو . د دغې درې کالو نه وروستو بيا اللّٰه تعالىٰ د اعلانيه تبليغ کولو حکم راووليږلو. حضور ﷺ ته امر ووشو چې اوس خلق اعلانيه دينِ اسلام ته راوبلے. نبی کريم ﷺ د دغې حکم پوره کولو په وجه د صفا غونډۍ ته تشريف يوړلو او د قريشو دَ هرې يوې قبيلې نوم ئې اعلانيه په زوره زوره واغستلو او ورته ئې په دغه غونډۍ دَ راجمع کيدلو آواز وکړه . قريشو چې د حضور ﷺ آواز واؤريدلو نو په منډه منډه دغې غنډۍ ته راجمع شول. کله چې دَ قريشو ټولې قبيلې راجمع شوې نو حضور ﷺ ترينه په يو سواليه انداز تپوس وکړهٔ کهٔ چرته زهٔ تاسو ته ووايم چې د دښمن لښکر په تاسو باندې راتلونکے دے او زرده چې تاسو باندې حمله وکړئ. نو تاسو به زما خبره اومنی ؟ ټولو په شريکه په يو آواز سره ووئيل چې يقيناً مونږه به ستا د خبرې نه انکار ونکړو (ځکه چې تاسو زمونږ سره پاتې شوې ئې او تاسو په يو موقع هم دروغ نه دی وئيلی . حضور ﷺ چې قريشو دا خبره واوريدله نو قريشو ته مخاطب شولو اوټولو ته ئې په جمع اوفرمائيل : کهٔ چرته تاسو خپل غلط او باطل عقائد پرې نهٔ ښودل نو په تاسو باندې د اللّٰه تعالىٰ عذاب راشی . دا چې څهٔ (مراد دين اسلام او د دين احکام) ماتاسو له راوړی دی دنيا کښې يو انسان هم د خپل قوم قبيلې د پاره داسې اعلىٰ او قيمتی ډالی نهٔ ده راوړے. ماتاسو له د دنيا او د آخر کاميابی راوړے ده . او ماته خپل ربّ امر کړے دے چې زهٔ تاسو هغه يو ذات ته راووبلم . قريشو چې حضور ﷺ دغه

وينا واوريدله نو خفه شول او خپلو خپلو كورونو ته واپس شو .ابولهب چي په دغي ټولګى كښي شامل وو . او د حضور ﷺ تره هم وو . هغه چي دا خبره واوريدله نو په غصه شو . او حضور ﷺ طرف ته ئي د يو كاڼي د ويشتلو اراده وكړه . د ابولهب دغه فعل په مسلمانانو ډيربد ولګيدۀ . د ابولهب د دغي فعل په جواب كښي الله تعالىٰ سورتِ ابى لهب نازل كړه . (70)

د اهل عرب مخالفت او دښمني

هركله چي اهل عرب ته پته ولګيده . چي د مكي مكرمي په زمكه يو بشر (يعنى حضرت محمد رسول الله ﷺ) د نبوت دعوىٰ كړے ده او د هغوى د بتانو مخالفت كوى . او د هغوى رسم ورواج ته بد وائى . نو د اسلام د نور د ختمولو د پاره ئي مختلف قسمه تدبيرونه شورو كړه .دا الانديني واقعه دهغوى (يعنى د كافرانو او مشركانو) د كوششينو يوه كړي ده . د عربويو ټولګي د جرګي په شكل ابو طالب (چي د حضور ﷺ تره وه) له راغے . هغي ټولګي ابو طالب ته ووئيل چي تۀ خپل ورارۀ پوهه كه . چي دا قسمه خبري نۀ كوى . خو كه هغه د دغي قسمه خبرو نه نۀ منع كيږى نو بيا ئي تۀ مرسته مۀ كوه . خو كۀ چرته هغه هم هغه شان خبرے كوى او تۀ ئي مرسته هم نۀ پريږدے . نو بيا به مونږ ټول عرب ستا سو مقابلي ته اودريږو . او دا مقابله به تر هغه وخته پوري جارى ساتو . ترڅو چي يو ټولګي ختم شوي نۀ وى . ابو طالب چي دمشركانو د ټولګي دغه خبره واوريدۀ نو ورسره د حضور ﷺ نور زيات فكر پيدا شو . په دي وجي د حضور ﷺ سره ئي په

دي باره کښي خبره وکړه .نو حضور ﷺ ورته په جواب کښي اوفرمائيل چي اے زما خوږه تره ! په ربّ مي دي قسم وی کۀ چرته دوی زما په يو لاس کښي نمر او په بل لاس کښي سپوږمی کیږدی او دوی اُوغواړی چي زۀ دغه د ربّ کلمه مخلوق ته رسوول پرېږدم نو زۀ به هرګز دغي خبري ته تيار نشم ترهغه وخته پوري به زما کوشش جاري وی چي د ربّ ريښتوني دين غالب شی يا زما وجود د دغي کار نه قربان شی. ابوطالب چي د حضور ﷺ دخپل کار سره مينه وليدله نو په جواب کښي ئي ورته ووئيل اے ورارۀ ! تۀ د خپل دين کار جاري ساته ، زۀ به تاسره په هر ځائے کښي ملګرتيا کووم.(71)

د کافرانو کوشیشونه

هر کله چي قريش په دي خبره پوهه شو چي بنی هاشم او بنی عبدالمطلب د حضور ﷺ مرسته نۀ پريږدی . او ورځ په ورځ اسلام ترقی کوی . د اسلام نور د دنيا په طرفونو کښي ډير په تيزي سره خوريږی . د حضور ﷺ خبري خلق ځان ته لکه د مقناطيس په شان راکاږی . نو د اسلام دنور د ختمولو د پاره ئي سوچونه شوروکړه . د حضور ﷺ پيغام په حقيقت کښي اسلام پيغام وو. په زړونو ډيرزر اثر غورځوی . قريشو د مکي مکرمي په مختلفو لارو او کوڅو کښي د دي مقصد د پاره خلق کينول چي د باهرنه مکي مکرمي ته راتلونکی مسافر ميلمانۀ د حضور ﷺ خواله لاړ نشي. يو طرف ته قريشو دا تدبير اختيار کړۀ . نو بل طرف د خلقو د حضور ﷺ سره د

ملاقات شوق نور هم زيات شو. د حج په موقع به حضور ﷺ د بهرنه راتلونكو كسانو ته د اسلام دعوت وركولو . په دغي طريقه د اسلام نور خوريدل شوروشو. او د اسلام نور مختلفو كلو، قبيلو ته لاړو .

د مكي د كافرانو د مسلمانانو سره سلوك

د حضور ﷺ په كوشش او بركت سره د مكي مكرمي فضا هم د اسلام په نور سره مزه مزه ډكيدل شوروشو.خلقو ته چي د اسلام د حقانيت پته ولگيده . نو ډيرو خلقو اسلام قبول كړه . په دغه مسلمانانو كښي زيات تعداد د غريبانو او غلامانو وو. قريشو د اسلام په وجه په هغه مسلمانانو باندي ظلمونه شوروكړه . د اسلام په ترقي سره سره د كافرانو ظلمونه به هم زياتيدل . د كافرانو دا خيال وو چي كيدے شي دغه ظلمونه مسلمانان د اسلام نه منع كړي او د محمد رسول الله ﷺ د رسالت انكاروكړي . د مكي مسلمانانو د كافرانو د ظلمونو ښۀ په نره مقابله وكړه . ورځے شپے تيريدے او د كافرانو ظلمونه زياتيدل . آخر كافرانو دا خبره محسوسه كړه چي د اسلام د رنړا ختمولو د پاره زور او طاقت نه علاوه بل څۀ تدبير پكار دے . په دغي سلسله كښي يوه جرگه د عتبه بن ربيعه په مشري كښي د حضور ﷺ خواله راغله . دوی حضور ﷺ ته دري خبري كيښودے . كه تاسو دمكي مكرمي مشری غواړي نو مونږ به درله د مكي مكرمي مشري دركړو . ياڅۀ تاسو په يوه درنه (مالداره عزت داره) كورني كښي واده كول غواړے نو مونږ دغي ته هم تياريو . يا كه تاسو ډير مال او

دولت غواړے نو مونږ به درله ډیر مال او دولت راجمع کړو .
خو کوم کار چي تاسو کوے هغه پریږدے .حضور ﷺ ورته
په جواب کښي د قرآن کریم یو څو آیاتونه ا ولوستل . عتبه بن
ربیعه چي د قرآن کریم دغه آیاتونه واوریدل نو زړۀ ئي په
دربیدو شو. بیا خپلو ملګرو قریشو لره راغے او ورته ئي
ووئیل محمد ﷺ چي څۀ لولي هغه نۀ شاعري ده او نه جادو
دے .زما که مني نو زما خو دا رائے ده چي محمد ﷺ تاسو
په خپل حال پریږدے .که چرې هغه برے اومندلو او په ټول
عرب باندي ئي غلبه راغله . نو د محمد ﷺ برے او عزت
زمونږ برے او عزت دے .او که محمد ﷺ غلبه اونه موندله
نو د عربو نور خلق به ئي وجود ختم کړي . قریشو
د عتبه خبره اونۀ منله او په خپل ضد باندي
برقرار پاتے شول. (72)

د حضور ﷺ د تبلیغ کولو انداز

حضور ﷺ به د اسلام تبلیغ د پاره یو یو کس له تللو او یو یو
به ئي جدا جدا پوهولو . چا چي به خبره اومنله نو د هغه سره
به ئي د خپلي میني اظهار کولو . او چا چي به د حضور ﷺ
خبره اونه منله نو چپ به ترینه پاتي شولو .

د حضور ﷺ یوه معجزه

د اسلام اولني ورځے شپے وے مسلمانان د کافرانو د لاسه په
مختلف قسمه تکلیفونو کښي ګرفتار وو. کافرانو به نوي
نوي طریقي مسلمانانو ته د تکلیف رسولو د پاره پیدا کولے .

د مشـرکـانـو نـه بـه د مسلمانانو سره سره به حضور ﷺ ته هم تـکـلیـفـونـه رسیـدل . د دغـي تـکـلیـفـونـو د واقعـاتـو نـه یوه دا لاندیني واقعه هم ده .

یـوه ورځ حـضـور ﷺ دکـعـبـي سـره خـوا تـه مونځ تـه ولاړ وو . هـرکـلـه چـي د قیـام نـه پـس حـضور ﷺ سجدي له لاړو . نو ابـوجهـل د یـو لـوئـي کـانـړي په ذریعه حضور ﷺ ته د تکلیف رسولو اراده وکړله خو چي کله حضور ﷺ ته نزدي شو نو یره پـري راغـلـه او کانړي ئي د لاسو نه پرېوتلو . رنګ ئي د ویري د لاسـه زیـړ اوتـختیـدلو .بیا په منډه منډه خپلو ملګرو لره راغي او هـغـه تـه ولـه تیـره شـوي قـصـه ئـي ورتـه تیره کړه . او ورته ئي اووئیـل زمـا خیـال او اراده وه چي حضور ﷺ ته (د دغي کانړي پـه ذریـعـه) تکلیف اُورسوم خو ماته یو عجیبه اُوښ رامخامخ شـو خـلـۀ ئـي وازه کـړي وه . داسـي ښکاریدلو چي زما خوړلو له راروان وی . داسي اوښ ماچرته نۀ وو لیدلے .(73)

حبشي ته د هجرت اجازت

هـر کـلـه چـي دمشـرکـانـو ظـلمونه په مسلمانانو باندي زیات شـول . او مسـلـمـانانو لره په دین باندي تلل ګران شو دَ حضور ﷺ پـه حـکـم بـانـدي مـسـلـمانانو د مکي نه حبشي ته هجرت وکـړلـو . دغـه د مسـلـمانانو حبشي ته وړومبي هجرت وو . د رجـب اسـلامـی میـاشـت وه . پـه دغـه هـجـرت کـونـکـو کـښـي دولـس تـنـه نـاریـنـه اوزنـانـه شـاملي وے . نجـاشي بـادشـاه مهـاجـرینو ته ډیر په درنه سترګه وکتل . مسلمانانو په سکون او اطـمیـنـان سـره هلته کـښي ورځي شپي تیرولے . قریشو ته

چي د دغي پته ولګيده . نو عمرو بن عاص او عبدالله بن ربيعه ئي د دوی د واپس راوستلو د پاره نجاشي بادشاه لره وليږل . دوی نجاشي بادشاه ته ووئيل چي دا تاسو سره ستاسو په دي ملك کښي زمونږ د علاقي ډيره شوي خلق فساديان او شريره خلق دی . دوی دَ خپلي علاقي نه بهر کړے او مونږ ته ئي حواله کړئ .نجاشي بادشاه ډير هوښيار سړي وو هغه ورته په جواب کښي ووئيل چي تر کوم وخته پوري چي ماصحيح تحقيق نۀ وی کړی دوی زۀ تاسو ته نۀ شم حواله کولے . بيا نجاشي د مسلمانانو نه د هغوی د مذهب او عقيدے تپوس وکړلو . د مسلمانانو له طرف ورته حضرت جعفرؓ په داسي طور او طريقه جواب ورکړۀ . حضرت جعفرؓ نجاشي ته ووئيل : مونږه ناپوهه وو ، بتانو ته به مونږ سجدي کولے ، زمونږ خوراك مُرداري وے ، بې حيائي عام وه ، مونږه د يو بل دحقونو خيال نۀ ساتلو ، زمونږ اخلاق ټهيك نه وو.طاقتور به کمزورے ختمولو . بيا اللّٰه تعالیٰ زمونږ د قبيلي نه مونږ ته يو پيغمبر راوليږلو . مونږه ئي دنسب پته ده ، د هغه د صداقت ، امانت او پاك دامني نه ښۀ خبريو . هغه مونږ ته د دي خبري تعليم راکړه چي يو اللّٰه اومنو . او د هغه سره هيڅ څوك شريك اونۀ ساتو. راتــه ئي امر راکړے چي د بتانو عبادت پريږدے ، ربښتيا وائے ، خپلوانو سره ښۀ سلوك کوے ، د ګاونډيانو خيال ساتی دغه رنګ د حرام کارونو نه ديو بل دَ قتلولو نه ، د دروغو وئيلونه او د يتيم د مال د خوړلو نه ئي منع کړو. مونږ ته ئي د مونځ کولو، روژي نيولو اود زکوٰة او

حج ادا كولو حكم راكړے دے . مونږ چي ترينه دغه خبرے واوريدلے . نو مونږه اسلام قبول كړه اود هغوى خبره مو اومنله . نجاشى چي دغه بيان واوريدلو .نو د قريشو داوړه كسان ئي خالى لاس د حبشى نه مكي مكرمي ته واپس وليږل . اوپخپله مسلمان شولو . مسلمانانو په حبشه كښي تقريباً دري مياشتي په امن وسكون سره تيرے كړے . بيا واپس مكي مكرمي ته راغلل . دغه وخت حضرت عمرؓ اسلام قبول كړے وه . د نارينه مسلمانانو تعداد دغه وخت سلويښتو تنو ته نزدي شوي وه . دغه وخت يوولس زنانه مسلماناني شوي وے . د حضرت عمرؓ په اسلام كښي داخليدو سره مسلمانانو ته ډير عزت او طاقت ملاؤ شولو . هغه د دين اعمال چي مخكښي به پټه باندي كيدل په ښكاره مسلمانانو كول شوروكړل. (74)

د قريشو ناجائزه مطالبه او معاهده (۷نبوى)

دين اسلام رو رو ترقى كوله او د اسلام رڼا په ملك عرب كښي په مزه مزه ښوريدله . قريشو چي د اسلام او د مسلمانانو قوت او غلبه وليدله نو ټولو قريشو په جمع د بنى عبدالمطلب او بنى هاشم نه د حضور ﷺ د حواله كولو مطالبه وكړله . . او ورته ئي ووئيل چي كه چرے تاسو حضرت محمد ﷺ مونږ ته حواله نۀ كړۀ نو مونږ به تاسو ټولو سره هرقسمه تعلق ختم كړو . بنوعبدالمطلب د قريشو د مطالبي د منلو نه انكار وكړه . دغه وخت ټولو قريشو په جمع يو تحرير تيار كړه . په هغه تحرير (عهد نامه) كښي ئي

ولیکل چي بنو هاشم او بني عبدالمطلب سره دے هر قسمه تعلقات ختم کړے شي او د دوی سره هرقسمه رشته داري(د نکاح او داسي نوري رشتي) او تجارت(د دوی نه اغستل او دوی باندي خرخول) دے بند کړے شي . دغه عهد نامه په بيت اللّٰه (کعبه) کښي زوړنده کړے شوه . د غرونو په مينځ کښي حضور ﷺ د خپلي قبيلي سره په دغه يوه مخصوصه حصه کښي بند شولو . د ابولهب نه علاوه د بنو هاشم او بني عبدالمطلب ټول خلق (هغه کۀ کافروه او کۀ مسلمانان وو)په دغي ځائے کښي بندی جوړ شو . بنو هاشم او بني عبدالمطلب د ژوند په دغي حصه کښي ډير زيات تکليفونه تير کړی دی . دلوږي د لاسه به خلقو پاڼي خوړلے .(75)(76)(77)(78)(79)

حبشي طرف ته دويم هجرت

حضور ﷺ په داسي حالاتو کښي په دغي موقع يو ځلے بيا مسلمانانو ته حبشي طرف ته د هجرت کولو اجازت ورکړۀ . دغه وخت د هجرت کونکو شمير ډير وو . مؤرخينو دَ هجرت کونکو نارينو تعداد دري اتيا او د زنانو تعداد ئي دولس نقل کړے دے . بيا د دغي قافلي سره په لاره کښي د يمن مسلمانان هم ملګري شو . په دغي هجرت کښي د مسلمانانو سره حضرت ابوموسیٰ اشعريؓ هم ملګرے وو .(80)

د قيد او مصيبت نه نجات

په شعب ابي طالب کښي بنو هاشم او بني عبدالمطلب تقريباً

دري کاله پوري بنديوان وو . دغه وخت حضور ﷺ ته د وحی په ذريعه اللّٰه کريم خبر ورکړۀ چي کومه معاهده قريشو ليکلي وه هغه معاهده د اللّٰه تعالیٰ د نوم نه علاوه ټوله يوه چينجی خوړلے ده . صرف ديو اللّٰه نوم پکښي معجزانه شکل کښي پاتی شوي دے . د دي خبري چي خلقو ته پته ولګيدله او په دغه سلسله کښي معلومات وکړے شو . نو د حضور ﷺ فرمان ټکی په ټکی صحيح وو . هم هغه شان حقيقت وو . څنګ چي حضور ﷺ بيان کړے وو . هر کله چي معاهده پاتي نه شوه . نو په بنو هاشم او بنی عبدالمطلب باندي لګيدلے پابندي هم پاتي نه شوے . دبنو هاشم او بنی عبدالمطلب نه هرقسمه پابندي اوچتي شوے . په دغه موقع بنو هاشم او بنی عبدالمطلب د آرام او سکون ساه واغستله . او د دنيا د سختو او تکليفونه نه په آرام شول .(81)

د طفيل بن عمرو دوسی ؓ اسلام قبلول

په دغه زمانه کښي حضرت طفيل بن عمرو دوسیؓ لره خدائي تعالیٰ د ايمان دولت ورکړۀ . هغه د خپل قوم مشروۀ . د هغه له برکته د هغه په قوم قبيله کښي ډير خلق مسلمانان شو .(82)

دغم کال

د قيد او بند نه وروستو دنبوت په لسم کال د حضور ﷺ ترۀ ابوطالب چي د حضور ﷺ سره ئي په هره لاره مرسته او ملګرتيا کړے وه وفات شو . د ابوطالب د انتقال نه دري ورځي

وروستو حضرت خدیجةؓ وفات شوه . د دې دوؤ واقعاتو په وجه حضور ﷺ دغې کال ته د غم کال وئیلے دے. (83)

طائف ته سفر

د ابو طالب د وفات نه پس قریشو حضور ﷺ ته ډیرزیات تکلیفونه رسوول شوروکړه . حضور ﷺ د هر قسمه تکلیف په ښۀ او ښکلے طریقے سره مقابله وکړۀ . د تکلیف او آزمائش په دغې ورځو کښې حضور ﷺ د حضرت زید بن حارثهؓ سره د اسلام د دعوت وتبلیغ په سلسله کښې طائف ته تشریف یوسلو . د دغې سفر مقصد دا وه چې ممکنه ده د مکې خلقو خو اسلام نه مخ اړولے دے کیدے شي چې دوی ته د اسلام رڼا نصیب شی . کیدے شي چې دوی ایمان راوړی یوه میاشت پرلـه پسې حضور ﷺ د طائف خلق اسلام ته راووبلل . خو یوکس ته پکښې هم د ایمان دولت نصیب نۀ شو. هغې ظالمانو هغه مهربانه هستی جناب محمد رسول الله ﷺ په کاڼو ګټو وویشتلو . د هغې خلقو د دغې بد سلوك او بد اخلاقی په وجه د حضور ﷺ پښې مبارکې د وینو نه ډکے شوے . حضور ﷺ د طائف د خلقو د بدسلوك په وجه په وینو کښې لت پت وو. حضرت زیدؓ چې په دغې سفر کښې د حضور ﷺ سره ملګري وو. د حضور ﷺ د بچ کولو په کوشش کښې ئې خپل سر زخمی کړلو . حضور ﷺ د دغې زخمونو سره د طائف نه راوپس شو . د حضور ﷺ په ژبه په دغې موقع د بد دعا په ځائے د دعا الفاظ وو :

اے اللّٰه ! تا ته شکایت کوومه ځۀ د خپلے کمزورې او بے

وسی او په خلقو کښي د ذلت او رسوائی . اے ارحم الراحمین ! ته د ضعیفانو رب ئي او ته زما پروردیګار ئي . ته ما چاته حواله کوے . اجنبی او پردی ته چي ما اووینی تندي تریو کړی .یا چا دښمن ته چي هغه ته تا په ما قابُو ورکړه . اے الله ! که چري ته زمانه ناراضه نه ئي نو ماته د هیچا پرواه نشته . ستا حفاظت ماله بس دے . زه ستا د مخ په رنړا په وسیله په کومي سره چي د دینا او آخرت تول کارونه سمیږی ، د دي خبري نه پناه غوارم چي په ما باندي دے ستا غُصه وی یا ته مانه خفه ئي .ستا راضی کول تر هغه وخته پوري ضروری دی ترڅو چي ته راضی شوے نه ئي . ستا نه علاوه بل طاقت او قوت نشته .

د حضور ﷺ د دي دعانه پس سمدست (فوراً) جبرئیل امین حضور ﷺ لره راغے . د سلام نه پس ئي حضور ﷺ ته عرض اوکړه . اللّٰه تعالیٰ ستا د قوم هغه خبرے چا تا سره اوشوے ، واوریدلے او د هغوی جوابونه ئي هم واوریدل ، او یوه فریښته ئي چي د هغي متعلق د غرونو خدمت دے تاسو لره رالیږلے ده . چي تاسو څنګه غواړئ نو دي ته حکم ورکړئ . دي نه پس هغي فریښتي سلام اوکړه او عرض ئي اوکړه څه چي تاسو ارشاد فرمائي څه د هغي تعمیل ته ولاړه یم . که چرته ستا سو حکم وی . نو د دواړو طرفونو غرونه به یو ځائي کړم چي په هغي کښي به دا تول په مینځ کښي چیخنی شی . او که نوره څه سزا تاسو ورله ورکول غواړي . تاسو د هغي دپاره حکم اوکړئ . حضور ﷺ ورته په جواب کښي اوفرمائیل . زه

د اللّٰه تعالیٰ نه امید لرم کۀ چرې دوی مسلمانان نه شو نو د دوی په اولاد کښې به داسې خلق راپیدا شی چې د اللّٰه تعالیٰ بندګی او عبادت به کوی .(84)

د معراج واقعه

حضور ﷺ د ابوطالب او د حضرت خدیجې ؓ وفات سره ډیر زیات غمژنه وو . بیا د طائف واقعې هغه زخمونه نور هم راتازه کړل . په دغې موقع د اللّٰه تعالیٰ د حضور ﷺ د خوشحالو د پاره حضور ﷺ د اسمانانو نه بره لامکان ته د ملاقات د پاره راوبللو . دغې واقعې ته په کتابونو کښې د معراج واقعه وئیلے شی . د معراج واقعه مؤرخینو دا رنګ نقل کړے ده . یوه شپه حضور ﷺ کعبې سره خواته حطیم کښې آرام کولو . ناګاهانه جبرائیل ؑ او میکائیل ؑ فریښتې راغلے . هغوی حضور ﷺ د ځان سره په سورلۍ (چې ورته براق وئیلے شی) کینولو . بیا ئې حضور ﷺ د حطیم نه مسجد اقصیٰ ته بوتللو . مسجد اقصیٰ کښې حضور ﷺ د انبیاء علیهم السلام امامت وکړه.د امامت نه پس حضور ﷺ د معراج په ذریعه آسمانونو ته تشریف یوړلو .په اولنې آسمان کښې دَ حضور ﷺ سره د حضرت آدم علیه السلام ملاؤ شولو ، بیا په دویم کښې د حضرت عیسیٰ علیه السلام او حضرت یحییٰ علیه السلام سره ملاؤ شولو .په دریم آسمان کښې د حضرت یوسف علیه السلام او په څلورم آسمان کښې د حضرت ادریس علیه السلام سره ملاؤ شولو . بیا په پنځم آسمان کښې د حضرت هارون علیهم السلام سره ملاؤ شولو .

په شپږم آسمان کښي د حضرت موسیٰ علیه السلام او په ووم آسمان کښي د حضرت ابراهیم علیه السلام سره ملاؤ شولو. بیا حضور ﷺ دَ آسمانونو نه وروستو سدرة المنتهیٰ ته تشریف یوسلو. په لاره کښي حضور ﷺ لرهحوض کوثر مخي لره راغـے بیا جنت ته ورداخل شولو. په جنت کښي رسول اللّٰه ﷺ هغه عجیب وغریب څیزونه (نعمتونه) ولیدل چي انسان د هغي تصور هم نهٔ شي کولے. جنت پسي حضور ﷺ ته دوزخ رامخامخ کړے شو. چي له هرقسمه عذابونو او تکلیفونو نه ډك وه. دغه ځائے کښي رسول اللّٰه ﷺ یوه ډله ولیدله چي مرداره(مردار ځناور) خوری. حضور ﷺ تپوس وکړلو چي دا څوك دی؟ جبرئیل امین ورته ووئیل دا هغه خلق دی چي د خلقو غوښي خوری (یعني غیبت کوی). بیا د دوزخ دروازه بنده کړے شوه. له دي نه پس حضور ﷺ نور هم مخکښي لاړلو او یو داسي مقام ته وورسیدلو چي د هغي نه مخکښي جبرائیل علیه السلام ته د تلو اجازت نهٔ وو. حضور ﷺ د هغي مقام نه یواځے د رب ملاقات لره لاړو. او اللّٰه تعالیٰ ته ډیر زیات نزدي شولو. د دغي قرب د حقیقت نه پوره پوره مولیٰ کریم خبر دے. په دغي موقع د اللّٰه تعالیٰ له طرفه حضور ﷺ ته پنځوس مونځونه چي بیا پنځو ته راکم شو. حضور ﷺ ته د ډالي په طور ورکړے شو. حضور ﷺ د دغي ډالۍ سره بیا لاندي زمکي ته تشریف راوړلو. او د براق په ذریعه د بیت المقدس نه مکي مکرمي ته راغـے. د سحر ختلو نه مخکښي دا سفر

تمام شولو . د معراج په دغه سفر کښې په لاره د رسول اللّٰه ﷺ سره د قریشو دَ دریو قافلو ملاقات هم شوي وو . کله چې سحر شولو نو رسول اللّٰه ﷺ د دغې سفر په باره کښې قریشو ته خبر ورکړهٔ . دا خبره چونکه د عقل نه بره او اوچته وه . ځکه قریشو ډیر په تعجب سره د حضور ﷺ نه مختلف قسمه تپوسونه شورو کړل . حضور ﷺ د قریشو د هرتپوس پوره پوره جواب ورکړه . تردې چې ټول قریش مطمئنه شو . د قریشو ځنې کسان حضرت ابوبکر صدیقؓ لره راغلل. او ورته ئې د معراج واقعه بیان کړه . حضرت ابوبکرصدیقؓ ورته په جواب کښې اوفرمائیل : زهٔ ئې د دې نه لوئې لوئې خبرې منم او فوراً ئې د حضور ﷺ د خبرې تائید وکړه . د دغې تصدیق په وجه د حضور ﷺ له طرفه حضرت ابوبکرؓ ته صدیقؓ لقب ورکړے شو.(85)(86)(87)

د قریشو سوالونه او د هغې جوابونه

قریشو دَ حضور ﷺ نه تپوس وکړهٔ . کهٔ چرته تاسو دا سفرکړې وی نو تاسو به دا خبره هم معلومه وی چې زمونږه هغه قافله چې شام طرف ته تلے ده اوس به کوم ځائے کښې وی ؟ رسول اللّٰه ﷺ ورته اُوفرمائیل د فلانکے قبیلې یوه تجارتی قافله (ډله) د روحا (د ځائے نوم) سره نزدې وه. زهٔ (په دغې سفر کښې) د هغوی سره خواته تیریدم د هغوی نه یو اوښ ورك شوي وو . هغوی ټول هغه اوښ پسې ووتی وو . زهٔ د هغوی سامانونو لره ورغلم نو ما هلته هیڅ څوك اونهٔ لیده . بیا ما د یو لوخې (کوزې) نه چې د اوبو ډپاره وو . اوبه

اوځـکـلـيـ . د دغې واقعې نه پس ژۀ د فلانکـي قبيلې د يوې قـافلې (ډلې) سره خواته تيرشوم چې د تجارت په نيت سفر ته راووتـې وه . د هغې قافلې اوښانو چې براق وليدلو نو د ويرې د لاسـه يوخـوا بـل خـوا پـه منډه شو. يو تريـنـه د ويرې د لاسـه بيهـوشـه شـو. د دغـې قـافلې نه پس ژۀ يوې دريمې قافلې ته ورنـږدې شـوم دغـه تـجـارتي قافله د فلانکې قبيلې وه . يو ښږ اوښ تـريـنـه مـخکښې روان وو. او زرده چې دغه قافله تاسو ته راښکاره شي .(يعنې زرده چې مکې مکرمې ته به دغه قافله راوورسي) .د مـکـې خـلـقـو پـه تـعـجب سره د حضور ﷺ نـه تپوس وکړۀ چې د کله پورې به دغه قافله دلته راشي ؟ حضور ﷺ ورتـه د شورو ورځ ياده کړه . بيا هم هغه شان اوشول څنګ چې حـضـور ﷺ فـرمائيلي وو. د شورو په ورځ هغه يوه قافله مـکې مکرمې ته راورسيدله . د دغې ښکاره معجزاتو باوجود قـريـشـو د حـضـور ﷺ ديـن اونـه منلو او حضور ﷺ تـه ئې د کـيـنـې بُـغـض او حـسـد پـه وجـه (معاذ اللّٰه) جادوګر ، مجنون شاعر وئيل شوروکړه .(88)

د اسلام نور په مدينه کښې

لـس کـالـه پـرلـه پسې حـضـور ﷺ د مـکې مکرمې په خلقو مـحـنـت وکـړه . پـه دغه ورځو کښې به حضورﷺ د عکاظ او ذی الـمـجاز په بازارونو کښې خلق اسلام ته رابلل . د عکاظ او ذی الـمـجـاز بـازارونـو تـه بـه خلق د مختلفو علاقو نه راتلل . د دوی تـعـلـق بـه د مختلفو قبيلو سره وو . حضور ﷺ يوه ورځ د دغـې بـازارونـو نـه يو بازار کښې د اوس قبيلې څۀ کسانو ته د

اسلام دعوت ورکړهٔ . د اوس قبیله په مدینه منوره کښي آباده وه . د حضور ﷺ په دعوت د دغي قبیلي دوه تنه اسعد بن زرارهٔ ، او ذکوان بن عبد قیس مسلمانان شو. بیا څهٔ لږه زمانه پس شپږ یا نهه تنه د اسلام په نور سره منوره شو. د دوی ټول د مدیني منوري اوسیدونکي وو . حضور ﷺ دوی ته اوفرمائیل :آیا تاسو به د دین په کار کښي زما ملګرتیا وکړئ ؟ هغوی عرض وکړهٔ . اے د الله پیغمبره ! ﷺ نن صبا زمونږ په خپلو(اوس او خزرج) کښي څهٔ اختلافات دی جنګ جهګړے شورو دی . تاسو کهٔ مونږ ته لږ مهلت راکړهٔ . نو راروان کال کیدے شی چي دا اختلافات ختم شوی وی او ټول په شریکه د اسلام نور ځان سره واخلی او ستا سو په لاس بیعت وکړی. حضور ﷺ ورسره د راروان کال نیته کیښودله او هغوی خپلي علاقي (مدیني منوري) ته لاړل . مولیٰ کریم ته منظوره وه په دغي کال د اوس او خزرج قبیلي اختلافات ختم شو . بیا د وعدي مطابق د دغي قبیلو نه دولس تنه د حضور ﷺ په خدمت کښي حاضر شول . په دغي دولسو کسانو کښي لس تنه د خزرج د قبیلي وو او د دوؤ تنو تعلق د اوس قبیلي سره وو. دوی ټولو اسلام قبول کړلو . او د حضور ﷺ په لاس ئي بیعت وکړهٔ . دا لاس نیوه (بیعت) چونکه د یو غټ کانړي سره شوي وو په دغه وجه دي بیعت (لاس نیوے) ته بیعت عقبه اولیٰ وئیلے شی (دا د مدیني منوري د خلقو اولني بیعت وو ځکه ورته اولیٰ یعنی اولني وئیلي شی). د دغه دولسو تنو له برکته د مدیني منوري هر

کور ته د اسلام رڼا ورسيدله . (89) او په هر يو کور کښې د حضور ﷺ او د اسلام تذکرې شورو شوے . د مديني هر يو تن دا غوښتله چې د اسلام او د اسلام د تعليماتو نه ځان خبر کړي . په دې وجه د اوس اود خزرج د قبيلي مشرانو حضور ﷺ ته خط وليکلو چې زمونږ خلق د اسلام سره ډيره مينه ساتي د اسلام نه ځان خبرول غواړي . مونږ لره يو داسي مسلمان مديني منورې ته راوليږے چې مونږ ته قرآن اوښائي او د اسلام د تعليماتو نه مونږه خبر کړي . او زمونږ د ټولو امام جوړ شي . حضور ﷺ ته چې کله دغه خط ملاو شولو نو رسول الله ﷺ مصعب بن عميرؓ ته دغه لويه ذمه داري وريه غاړه کړه. حضرت مصعب بن عميرؓ د حضور ﷺ په امر سره مديني منورې ته لاړولو او هلته ئې خلقو ته قرآن ښودل شورو کړه .هم له دې نه په مدينه منوره کښې د يو اسلامی اداري بنياد کيښودلے شو. يو کال پس بيا د حج د ادا کولو په ورځو کښې يوه لويه قافله د مديني منورې نه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه . په دغې قافله کښې اويا سړي او دوه زنانه وے . حضور ﷺ ئې استقبال وکړۀ او په يوه غونډې باندې ئې د ملاقات وعده ورسره اوکړله . د وعدې مطابق ټول د نيمې شپې په هغه مخصوص ځائے باندې راجمع شو . د حضور ﷺ سره ذرسول الله ﷺ تره حضرت عباسؓ هم دغه موقع دغه ځائے ته تشريف يوسلو. دغه وخت حضرت عباسؓ اسلام نۀ وو قبول کړے . کوم وخت چې ټول راجمع شو. نو حضرت عباسؓ دغې ډلې ته مخاطب شو. ورته ئې اوفرمائيل

: (اے د مدینې خلقو !) دا زما ورارهٔ (محمد ﷺ) په خپله قبیله کښې همیشه په عزت او په امن سره پاتې شوي دے .تاسو دوی لره د ځان سره مدینې ته بوتلل غواړی .تا سو ښهٔ سوچ وکړی د دوی سره د دوی وعده به تاسو پوره کړے شے ؟ او د دښمنانو نه به ئې حفاظت وکړے شے ؟ کهٔ د دې دوو خبرو تاسو ذمه اخلې نو بیا خو ټهیك ده . خو کهٔ چرې تاسو د دې خبرو ذمه نهٔ شے اغستلے نو بیا ئې په خپل حال په خپله قبیله کښې پریږدے . د مدینې منورې یو مشر چې په دغې ځائے کښې په دغې ټولګی کښې ناست وو هغهٔ ووئیل چې بیشکه د دې خبرو مونږه ذمه اخلو او زمونږه د ژوند مقصد هم دغه دے چې ستا سو سره شوې وعده پوره کړو. حضرت اسعد بن زرارهٔ چې یو پوهه او هوښیار سړے وو پاسیدلود مدینې منورې خلقو ! ته مخاطب ! شو ورته ئې اوفرمائیل : اے د مدینې وسیدنکو خلقو ! لږ صبر وکړی او ښهٔ سوچ وکړئ . چې تاسو نه د کوم څیز په باره کښې بیعت اغستلے کیږی ؟ تاسو دا خبره یاده ساتې چې دا بیعت د ټول عرب اود عجم د مخالفت یو عهد دے ، کهٔ چرته تاسو دغه پوره کولے شے نو بیعت وکړئ او کهٔ تاسو ئې سرته نهٔ شے رسولے . نو بیا بیعت مهٔ کوی . ټولو په جمع ووئیل چې مونږه به په یو حالت کښې هم د دغې بیعت نه نه وروستو کیږو.بیا حاضرینو عرض وکړهٔ چې کهٔ چرته مونږه دغه عهد پوره کړلو نو مونږ ته به په دغې څهٔ اجر ملاویږی ؟ حضور ﷺ ورته اوفرمائیل د اللّٰه تعالیٰ رضا او جنت به ستاسو ځائے وی . د

حضور ﷺ د بیان نه پس ټولو په یو آواز ووئیل چې مونږه راضي یو . تاسو لاس راوړندې کړئ مونږه بیعت کوو. حضور ﷺ لاس مبارك وړاندې کړلو او ټولو حاضرینو بیعت وکړلو . دغه وخت د بیعت کونکو نارینو تعداد دري اویا او د زناناؤ تعداد دوه وو. دغې بیعت ته بیعتِ عقبه ثانیه وئیلے شي . بیا د بیعت نه پس د دغې ټولو مشري دولسو تنو ته حواله شوه .(90)

مدینې منورې ته د هجرت ابتدا

هرکله چې د دغې بیعت (دلاس نیوے) نه قریش خبر شو. نو هریو قریشي باندې د غصې اوربل شو . په مسلمانانو ئې د مخکښې نه زیات ظلمونه شوروکړه . دغه وخت رسول اللّٰه ﷺ مسلمانانو (صحابهؓ) ته مدینې منورې طرف ته دَ هجرت کولو اجازت ورکړه . صحابهؓ پټ په پټه یو یو دوه دوه د مکې مکرمې نه مدینې منورې ته روان شو. او په لږه موده کښې ډیرو مسلمانانو د مکې مکرمې نه مدینې منورې ته هجرت وکړلو .څه لږ هغه کسان پاتې شو. چا چې دغریبۍ په وجه د هجرت کولو طاقت نۀ لرلو او یا هغه غلامان پاتې شو .چاته چې د هغه آقا مدینې منورې ته د تللو اجازت نۀ ورکولو . د دغې مسلمانانو نه علاوه د حضور ﷺ سره حضرت ابوبکرصدیقؓ او حضرت عليؓ هم پاتې وو. او د هجرت کولو د پاره ئې د اللّٰه د حکم انتظار کولو . د هجرت په دغې ورځو شپو کښې د هجرت کونکو سره حضرت سیدنا ابوبکر صدیقؓ هم د هجرت نیت کړے وه . دوی خپله اراده حضور

ﷺ ته بنکاره کړه نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل . اے صدیقه ! ترهغه وخته پورې ایسار شه ترڅو چې ماته اجازت نهٔ وی ملاؤ شوے . حضرت سیدنا ابوبکرصدیقؓ د حضور ﷺ سره د هجرت کولو د حکم په انتظار وو . د دغې سفر د پاره حضرت ابوبکر صدیقؓ دوه اوښه تیارے ساتلے وے .

د کافرانو سازش او منصوبه

قریشو ته چې د دغې حالاتو او واقعاتو پته ولګیده . نو د حضور ﷺ خلاف د مشورې د پاره په دارالندوه کښې راغنډ شو . دارالندوه په مکه مکرمه کښې د کافرانو د مشورې يو ځائے وو په دغې ځائے کښې به د اسلام خلاف سازشونه کیدل . کله چې قریش دارالندوه ته راجمع شو . نو د حضور ﷺ خلاف قدم اوچتولو د پاره ئې غور فکر شورو کړه . د دغې سازش د پاره د مکې مکرمې غټ غټ کافران راجمع شوی وو . هر يو دا سوچ کولو چې په دې موقع د حضور ﷺ خلاف کوم قدم اوچت کړو. بعضې مشرانو په دغه موقع د حضور ﷺ د (معاذ الله) قتل مشوره ورکړه . بعضې مشرانو رائے د قید کولو وه . بعضې مشرانو غوښتله چې حضور ﷺ په خپل وطن پرېښودو باندې مجبوره کړی . د هریو مشر په مشوره ښهٔ غور اوفکر وکړے شو . ټولو ووئیل چې د خپل وطن مکې مکرمې نه وویستل په دې وجه ښهٔ نهٔ دی . کهٔ چرته حضور ﷺ بل ځائے ته لاړو نو د حضور ﷺ ملګري به د حضور ﷺ د اخلاقو په وجه نور هم زیات شی . دغه شان د قیدی کولو مشوره په دې وجه ښهٔ نهٔ ده او غلطه ده کهٔ چرته

حضور ﷺ مونږه قیدي جوړ کړه . نو د حضور ﷺ ملګري به ئي زمونږ نه په زورزبردستۍ سره آزاد کړي . د بدبخت ابوجهل مشوره د حضور ﷺ (معاذ الله) د قتل وه .د ټولو په دغه مشوره اتفاق راغے . بیا په مشوره ئي د حضور ﷺ د قتل د پاره ئي د هري یوي قبیلې نه یو یو تن مقرر کړه . دا د دي مقصد د پاره چي د حضور ﷺ په قتل کښي (معاذ الله) د هري قبیلي برخه ووشي . بیا کۀ چرته بنی عبدمناف (د حضور ﷺ قبیله) بدله اغستل اوغواړي نو بدله اغستل ورته ګران وی . نو مجبوراً به بنی عبدمناف دیت اغستلو ته تیار شي او ټولو قبیلو لره په شریکه باندي دیت ادا کول به ګران کار نۀ وی . دوی ټولو یوه مقرر شوي کسان د دغي کار د پاره مقرر کړه . یو خوا کافرانو دا مشوره وکړه بل طرف ته الله تعالیٰ حضور ﷺ ته د وحی په ذریعه د دغي مشوري په باره کښي خبر ورکړۀ . او ورسره د مولیٰ کریم نه حضور ﷺ ته د مکي مکرمي نه مدیني منوري ته د هجرت کولو حکم راغے . کومه شپه چي د مکي کافرانو د حضور ﷺ د قتلولو د پاره مقرر کړے وه هم په هغه شپه حضور ﷺ د هجرت کولو اراده اوکړله . د حضور ﷺ په حکم باندي حضرت عليؓ د حضور ﷺ په بستره کښي سملاستلو . بیا حضور ﷺ مدیني منوري ته خپل سفر شورو کړه. کوم وخت چي حضور ﷺ د خپل کور نه بهر راوتلو دغه وخت حضور ﷺ د سورتِ یٰسین په تلاوت کښي مشغوله وو .بهر د قریشو یو لوئي جماعت ولاړ وو. په دي انتظار چي حضور ﷺ سحر د

مونږ د پاره بهر راووځي نو مونږ ټول به ئې شریکه (معاذ الله) قتل کړو. قریش دمکې مشرکان په خپل مقصد کښې ناکامه پاتې شو. حضور ﷺ د کافرانو د مخې نه راتیر شو. دغه وخت حضور ﷺ د قران کریم ایت فاغشینٰهم فهم لا یبصرون ★ بار بار لوستلو. د کافرانو په سترګو پردې راغلے. حضور ﷺ ترینه صحیح سلامت د سیدنا صدیق اکبرؓ کور ته تشریف یوسلو. حضرت سیدنا صدیق اکبرؓ د مخکښې نه د هجرت د سفر تیارے کړے وۀ. د حضور ﷺ ئې په خوشحالي سره استقبال وکړۀ او د حضور ﷺ سره مدینې منورې ته روان شولو. (91,92,93,94)

په غارثور کښې دمه

کافران د حضور ﷺ د کور نه بهر د حضور ﷺ د راوتلو په انتظار ولاړ وو. بل طرف ته حضور د معجزې په ذریعه د مشرکانو د شر نه په ښۀ کامل حفاظت سره د سیدنا صدیق اکبرؓ کور ته وورسیدلو او د هغه ځائے نه بیا مدینې منورې ته روان شو. په لاره کښې د د مې او د مشرکانو د شرنه د حفاظت په غرض یو غار ته ورننه شو. دغه غار ته غارِ ثور وائی. کوم وخت چې حضور ﷺ غارِ ثور ته ورداخل شو د الله تعالیٰ په امر هغه وخت یو جولاګې د دې غار په خُله د خپل بدن نه تارونه راښکل د کوم دپاره چې جولاګان مشهور دی. ورسره دغه وخت د مولیٰ کریم په حکم د ځنګل نه یوه کمتره راغله او د غار په خلۀ کښې ئې ځان له جاله جوړه کړه. بل طرف ته قریشو ته چې پته ولګیده چې حضور د خپل کور نه تشریف

ورپے دے. هغوی د حضور ﷺ په تلاش کښې خوارۀ شول .بعضې دهغوی نه د حضور ﷺ د قدمونه دا ثارو په ذريعه د غار خُلې ته راغلل . خو چې د جولاګې تارونه او د کمترې جاله ئې وليده . نو د غار دَ خلۀ نه واپس شول . دغه وخت سيدنا ابوبکر صديقؓ ته د حضور ﷺ د حفاظت فکر ولګيدلو. حضور ﷺ سيدنا ابوبکر صديقؓ ته ووکتل نو د مخ د اثارو نه پرې پوهه شو نو ورته ئې اوفرمائيل : غم فکر مۀ کوه اللّٰه تعالیٰ زمونږ ملګرے دے . په دغه غار کښې حضور ﷺ د سيدنا صديق اکبرؓ سره يو څائے درې شپې ورځے تيرے کړے . په دغې ورځو شپو کښې به حضرت عبداللّٰه د سيدنا ابوبکر صديقؓ ځوئے دغه غار ته د قريشو خبرونه راوړلو لره راتللو. حضرت اسماء بنت صديق اکبرؓ ته د روټې انتظام ورپه غاړه شوې وو. دوی به حضور ﷺ لره او خپل والد محترم صديق اکبرؓ لره روټې ووړله . په دغې ورځو شپو کښې حضرت عبداللّٰه بن صديقؓ خپل غلام ته وئيلې وو چې هره ورځ د غار ثور په لاره چيلۍ بوځه او راوله چې ورسره زمونږ د قدمونه نخې نخانې ختميږی .(95)

د سلو اوښانو انعام

قريش چې د حضور ﷺ په نيولو پسې ستړی شو. او يو طرف ته ئې هم حضور ﷺ اونۀ موندلو . نو د حضور ﷺ په په نيولو ئې د سلو اوښانو انعام وټرلو. د دغې انعام په لالچ ډير کسان د حضور ﷺ د نيولو په تکل په مختلفو طرفونو خوارۀ شو . په دغه کسانو کښې يو نوم د سراقه بن مالك دے .

د سراقه بن مالك قصه

سراقه بن مالك هم د انعام په لالچ د حضور ﷺ د نيولو د پاره ګرځيدلو . ناڅاهانه ئي حضور ﷺ ځان ته مخامخ په تللو وليدلو . د سراقه دا خيال وو چي انعام خو ماوګټلو خو کوم وخت چي حضور ﷺ ته ورنزدے کيدلو نو آس په زوره يو تيندك وخوړلو او سراقه ترينه لاندي راګزار شو. هغه بيا په اس سور شولو او دوباره ئي د حضور ﷺ د نيولو اراده وکړه. بيا هم هغه شان اوشو سراقه چي حضور ﷺ ته ور نزدي شو نو د اس خپي ئي د پنډو پوري په زمکه کښي ښخے شوے . سراقه تري په زمکه راګزار شو . هغه پاسيدو چي د اس خپے په زمکه کښي ښخے شوي . سراقه کوشش اوکړۀ چي د اس خپے په څه چل د زمکي نه رابهر کړی . هغه ډير کوشش وکړۀ خو په خپل کوشش کښي ناکامه شو. مجبوراً ئي د نبی کريم ﷺ نه مدد وغښتلو . د حضور په برکت سره د هغه اس خپي د زمکي نه رابهر شوے. سراقه دغه وخت په خپلو سترګو وليده چي زمکي د کومي حصي نه د اس خپي راوتے وے د هغه ځائے نه لوګي خيژی . په دي ليدلو سره هغه نور هم ويريدلو او حضور ﷺ ته ئي خپل خوراك او دغه شان نور ځيزونه وړاندي کړه . حضور ﷺ د هغه ځيزونو د قبليدو نه انکار وکړه او سراقه ته ئي اوفرمائيل چي ته اسلام نۀ قبلوے نو زۀ دغه ځيزونه نۀ شم قبلولے . بس تۀ صرف دومره وکړه چي زمونږه په باره کښي ستانه څوك تپوس کوی . نو زمونږه خبر پټ اوساته .بيا د حضور ﷺ نه سراقه

رخصت واغستلو او مكي مكرمي ته روان شو . او حضورﷺ
د ابوبکرصديقؓ سره مديني منوري ته سفر شوروكړه .(96)

د حضورﷺ يوه معجزه

د حضورﷺ دغه سفر جاري وۀ . په لاره كښي د يوي زنانه د
كور خواته تيريدلو . هغي زنانه يوه چيلۍ ساتلے وه خو لا
تراوسه ئي پيې وركول نۀ وو شوروكړي . حضورﷺ په دغه
چيلۍ خپل لاس مبارك راښكلو او چيلۍ پيې وركول شورو
كړل . حضورﷺترينه پخپله هم پيې اوڅكل او خپلو ملګرو
ته ئي هم ورانديي كړل . بيا حضورﷺ د دغي ځائے نه
رخصت شو. د حضورﷺ د رخصت كيدو نه پس د هغه كور
خاوند چي خپل كورته راغے او خپلي بي بي ورته تيره شوي
ټوله واقعه بيان كړه . نو د كور مالك ووئيل معلوميږي
داسي چي دا د مكي مكرمي هغه نيك انسان دے . او په يو
بل روايت كښي داسي راغلي دي چي ددي واقعي نه پس
دغي دوارو (ښځه ، خاوند) هجرت وكړلو او په
مدينه منوره كښي ئي اسلام قبول كړه .(97)

په قبا كلي كښي ناسته او دمه

حضورﷺ چي كله قبا ته ورسيدلو (قبا مديني ته نژدي يوه
علاقه ده) په دغه مقام انصارو ښۀ په مينه محبت او ډير په ښۀ
انداز د حضورﷺ استقبال وكړۀ . رسول اللهﷺ د خپلو
ملګرو سره څوارلس ورځے په قبا كښي مقيم وۀ .په دغي
وخت كښي حضورﷺ د يو جمات تيګه (بنياد) هم

ايخي وه . دغه جمات ته د اسلام اولني جمات وئيلے شي .

د حضرت عليؓ هجرت او د حضورﷺ سره ملاقات

هر كله چي حضرت عليؓ د خلقو ټول امانتونه خلقو ته واپس كړل . نو مديني منوري ته را روان شو . د قبا په مقام د حضورﷺ سره يو ځائے شولو . بيا د حضورﷺ سره يو ځائے مديني منوري ته روان شو .(98)

مديني ته داخله

د ربيع الاول مياشت وه او د جمعي مباركه ورځ وه . حضورﷺ د قبا نه مديني منوري ته سفر شورو كړۀ . د مديني منوري انصار ترينه كير چاپيره وو او د حضورﷺ د سورلۍ سره څوك په سورلو سوارۀ او څوك پياده روان وو . د مديني منوري د هريو كس دا تمنا وه . چي حضورﷺ د هغوی سره پاتي شي . د بني سالم بن عوف آبادۍ سره د جمعي دمونځ وخت شو . حضورﷺ د خپلي سورلۍ نه را كوز شولو او د صحابهؓ سره ئي هلته د جمعي مونځ ادا كړلو . بيا په سورلي سور شولو او مديني منوري ته روان شو . كوم وخت چي د حضورﷺ د مور له طرفه د خاندان كورونه راورسيدل د حضورﷺ اوښه هغه كورونو سره خواته كيناستله . حضورﷺ د خپلي سورلي نه راكوز شو . او د حضرت ابوايوب انصاريؓ په كور كښي ديره شو . يو څو ورځي شپي حضورﷺ په دغه كور كښي ديره وو . (99,100)

د مسجد نبوی ﷺ تعمیر

په مدینه منوره کښې د جمات انتظام نهٔ وو .بس کوم ځائے چې به د مونځ وخت شولو هلته به مونځ ادا کيدلو . حضور ﷺ هغه ځائے په کوم ځائے کښې چې د اوښې ناسته شوي وه . په پيسو واغستلو . هغه ځائے د دوؤيتيمانانو وو . هغوی د قيمت اغستلو نه انکار وکړهٔ . خو حضور ﷺ ئې بيا هم قيمت ادا کړهٔ . هغه ځائے کښې د مسجد نبوی ﷺ بنياد کيښودلے شو . دا په مدينه منوره کښې اولنې جمات وه . ديوالونه ئې د کچه ښختو نه جوړ وو ، د کهجورو ونې پکښې د ستنو په ځائے لګيدلے وے .او چهت ئې د کهجورو د پانو نه جوړ کړے شوے وهٔ. د جمات سره خواته دوه کورونه هم تيار کړے شول ، هغه کورونو کښې يو د حضرت عائشې بی بی ؓ د پاره وه . او بل کور د حضرت سودهٔ د پاره وهٔ . د مسجد نبوی د جوړيدلواود دغې کورونو د ودانيدلو نه وروستو حضور ﷺ د مکې مکرمې نه خپل ټبر(يعنی د کور خلق) راوُوغستل . بل طرف ته دَ خپل والد محترم په حکم حضرت عبد اللّٰه بن صديق اکبرؓ دَ خپل کور خلق د ځان سره مدينې منورې ته راوستل . د دوی په هجرت سره په مکه کښې يو څوکسان چې ډير زيات غريبانان وه او د هجرت کولو ئې طاقت نهٔ لرو پاتی شو .(101)

د جهاد حکم او سريه حمزهٔ ؓ

هر کله چې په مسلمانانو باندې د مشرکانو له طرفه ظلمونه

زيات شو . نو د ربّ کريم له طرفه مسلمانانو ته د جهاد کولو اجازت ملاؤ شولو . په اسلام کښې اولني جنګ په سريه حمزهؓ باندې ياديږي . چې د هجرت نه ا ووۀ مياشتې وروستو په مياشت د رمضان کښې شوې دے . حضور ﷺ د قريشو د يوې قافلې د مقابلې د پاره د حضرت حمزهؓ په مشرې کښې د د مهاجرينو مسلمانانو يو لښکر وليږلو . د د غې لښکر مشر ته حضور ﷺ يوه سپينه جهنډا ورکړه هرکله چې دغه لښکر په لاره د سيند غاړې ته ورسيدلو . په دغه مقام دوی ته د قريشو ټولګې رامخامخ شو. مقابله شوروشوه . دغه وخت مجدی بن عمرو جهني دغه جهګړه د صلح په ذريعه ختمه کړه .

په غزوات او سريو باندې سرسري نظر

★د هجرت په اولني کال د حضور ﷺ په امر دوه سريې رواني شوې وے.

★ سريه حمزهؓ ★ سريه عبيدهؓ

★د هجرت په دويم کال پينځۀ هغه جنګونه (غزوے) شوي وے چې په کومو جنګونو کښې حضور ﷺ پخپله شريك شوي وۀ . هغه نګ چې پکښې حضور ﷺ پخپله شرکت کړے وی هغې ته غزوه وئيلے شي .

★ غزوۀ ابوا ، دغه غزوه په غزوۀ ودان هم ياديږي

★غزوۀ بدر کبرىٰ ★ غزوۀ بواط ★ غزوۀ بنى قينقاع

★ غزوۀ سويق

او په دغې کال درې سريې رواني کړے شوے وے .

★ سريه عبدالله بن جحش ، سريه عميرؓ ، سريه سالم

د هجرت په دریم کال دري غزوې (جنګونه) شوې وې .
★ غزوۀ غطفان ★ غزوۀ احد ★ غزوه حمراء الاسد
او په دغي کال دوۀ سريې روانه کړې شوې وې .
★ سريه محمد بن مسلمؓ ★ سريه زيد بن حارثؓ
★ د هجرت په څلورم کال دوۀ غزوې شوې وې.
★ غزوۀ بني نضير ★ غزوۀ بدر صغرىٰ
او څلور سريې ليږلې شوې وې .
★سريه ابو سلمهؓ ★ سريه عبد اللّٰه بن انيس
★ سريه منذر ★ سريه مرثد
★د هجرت په پنځم کال څلور غزوې شوې وې.
★ غزوۀ ذات الرقاع ★ غزوۀ دومة الجندل
★ غزوۀ مريسيع دغي غزوې ته غزوۀ بني المصطلق
هم وئيلې شي. ★ غزوه خندق يا احزاب
★ د هجرت په شپږم کال دري غزوې شوې وې .
★ غزوۀ بني لحيان ★ غزوۀ غابه دغي غزوې ته ذي قرد
هم وئيلې شي .★ غزوه حديبيه
او په دغي کال يوولس سريې رواني کړې شوې وې .
★ سريه محمد بن مسلمه قرطا طرف ته ★ سريه عکاشه
★سريه محمد بن مسلمه ذی القصد طرف ته★سريه علیؓ
★ سريه زيد بن حارثؓ بنو سليم طرف ته ★ سريه کرز بن جابر
★ سريه عبد اللّٰه بن عوف ★ سريه زيد بن حارثؓ ام قرفه طرف
ته .★ سريه عبداللّٰه بن عتيك ★ سريه عبداللّٰه بن رواحهؓ
★ سريه عمر الضمري

★ د هجرت په ووم (۷) كال يوه غزوهٔ شوے ده چې ورته غزوهٔ خيبر وئيلے شي . په دغې كال پينځهٔ سريے روانه كړے شوے وے .

★ سريه ابوبكرؓ ★ سريه بشير بن سعد ★ سريه غالب بن عبدالله ★ سريه بشير ★ سريه اجزم

★د هجرت په اتهم كال څلور غزوے شوے وے .

★ غزوهٔ موته ★ فتح مكه ★ غزوهٔ حنين ★ غزوهٔ طائف او په دغې كال لس سريے روانه كړے شوى دى .

★سريه غالب بنو الملوح طرف ته ★سريه غالب فدك طرف ته ★ سريه شجاع ★ سريه كعب ★ سريه عمرو بن العاص ★ سريه ابوعبيده بن الجراحؓ ★ سريه ابوقتاده ★ سريه قطبه ★ سريه خالد چې ورته سريه غميصا هم وئيلے شي . ★ سريه طفيل

★ د هجرت په نهم كال يوه غزوهٔ چې ورته غزوهٔ تبوك وئيلے شي . واقع شوے ده .په دغې كال درے سريے روانه كړے شوے وے .

★ سريه علقمه ★ سريه علىؓ ★ سريه عكاشه

★ د هجرت په لسم كال د غزوے نوبت نهٔ دے راغلے . په دغې كال دوهٔ سريے روانه كړے شوے وے .

★ سريه خالد بن وليدؓ نجران طرف ته .

★ سريه علىؓ يمن طرف ته

سريه عبيده بن الحارثؓ

بيا د دغې سريه حمزهؓ نه وروستو د شوال مياشت كښې

حضور ﷺ حضرت عبیده بن الحارثؓ ته د شپیتو کسانو مشری حواله کړه . او د ابوسفیان مقابلي دپاره ئي ولیږلو . په دغه سریه کښې سعد بن ابی وقاصؓ په کافرانو باندي د غشي ګزار کړے وۀ . دغه اولنې غشي وۀ چې د اسلام د ترقی د پاره کافرانو طرف ته ګزار شوي وۀ .(102)

د قبلې دبدلیدلو حکم

د هجرت په دویم کال د وحی په ذریعه حضور ﷺ ته حکم وشو چې خپل مخ د بیت المقدس نه بیت الله ته (کعبې) راواړه وۀ . دغه حکم سره په راروان وخت کښې د مسلمانانو قبله کعبه وګرځیده . له دي نه مخکښې په مدینه منوره کښې د مسلمانانو قبله بیت المقدس وه . هم هغه طرف ته به مسلمانانو مونځونه کول . په دي حکم سره مسلمانانو خپل مخونه کعبې طرف ته راواړول . او د حضور ﷺ د زړۀ يو خواهش چې د قبلې د بدلیدلو وو پوره شو .(103)

سریه عبدالله بن جحشؓ

په دغه کال رسول الله ﷺ د ولسو مهاجرینو یوه ډله د حضرت عبدالله بن جحشؓ په مشری کښې د قریشو د یوي قافلي د مخ نیوی د پاره روانه کړه . میاشت د رجب المرجب وه. مسلمانان د قریشو قافلي ته د رجب په اولنې تاریخ باندي مخامخ شول . د غه وخت د مسلمانانو خیال دا وو چې ګني د جمادی الثانیه دیرشم تاریخ دے ځکه چې د عرب په کوټ کوټ کښې په رجب المرجب کښې د عام قتل وقتال ممانعت

وو . (رجب المرجب په څلورو میاشتو کښې یوه میاشت ده
چې په هغې کښې د عربو ټولو قبیلو د یوبل سره جنګ
جګړے نه کولے) د مشورې نه پس مسلمانانو د هغې
قافلې سره مقابله وکړه . په هغه قافله کښې د قافلے مشر
ژوبل شو او دوه کسان د هغه قافلې بندی جوړ شو . نورو ټولو
تیخته وکړه . مسلمانانو مال غنیمت راجمع کړهٔ او بیا
وروستو هغه د شریعت موافق تقسیم شولو . دغه جنګ په
رجب کښې شوے وو له دې وجې مشرکانو د عربو د حضور
ﷺ متعلق دا خبره مشهوره کړه . چې حضور ﷺ د حرمت په
میاشت کښې هم قتل او قتال روا کړلو . . د قریشو د دغې
اعتراض جواب د پاره مولیٰ کریم په قرآن کښې آیت ﴿
یسئلونك عن الشهر الحرام ﴾ نازل کړلو . په دغه آیت کریمه
کښې د عربو د اعتراض پوره پوره جواب پروت وو .
(104 , 105 , 106)

غزوهٔ بدر

بدر دیو کوهی نوم دے هم په دغه نوم ورسره خواته یو کلې
آباد دے . دغه کلې او کوهی د مدینې منورې نه اتیا میله
لرے دے په دغه ځائے کښې د اسلام اولنې عظیم الشانه
غزوه شوې ده . چې د تاریخ په صفحو کښې په غزوه بدرسره
یادیږی . د یو خبر راوړونکی په ذریعه حضور ﷺ ته معلومه
شوه چې د قریشو یوه لویه قافله سره د سامانه د شام له طرفه
د مدینې په طرف راروانه ده . حضور ﷺ د رمضان په دولسم
تاریخ په دویمې هجرې کښې د درې سوو او دیارلسو انصارو او

مهاجرینو سره روحا طرف ته روان شولو . (روحا د مدیني منوري نه څلویښت میله لرے د یو ځائے نوم دے) بل طرف ته د قریشو د قافلي مشر ته چي پته ولګیده . چي حضور ﷺ هغوی ته په لاره کښي په انتظار ولاړ دے . نو د قافلي مشر هغه لاره پریښودله او په بدله لاره ئي قافله روانه کړله او ورسره ئي د قافلي نه مخکښي په تیز رفتاری سره یو قاصد مکي مکرمي ته روان کړلو چي د مکي مکرمي قریش د دغي حالاتو باندي خبر کړي . قریشو ته د قاصد په ذریعه چي د دغي حالاتو پته ولګیدله . نو هغوی له نوره هم غصه ورغله او ډیر زیات فکر مند شو او په تادي سره ئي د مسلمانانو د مقابلي د پاره یو لوئے لښکر تیار کړلو . دا لښکر ډیر نیم سوو کسانو وو . بعضي خلقو دا تعداد زر لیکلي دے . په دغه لښکر کښي د قریشو سره سل اسونه او اووۀ سوه اوښان وو . بل طرف ته چي مسلمانانوته پته ولګیده چي د کومي قافلي په تکل هغوی د مدیني منوري نه راوتي وو هغه قافله ترینه په یوه بله لاره تلے ده . او د دوی د مقابلي د پاره د مکي مکرمي نه د قریشو او د اهل مکه یولوئي لښکر راروان دے . دغه وخت حضور ﷺ د صحابوؓ سره مشوره وکړه . هریو صحابيؓ خپل ځان د قربانۍ د پاره پیش کړۀ . د خزرج قبیلي مشر سعد بن عبادهؓ ووئیل کۀ چرته تاسو حکم وکړئ نو مونږ سیند ته توپ کیدو ته هم تیاریو . حضرت مقدادؓ ووئیل اے د الله پیغمبره ! ﷺ مونږ به ستاسو مخکښي وروستو ښي او ګس طرف ته جنګیږو . د صحابهؓ دغي جذبي

سره حضور ﷺ ډير خوشحاله شو . او د مقابلې د پاره ئې د مخکښې د تګ حکم جاري کړۀ . مسلمانان د هغې مقام نه روان شو او بدر ته ورسيدل . د بدر په ميدان حضور ﷺ او مسلمانانو ته پته ولګيده. چې د دې ميدان په بل طرف قريش د مخکښې نه ديره شوې دی . بل طرف ته هغه قافله چې د ابو سفيان په مشرې کښې د شام نه راروانه وه د مسلمانانو نه ډيره مخکښې تلے ده. اوس داوخت يو طرف ته د بدر په ميدان کافران ديره وو بل طرف ته د مسلمانانو لښکر د جنګ د پاره تيار ولاړ وو. ابوجهل چې قريشو د لښکر ئې مشرى کوله . هغۀ خپلو مشرکانو ملګرو ته ووئيل چې نن به په هره طريقه چې وى د مسلمانانو سره به داسې جهګړه کوو چې د هغوى نومې نخانې پاتې نشى .د بدر په ميدان کښې دمسلمانانو لښکر په هغه ځائے ولاړوۀ . کوم ځائے چې د اُوبو کمې وۀ . هرطرف ته شګې وے . قريش دغه وخت د جنګ د پاره په يوښۀ خاورينه زمکه ديره شوى وو. چې په هغې تلل هم آسان وو. او ورسره په دغه ځائے کښې اوبه هم وے . دغه وخت مولىٰ کريم د آسمانه باران وکړلو . چې دهغې په وجه هغه خاورينه زمکه ختهٔ شوله . او هغه شګلنه زمکه د ګرځيدو قابله شوه . دغې باران سره يو طرف ته مسلمانانو ته سهولت پيدا شو نو بل طرف ته دمکې قريش په تکليف او مصيبت کښې ګرفتاره شو . د جنګ شورو کيدو کښې لږ وخت وو . حضور ﷺ په دغې موقع د مولىٰ کريم نه د مسلمانانو د کاميابۍ دپاره ډيرې دعاګانې وغښتلے . مولىٰ

کریم هغه تهولي دعاګاني قبولي کړلے او حضور ﷺ ته ئي
دوحی په ذریعه د قریشو د ذلیله کیدو زیرے ورکړه .
د جنګِ بدر په میدان یو طرف ته حضور ﷺ د مسلمانانو
صفونه سمول ، بل طرف ته ابو جهل ملعون د غرور نه ډك د
مشرکانو صفونوله ترتیب ورکوؤ . دا جنګ د یو ي ورې ډلي
(چي تعداد ئي دري سوه او دیارلس وه) د یو لوئي جمات (چي
په شمیر سره زر ته وو) سره وه . د بدر میدان وو . صفونه تیار
شو .اول نه د یو یو مقابله شورو شوه . د قریشو د لښکر نه دري
تنه (عتبه، شیبه، ولید) راووتل . د دوی مقابله حضرت علیؓ ،
حضرت حمزهؓ او حضرت عبیده بن الحارثؓ وکړه .دري واړه
مشرکان قتل شو . بیا یو عظیم الشان جنګ شورو شو . د
جنګ په آخر کښي مشرکانو تیخته وکړه او مسلمانانو
کامیابی اوموندله . د بدر په دغه جنګ کښي د مسلمانانو نه
څوارلس تنه شهیدان شو او د کافرانو اویا تنه مردار شول . اویا
تنه د مشرکانو نه بندي جوړ شو . او ډیر زیات مال غنیمت
مسلمانانو ته په لاس ورغے.کوم وخت چي د بدر د قیدیانو
سره د مسلمانانو قافله مدیني منورې ته ورسیده . حضور ﷺ
د بدر قیدیان د نور مالِ غنیمت سره په مسلمانانو کښي
تقسیم کړل .او ټولو ته حضور ﷺ دا امر وکړۀ . چي د بدر
قیدیانو سره ښۀ سلوك او رویه ووساتئ . د حضور ﷺ د دغي
فرمان په وجه صحابهؓ په خپله په کهجورو ګزاره کوله او د بدر
قیدیانو له به ئي ښۀ روټی ورکوله . بیا د حضور ﷺ په
مشوره سره د بدر ټول قیدیان د فدیې په عوض پریښود لی

شو. په دغه قیدیانو کښې د حضورﷺتره حضرت عباسؓ او د حضورﷺ خوم ابوالعاصؓ هم وو د حضرت ابوالعاصؓ په نکاح کښې حضورﷺ مشره لور حضرت زینبؓ وه . دوی (حضرت عباسؓ او حضرت ابوالعاصؓ) هم د نورو قیدیانو په شان د فدیې په بدله کښې پرېښودلے شو . دا واقعه د اسلامي مساوات یوه بهترینه نمونه وه . حضرت عباسؓ مالداره وه . هغه نه د نورو مالدارو په شان زیاته فدیه واغستلے شوه . او د ابوالعاصؓ د فدیې دپاره د مکې مکرمې نه حضرت زینبؓ خپل امیل چې ورته خپلې مور د وادهٔ په موقع ورکړے وهٔ . د حضورﷺ له راوولیږلو. حضورﷺ ته چې هغه امیل مخامخ شو نو بې اختیاره ئې دسترګو مبارکو نه اوښکې روانې شولې او صحابهؓ ته ئې اوفرمائیل که چرته تاسو ټول راضي ئې نو دا امیل به حضرت زینبؓ ته واپس کړو. ځکه چې دا ورسره د خپلې مور یو نښه پاتې ده .صحابوؓ په یو اواز اووئیل چې مونږ ټول راضي یو . بیا حضرت زینبؓ ته هغه امیل واپس کړے شو. او د آزدئ د پاره ئې ابوالعاصؓ نه لوظ واغستلو چې تهٔ به حضرت زینبؓ له مدینې منورې ته رالیږې . ابو العاصؓ ته چې کله ازادي اومندله او مکې مکرمې ته راغے . نو د حضورﷺ د لوظ مطابق ئې حضرت زینبؓ مدینې منورې ته روانه کړه . ابوالعاصؓ یو لوئې سوداګر وهٔ . په یوه بله موقع بیا دوی مسلمانانو ته په لاس ورغلل . په دغه موقع چې کله راخلاص شو او مکې مکرمې ته راغے. نو اول ئې د ټولو قریشو

امانتونه واپس کړل او بيا ئي د اسلام د قبليدلو اعلان وکړلو.

د بدر بعضي قيديان ډير زيات غريبا نان وۀ . چي د فديي ورکولو طاقت ئي نۀ لرلو . خو د ليکلو اولوستلو هنر ورسره وۀ . هغوي ته ووئيلی شو چي تاسولره دا فديه ده چي تاسو د مسلمانانو لسو لسو تنو ته ليکل او لوستل وښائي . حضرت زيد بن ثابتؓ په دغه موقع ليکل زده کړي وۀ .

(107, 108,109)

غزوۀ غطفان

د غزوۀ بدر نه وروستو دعشور د يو لښکر سره (چي څلورسوه تنه وو) په مديني منوري باندي د حملي کولو اراده وکړه.هر کله چي حضور ﷺ ته نزدي شولو نو د لښکر ټول کسان ترينه وتختيدل . او غرونو کښي ئي پناه واغستله . حضور ﷺ چي ميدان صفا وليدلو نو واپسی ئي وکړله . دغه وخت مولیٰ کريم ﷺ د اسمانه باران راوورولو چي په هغي سره د حضور ﷺ کپړے لمدے شولے . رسول اللّه ﷺ خپلي کپړے د وچولو دپاره په يوه ونۀ کښي زوړندے کړلے او په خپله د هغه ونې په سيوري کښي د آرام کولو په نيت سملاستلو. بل طرف ته دعشور دا منظر دلري نه ليدلو . هغۀ چي وليدل چي حضور ﷺ د هغۀ نه ناخبره ملاست دے . هغه وخت په تيزي سره هغه د حضور ﷺ سر مبارك ته نزدي راغے توره ورسره په لاسو کښي وه . حضور ﷺ ته ئي ووئيل اوس به تاسو مانه څوك خلاصوی ؟ . حضور ﷺ ښۀ په اطمينان سره جواب ورکړه . زما اللّه به ماتانه خلاصوی . دعشور چي د

حضور ﷺ د خلۀ مبارك دغه كلمات واوريدل . نو ويره پري راغله .توره ئي د لاس نه ګزار شوه . هغه توره چي د دعشور د لاسو نه پريوتے وه بئۀ په اطمينان سره حضور ﷺ راؤچته كړه او د دعشور نۀ ئي تپوس وكړۀ اوس تۀ ا ووايه چي تا به زما نه څوك خلاصوى ؟ . دعشور په عاجزي سره ووئيل : زما خلاصولو والا هيڅ څوك نشته . حضور ﷺ چي د دعشور عاجزى او محتاجي وليده نو بي له انتقامه ئي معاف كړلو . دعشور باندي ددغي واقعي دومره ډير اثر ووشو . چي وروستو په خپله هم مسلمان شولو او د خپل قوم د پاره يو لوئي مسلمان مبلغ جوړ شولو . (110) دا د حضور ﷺ د اخلاقو يوه نمونه وه . داسي واقعات د سيرت په نورو كتابونو كښي ډيرزيات ليكلي شوي دي .

د حضرت حفصهؓ او زينبؓ سره نكاح

د هجرت په دريم كال د شعبان په مياشت كښي حضرت حفصهؓ بنت عمرؓ د حضور ﷺ په نكاح كښي راغله او بيا د رمضان المبارك په مياشت كښي حضور ﷺ د حضرت زينب بنت خزيمهؓ سره نكاح وكړله .(111)

غزوۀ احد

دا هل علم په دي خبره اتفاق دے چي د احد جنګ (غزوه) د هجرت په دريم كال د شوال په مياشت كښي شوي دے . كوم وخت چي مشركان د بدر د شكست خوړلو نه وروستو مكي مكرمي ته لاړل . نو هغوى د بدر د انتقام اخستلو دپاره په

ډيرزيات اهتمام سره تياري شورو کړۀ . هم په دغه نيت ئي يو لوئي لښکر تيار کړلو . په دغه لښکر کښي دري زره کسانو سره دوه سوه اسونه ، دري زره اوښان وو . او څلوار لس زنانه د دي مقصد دپاره وے چي کۀ چرته دوی تيختـه کوی نو ورته به د بدر جنګ رايادوی او د جنګ نه په تيختـه به ورته غيرت ورولي .حضرت عباسؓ چي په پټه ئي اسلام قبول کړے وو او لاتراوسه ئي هجرت نه وو کړے . هغوی حضور ﷺ ته د مکي مکرمي د مشرکانو حالات وليکل او د يو تير رفتار قاصد په ذريعه ئي دغه ليکل حضور ﷺ ته وليږل. حضور ﷺ ته چي پته ولګيدله نو د پوره حقيقت معلومولو دپاره ئي دوه کسان د مديني منوري نه مکي مکرمي ته روان کړل. چي د قريشو پوره پوره حالات حضور ﷺ لره راوړی . هغي دوؤ تنو حضور ﷺ ته خبر ورکړۀ چي د قريشو لښکر دمکي مکرمي نه راروان شوي دے او مديني منوري ته نزدي رارسيدلے دے . حضور ﷺ د دغه قاصدانو د خبر په رڼا کښي يو څو تنه څوکيداران د مديني منوري نه ګير چاپيره په اهمو ځايونو باندي مقرر کړل. بيا حضور ﷺ د صحابهؓ نه مشوره واغستله .د مشوري نه پس حضور ﷺ سحر وختي د زرو تنو سره د مديني منوري نه بهر ووتلو .په دغه زرو تنو کښي د رئيس المنافقين عبد الله بن ابی منافق دري سوه ملګری هم وو. رئيس المنافقين عبدالله بن ابئ او د هغۀ ملګری د اسلامی لښکر نه په لاره کښي جدا شو. او دا بهانه ئي وکړه چي د هغوی مشوره نۀ ده منلے شوے . ځکه دوی

په جنگ کښې حصه نۀ اخلی . د منافقینو د اسلامی لښکر نه په جدا کیدو سره د اسلامی لښکر تعداد صرف اووۀ سوه پاتې شو. حضور ﷺ د مدينې منورې نه بهر تشريف يوړلو او د اسلامې لښکر ئې په خپله معائنه وکړه . د معاينې په وخت حضور ﷺ بعضې واړۀ واړۀ هلکان وليده چې د جهاد له شوقه په صفونو کښې ولاړ دی . حضور ﷺ هغه هلکان مدينې ته واپس وليږل . په دغې هلکانو کښې رافع بن خديج ؓ هم وۀ . کوم وخت چې هغۀ ته ووئيلی شو. چې تۀ لا ماشوم ئې او دجهاد کولو طاقت نۀ لرے په دې وجه مدينې منورې ته واپس لاړ شه . هغه د پښو په ګوتو اودريدلو. حضور ﷺ چې د هغۀ هغه شوق اوجذبه وليدله نو ورله ئې په اسلامی لښکر کښې د شاملولو اجازت ورکړۀ . سمره بن جندبؓ چې وکتل . چې په وجود کمزورې رافعؓ ته په اسلامی لښکر کښې د شاملولو اجازت ملاؤ شو. نو هغۀ حضور ﷺ ته ووئيل چې زۀ د رافعؓ نه په وجود کښې تکړه يم . څنګه چې هغۀ ته اجازت ورکړے شوے دے دغه شان دے ماته هم په اسلامی لښکر کښې د شامليدلو اجازت راکړے شی . حضور ﷺ د امتحان په غرض دوی يو بل لره په پرځونو وروستل . سمرهؓ په دغه موقع رافعؓ لره په زمکه څملولو . حضور ﷺ وليدل چې سمرهؓ د رافعؓ نه مضبوط او تکړه دے . نو د رافعؓ سره سره ئې سمرهؓ ته هم په اسلامی لښکر کښې د شاملولو اجازت ورکړۀ . د مسلمانانو صفونه حضور ﷺ پخپله تيار کړل . حضور ﷺ د پنځوسو تنو يوه ډله د اُحد د غرپه څوکه کينوله چې دښمن د

وروستو نه په مسلمانانو حمله ونكړي . ورسره ئي هغي جمات ته دا امر هم وكړه . چي تاسو به خپل ځايونه نۀ پريږدئ . مسلمانان كۀ برے مومي او كۀ ورته شكست رسي . بيا يو ډير لويي جنګ شوروشو . شورو شورو كښي د مسلمانانو تلۀ درنه وۀ . او مسلمانان په كټه كښي روان وۀ . قريشو تيخته كول غنيمت ګڼل .مسلمانانو د قريشو نه پاتي مال غنيمت راټولول شوروكړل. هغه پنځوسو تنو (چي د مسلمانانو د څوكيداري د پاره دا احد د غر د پاسه حضور ﷺ كينولي وو) چي دغه منظر وليدۀ . نو هغوى خپل ځائے له دى وجي پريښودلو چي د حضور ﷺ فرمان د دي وخته پوري وۀ . د هغوى مشر عبدالله بن جبيرؓ ورته ډير په تاكيد سره بار بار ووئيل چي د حضور ﷺ فرمان دے چي دا ځائے به تاسو په هيڅ حالت كښي نۀ پريږدئ . هغوى ووئيل چي مسلمانانو ته فتح نصيب شوے ده اوس دلته د پاتے كيدلو څۀ ضرورت پاتے نۀ شو . د حضرت عبدالله بن جبيرؓ سره صرف يو څو تنه په دغه مقام باندي پاتے شو. خالد بن وليد (چي لا تراوسه ئي ايمان نۀ وو راوړے) چي دغه ځائے خالي وليدۀ نو د وروستو نه ئي په مسلمانانو حمله وكړۀ . عبدالله بن جبيرؓ او د هغۀ ملګرو ډير په ښۀ انداز سره د هغوى مقابله وكړه . ولي د تعداد د كم والي په وجه خالد بن وليد او د هغۀ لښكر ئي رامنع نۀ كړے شو او دوى ټول د خالد بن وليد او د هغۀ لښكر سره په مقابله كښي شهيدان شو . د حضرت عبدالله بن جبيرؓ او د هغۀ د ملګرو په شهادت سره خالد بن وليد ته لاره صفا شوه .

او په اسلامي لښکر ئي د وروستو نه يوه زورداره حمله وکړه . بل طرف ته چي قريش په تيښته وو هغوی هم راوپس شو. دغه وخت ټول مسلمانان د کافرانو د دوؤ ډلو په مينځ کښې راګير شو. يو طرف ته د خالد بن وليد لښکر وؤ او بل طرف ته د قريشو لښکر وؤ . مسلمانان دغه وخت يو عجيبه امتحان کښې وو . مصعب بن عميرؓ چي د حضور ﷺ سره په صورت مبارك کښي يو شان ښکاريدلو په دغه موقع شهيد شولو نو دا خبره ګډه شوه چي حضور ﷺ شهيد شولو . د مسلمانانو غوږونو ته چي کله دغه خبره وورسيدله . نو بې حوصلې شو .او دا خيال کول ئي شورو کړۀ چي د حضور ﷺ نه بغير د دنيا د ژوند به څۀ خوند کوی . دغه وخت دقريشو دلاسه ډير مسلمانان شهيدان شو. ډيرصحابهٔ ژوبل شو . ناګهانه د حضرت کعب بن مالكؓ نظر په حضور پريوتلو او د خوشحالۍ نه ئي يوه چغه کړه . چي راشے مسلمانانو حضور ﷺ صحيح سلامت دے . صحابوؓ چي د حضرت کعب بن مالكؓ اواز واوريدلو نو ټول د حضور ﷺ طرف ته را په منډه شول . دغه وخت مشرکانو ډير زور ولګولو چي حضور ﷺ شهيد کړی او پرله پسي ئي په حضور ﷺ باندي حملي وکړلے .صحابهٔ د حضور ﷺ مخي ته د يو ډهال پشان ولاړ وو . او د کافرانو مشرکانو د هري حملي جواب به ئي په ښۀ طريقه ورکولو. حضرت طلحهؓ دغه وخت د خپل وجود (جسم) په ذريعه د مشرکانو ګزارونه منع کول، د جنګ نه وروستو د هغوی په جسم اويا زخمونه جوړ شوی وو . دغه

موقع وه چي حضور ﷺ وفرمائيل ځوك دى چي زما نه ځان قربان كړي ؟ حضرت زيادؓ سره د ځلورو ملګرو حضور ﷺ لره نږدي راغـې او د كافرانو سره په مقابلي كښي شهيدان شول . په دغه موقع د قريشو ديو تن عبدالله بن قميه د لاسه د حضور ﷺ مخ مبارك زخمي شو . هغهٔ په حضور ﷺ باندي د توري ګزار وكړلو چي د هغي په وجه د مخ د ټوپي نه دوه كړي د حضور ﷺ مخ مبارك ته ورننه شولې .په دغي ګزار سره د حضور ﷺ يو غاښ مبارك هم شهيد شولو .حضرت سيدنا صديق اكبرؓ اراده وكړه چي د حضور ﷺ د مخ د زخم نه دغه كړي لري كړى خو حضرت ابوعبيدهؓ ورته د دغي سعادت حاصلولو د پاره منت وكړلو . حضرت ابوعبيدهؓ چي د حضور ﷺ د مخ مبارك نه د خلـي په ذريعه دغه كړي اوويستلې نو ورسره ئي خپل دوه غاښونه هم پريوتل . دغه غزوه كښي حضور ﷺ يوي كندي ته وغرځيدلو . هغه كنده مشركانو د ايمان خاوندانو ته د نقصان رسولو د پاره جوړه كړي وه . په دغه غزوه كښي دوه ويشت ، يا دري ويشت تنه د كافرانو نه مردار شوى وو. او د مسلمانانو نه اويا تنه شهيدان شوى وو. په دغه شهيدانو كښي د حضور ﷺ ترهٔ حضرت حمزهؓ هم وهٔ . چي د هغوى په شهادت حضور ﷺ ته ډير تكليف رسيدلې وو. هنده چي لا تراوسه ئي ايمان نهٔ وو قبول كړې او د ابوسفيان كور والا وه . هغي د حضور ﷺ د ترهٔ حضرت حمزهؓ سره د هغه د شهادت نه پس ډير بد سلوك كړې وه. د دغي جنګ په موقع مسلمانانو خپل بچي او

زنانه په مختلفو قلعو کښې د يهوديانو نه د حفاظت دپاره بندے کړے وے . صرف هغه زنانه په ميدان کښې موجود وے چاچې د مسلمانانو مرسته اوعلاج کولے شو .حضرت فاطمې په دغې موقع د خپل والد محترم د زخمونو علاج ته تياره ولاړه وه . حضرت عائشهؓ ، حضرت ام سليمؓ او حضرت اُمِ سليطؓ زخميانو لره په مشکونو کښې اوبه راچلولے . حضرت صفيهؓ چې د حضرت حمزهؓ خور او د حضور ﷺ ترور ده . هغې ته چې پته ولګيده چې مسلمانانو ته په جنګ کښې ډير زيات نقصان رسيدلے دے نو د مدينې منورې نه په تيزی سره راروانه شوه .او د احد ميدان ته راغله . حضور ﷺ ته چې د ترور د راتګ پته ولګيدهٔ نو حضرت زبيرؓ ته ئې وفرمائيل د حضرت حمزهؓ د وجود ټکړې راغوندې کړه خور ته ئې پته اونهٔ لګی . د دغې خبرې خبر چې حضرت صفيهؓ ته اوشو نو هغې اوفرمائيل . زهٔ د خپل د ورور نه خبر شوې يم د اللّٰه په لاره کښې دغه قربانی څهٔ لويه قربانی نهٔ ده . د دغې وينا نه پس حضور ﷺ خپلې ترور له د حضرت حمزهؓ د ليدلو اجازت ورکړهٔ . هغې چې خپل ورور وليدهٔ نو انا للّٰه وانا اليه راجعون ئې ووئيل او دې امت ته ئې د صبر کولو يوه بهترينه نمونه پريښوده .

دغه جنګ کښې د يو انصارې زنانه پلار ، ورور او خاوند شهيدان شوی وو . پرله پسې د يو يو د شهادت خبر چې دغې زنانه ته راغے نو هغې زنانه به د هر خبر راوړونکی نه دا تپوس کولو چې حضور ﷺ څنګه دے؟ حضور ﷺ خو روړغ

دے کنـه ؟ ورتـه بـه ووئيـلـي شـو چـي حضور ﷺ صحيح سلامت دے . نـود ربّ شـكـريـه ئـي اوياسلو. بيا هم د ځان د تسـلـي د پاره د حـضـور ﷺ پـه ديدن پسي ګرځيدله . هر كله چي ئي په حضور ﷺ باندي نظر پريوتلو نو د ربّ شكر ئي ادا كـړۀ او چغـه ئـي كـړه چـي تـاسـو سلامت ئي نو نور مـصـيـبـتـونـه مـصـيـبـتـونـه نـۀ دي . د دغي واقعي نـه پـس د مـسـلـمـانـانـو زمـكـي تـه د سپـارلو(تدفين) وخت راغـے نو مسـلـمـانانو سره د غريبي په وجه دومره كپړه نۀ وه چي د دغي شهيدانو تـريـنـه كفن جوړ شي . د حضرت مصعب بن عمير جنازه تيـاره وه . خو د كفن د پاره ئي كپړه نه وه .په كپړي سره سر بـه ئـي ورلـه پټـولـو نـو خپـے بـه ئي ښكاره كيدے او كۀ خپـے بـه ئـي ورلـه پټـولـے نـو سـر بـه ئي ښكاره كيدلو. بيا د حـضـور ﷺ پـه امر سره سر مبارك ئي پټ كړے شو او په خپو ئي ورلـه واښـۀ واچول. دا هـغـه مـنـظـر او هغه وخت وو چي مسـلـمـانانو ته به كله هم وريه ياد شو نو ژړا به ورتله .د جنګ احد شهيدان بغير له غسله (لامبولو) په هغه وينو كښي لت پت د جنازو نه پس خپلو خپلو قبرونو ته اوسپارلے شو. په دي جـنـګ كښـي مسـلـمـانـانـو تـه ډير زيات نقصان رسيدلے وو. قـريـش مـكـي مكرمي ته روان شوي وو . خو د دي خبري يره وه چي كـيـدے شـي قـريـش پـه مـسـلـمانانو دوباره حمله وكړي . څـكـه رسـول الـلّٰه ﷺ د اوياتنو يوه ډله چي پـكـښـي حضرت ابـوبـكـرؓ او حـضـرت زبيـرؓ هم وو . د ابو سفيانؓ او د هغه لښكر پسـي وروسـتـو روانـه كـړے وه . ابو سفيانؓ په لاره كښي بيا په

مسلمانانو باندي د حملي کولو اراده لرله خو د خزاعه قبيلي مشر معبد چي پټ پټه د مسلمانانو سره ملګري وو . هغه ابوسفيان ته ووئيل ته د مسلمانانو سره د مقابلي کولو طاقت نهٔ لرے . زهٔ ديو خبرراوړونکي په ذريعه خبرشوے يم چي محمد ﷺ تاسره دوباره مقابله کول غواړي او يو لښکرئي ستا د مقابلي د پاره تاپسي ورستو رارون کړے دے . ښهٔ خو داده چي صحيح او روغ څان مکي مکرمي ته وورسے .
ابوسفيان چي د معبد خبره واوريدله نو خپله اراده ترينه هيره شوه او مکي مکرمي ته روان شو. حضور ﷺ ته چي د ابوسفيان اودقريشو دلښکر پته ولګيده چي مکي مکرمي ته ورسيدل نو مسلمانانو ښهٔ په اطمينان سره د حمراء نومي علاقي نه مديني منوري ته واپسي وکړه.
(112 , 113)

د يهوديانو مخالفت

د مديني منوري فضا د مسلمانانو د پاره ښه وه . خو دلته هم د اسلام دښمنان وو . چي د تاريخ په کتابونو کښي په يهود سره ياديږي د يهوديانو دري قبيلي وے . بنو نضير ، بنو قينقاع ، بنو قريظه . په شورو کښي د دوی سره حضور ﷺ يوه د امن معاهده کړے وه چي ورته ميثاقِ مدينه وائي . د دي معاهدي مقصد دا وو چي د مديني خلق د باهر دښمن سره په شريکه مقابله وکړي . دغه يهوديان په شورو شورو کښي د مسلمانانو ملګري وو او دوی به دمسلمانانو سره په شورو شورو کښي ملګرتيا کوله څکه چي کومه خبره به مسلمانانو کوله . نو د

هغې خبرې په ذريعه به دوی د خپلې خبرې (چې د اسماني کتاب سره به ئې تعلق وه) تائيد حاصلولو. ديهوديانو دا خيال وه چې د مسلمانانو په ذريعه به د دوی په سلطنت کښې وسعت او زيات والے راشي .خو يهوديان په دغې مقصد او اراده کښې کامیابه نۀ شو. په رو رو د وخت تيريدو سره يهوديانو ته پته ولګيده چې د کوم مقصد د پاره دوی د مسلمانانو سره مرسته او ملګرتيا کووی. هغه مقصد دوی ته نۀ حاصليږی د هغې مقصد نه دوی لرې روان دی . په مزه مزه يهوديان په دې هم پوهه شو. چې د مسلمانانو عقيده زمونږ د عقيدې نه ډيره زياته بدله ده . په دې وجه ئې پټ په پټه د مسلمانانو مخالفت شورو کړه . د دغې ځائے نه يهوديانو د مسلمانانو سره دښمنی شورو کړه . د يهوديانو په زړونو کښې د مسلمانانو د پاره د محبت په ځائے کينه بغض حسد راپيدا شو. يهوديانو د مسلمانانو د ويرې د لاسه ئې دغه دښمنی نه ښکاره کوله. بيا هم هغه کارونه به ئې کول چې په کومو کارونو اسلام او مسلمان بدنام شي او په څۀ طريقه اسلام او مسلمان ته نقصان اورسی . اوس اوخزرج چې د اسلام په نور راجمع شوی وو او د يوبل سره ئې دښمنی ختمه شوے وه . د يهوديانو دا کوشش وو چې دغه دښمنې بيا راتازه کړی . په دوی کښې بيا شرفساد بنور کړی . خود اسلام په وجه دوی ته خپل مقصد حاصلول ډير ګران وو . له دې وجې له پټې نه ښکاره مخالفت ته راغلل . او هغه معاهده ئې ماته کړه کومه چې د مسلمانانو او د يهوديانو ترمينځه

شـوے وه . ددغـي شـر ابتـدا د بـنـوقيـنـقـاع نـه اوشـوه .

بنوقينقاع سره جنګ

پـه اسلامي مياشتو کښي د شوال مياشت وه او د هجرت دويم کـال وه . يـوه مسلمانه زنانه د څۀ کار د پاره د بنوقيـنقاع محلې تـه لاړه . هـلـته ئي د يو دکان نۀ څه اغستـل . د هغه دکان مالك دغـي مسـلـمـانـي زنـانـه تـه پـه غلط نيت لاس واچولو . دغه ځـائـے يـو بـل مسـلـمـان ولاړ وو هـغـي چي وليدل چي د يو مسـلـمـانـي زنانه عزت پاتي نۀ شولو نو کوم يهودی چي دغه حـرکـت کـړے وو . هغـه ئي مردار کړه. بيا يهوديانو د يهود په بـدلـه کـښـي مسـلـمـان شهيـد کـړه . حضور ﷺ ته چي د دغي واقـعـي پتـه ولـګيـدلـه نـو رسول اللّٰه ﷺ د دوی سره د مقابله کـولـو مسـلـمـانانو ته د تياري کولو حکم وکړۀ . بنوقينقاع ته چي مـعـلـومه شوه چي رسول اللّٰه ﷺ د مسلمانانو سره دوی طـرف تـه راروان دے او پـه دوی حـمله کوونکے دے . نو دوی ځان په يوه قلعه کښي بند کړۀ . حضور ﷺ ترينه ګيره تاؤ کړه او پـنـځـلـس ورځـے ئـي د دوی پـه انـتـظار د دغي قلعي نه بهر تيـرے کـړے . بنوقينقاع ته پته ولګيده چي مسلمانان خو د دي ځـائـے نـه د تـلـو نـوم نـۀ اخلي. نو د قلعي نه بهر راوتو تـه مـجـبـوره شـو . او تـولـو ووئيـل چي حضور ﷺ د دوی پـه حق کـښـي څـۀ فيصله وکړه . نو هغوی ته به منظوره وی . حضور ﷺ د عبدالـلّٰه بن ابی په سفارش (چي د مسلمانانو حليف وۀ) دوی تـه د خـپـل وطـن نـه د وتـلـو اجازت ورکړۀ . دوی خپلي زمـکـي او کـورونـه پـريـښـودل او شـام طـرف تـه لاړل .

(114,115,116)

د اويا (۷۰) قاريانو واقعه

د اسلام نور رو رو ښوريدلو . په دغه زمانه کښې د کلاب قبيلې مشر د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو .او حضور ﷺ ته ئي درخواست وکړلو چې تاسو ماسره څهٔ مسلمانان ملګرى کړى چې زما قوم قبيله اسلام ته راووبلى . او د اسلام رڼا سره د هغوى زړونه منوره شى . حضور ﷺ ورته ووئيل د نجد خلق د بهروسې خلق نهٔ دى . هغهٔ ووئيل چې د دغې خبرې زهٔ ضامن جوړيږم . حضور ﷺ د هغهٔ سره اويا تنه ملګرى کړل چې د قرآن کريم بهترين لوستونکى وو. دوى چې کله د بنوسليم علاقې معونه ته ورسيدل .او هلته ئي دمه کوله . دغه وخت د دغې علاقې مشر عامر بن طفيل د دوى نه ګهير چاپيره څهٔ کسانو ګهيره وا چوله .او دوى ئي ټول قتل کړل .صرف يو صحابى عمرو بن اميهؓ ئي پريښودولو .چې د چا په ذريعه د مدينې منورې خلقو د دغې مظلومو قاريانو واقعه واؤروله .(117)

د رجيع مقام شهيدان

په دغه ورځو کښې د عضل او د قاره قبيلې څهٔ تنه حضور ﷺ لره راغلل او درخواست ئي وکړهٔ چې زمونږه قبيله د اسلام په نور سره منوّره شوے ده . تاسو مونږلره هغوى ته د اسلام سبق ښودلو دپاره يو څوکسان راکړئ . حضور ﷺ دوى سره لس تنه ملګرى کړل . دوى چې کله رجيع ځائے ته

ورسیدل نو دغي ظالمانو خپله وعده هیره کړه . د بني لحیان دوه سوه کسان غشي ویشتونکي د دوی نه ګهیر چاپیره شو . دغه لس تنه مسلمانان د حفاظت دپاره یو غر ته وختل . او د دوو تنو نه علاوه ټول شهیدان شو . هغهٔ دوؤ کسانو کښي د یو نوم حبیبؓ او د بل نوم زیدؓ وه . دغه مشرکانو حضرت زیدؓ او حضرت حبیبؓ مکي مکرمي ته راوستلو . حضرت زیدؓ ئي په یو قریشي مشرك باندي خرڅ کړه . هغه حضرت زیدؓ په دي نیت واغستلو چي د مکي مکرمي خلق د دهٔ د قتل تماشا ووینی . هرکله چي قاتل د توري سره حضرت زیدؓ ته مخامخ راغـے نو دغه وخت ابو سفیان (چي لا ایمان ئي نهٔ وو راوړے) حضرت زیدؓ ته ووئیل . اے زیدهٔ ! رښتیا ووایا که چرته نن ستا په بدله کښي محمد ﷺ (معاذ اللّٰه) قتل شوے وے نو تهٔ به خوشحاله شوے وے ؟ حضرت زیدؓ ووئیل . زما دے په رب باندي قسم وی چي د رسول اللّٰه د خپو تلی د غنو نه د بچ کولو دپاره کهٔ چرته زما دا وجود قربان شوے وے نو دا به زما نیك بختی وے . د دغي فقري وئیل وو چي قاتل د حضرت زیدؓ سر مبارك د تن نه جدا کړلو او حضرت زیدؓ ته د شهادت لویه مرتبه ملاؤ شوه . بل طرف ته حضرت حبیبؓ د حارث بن عامر ځامنو واغستلو . دا هغه حارث دے چي د اُحد په کښي جنګ کښي د حضرت حبیبؓ د توري د لاندي راغلے وه او مردار شوي وه . هر کله چي حضرت حبیبؓ لره د پهانسي ځائے ته بوتللے شو . نو دغه وخت حضرت حبیبؓ د دوه رکعته نفل ادا کولو اجازت اوغښتلو . مشرکانو ورته د

نـوافـلـو ادا كـولـو اجـازت وركـړه . د هـغـي نـه وروسـتـو حضرت حبيب رض ته پهانسی ورکړے شوه. (119 , 118)

د بنو نضير قبيلي سازش

بـنـو نـضـير د مدينې منورې ديهوديانو دويمه غټه قبيله وه . د دوی دمسـلـمـانـانـو سره يوه معاهده شوې وه . چې كۀ د دغې قبيلې (بنی نضير) نه يو كس په غلطې سره مړې وكړئ . نو د هـغـه مـړ كـس ديت بـه مسلمانان او يهوديان دواړه فريقه په شـريـكـه ادا كـوی . هـم دغـه شـان كۀ چرته د يو مسلمان نه په غلطې سره مړې وشی . نو د هغې مړی ديت به هم په شريكه مسـلـمـانـان او يهـوديان ادا كـوی . پـه دغه زمانه كښې د بنی عـامـر دوه كسان د يو مسلمان د لاسه په غلطې سره قتل شو. د مـقـتـولـيـنـو سره د حـضـور ﷺ لـه طرفه د امن ملاويدلو يوه چهيتهی پـرتـه وه . د دغـه مـعـاهـدې مطابق د دغې دووتنو (مـقـتـولـيـنـو) ديت پـه مسـلـمـانانو او په يهوديانو (بنو نضير) دواړو راتـلـلـو . مسـلـمانانو د بنی نضير نه په دغه ديت كښې د هـغـې حصې مطالبه وكړۀ . او د دغې مقصد د پاره حضور ﷺ د بـنـو نـضـيـر مـحلې ته هم لاړلو . په ظاهره خو دوی د حضور ﷺ خبـره اومـنـله ، خو د دننه نه دوی ديت وركولو ته تيار نۀ وو . حـضـور ﷺ ئـې پـه دغـه سلسله كښې د يو ديوال سره خواته كينولو . ورسره ئې دغـه منصوبه هم جوړه كړه چې دغه ديوال سـره د بـره نـه بـه يـو لـوئـې كانړې په حضور ﷺ راګزار كړو . (د هـغـې د لاسـه بـه حـضـور ﷺ شـهـيـد شـی نو نۀ به حضور ﷺ پاتې شـی او نه به ديت مطالبه وی) .حضور ﷺ ته د وحی په

ذریعه د دغي سازش پته ولګیده . سمدست د هغهٔ ځائے نه پاسیدلو او مدینې منورې ته روان شو. بنو نضیرته چې د حضور ﷺ د تللو خبر وشو د هغوی یو تن د حضور ﷺ خوا لره مدیني منورې ته ولیږلو . او ورته ئې دا پیغام ورکړهٔ . چې حضور ﷺ ته ووایه . چې تاسو هم دیرش تنه راولی او مونږ به هم د خپل پوهه دیرش کسان راجمع کړو بیا کهٔ چرته زمونږ د دین پوهه خلقو ستاسو خبره ومنله نومونږ به ترینه هم انکار ونکړو. د هغوی په منلو سره به بیا مونږ ته څهٔ اعتراض نهٔ وی . حضور ﷺ ورته خبر واستولو چې ترڅو تاسو یو کلك عهد نهٔ وی لیکلے .زه په تاسو بهروسه نهٔ شم کولے . د عهد راتازه کولو د پاره حضور ﷺ د بنو قریظه ته هم یو قاصد ولیږلو هغوی په خوشحالۍ سره خپل هغه زوړ عهد راتازه کړلو . بنو نضیر اول انکار وکړهٔ بیا ئې عهد تازه کولو ته سر کیښودلو . او حضور ﷺ ته ئې خبر ورکړهٔ چې تاسو د دری تنو سره راشے چې دغه عهد تازه کړو . حضور ﷺ چې کله هغوی طرف ته روان شولو . نو په لاره کښې ورته معلومه شوه چې بنو نضیر د تورو سره (د جګهړے په نیت) په لاره کښې د حضور ﷺ او د مسلمانانو انتظار کوی . د هغوی منصوبه دا وه . چې دغه ځائے ته د راتلو سره په حضور ﷺ باندې حمله وکړی او (معاذ اللّٰه) حضور ﷺ شهید کړی . حضور ﷺ دوباره د لارې نه راواپس شولو . او د مسلمانانو د یو لښکر سره ئې د بنو نضیر د علاقې نه ګیره تاؤ کړه. بنو نضیر په ځان پسې د قلعو دروازے بندې کړے . بنو نضیر

پنځلس ورځے د مسلمانانو په ګیره کښې وو . آخر په دې شرط د خپلو قلعو نه راوتلو ته تیار شو . چې څومره سامان مونږ د ځان سره په اوښانو وړے شو هغه به د ځان سره واخلو او دا ځائے به مسلمانانو ته پریږدو. حضور ﷺ د هغوی خبره وومنله او هغوی چې د ځان سره څومره مال په سورلو وړلے شو د ځان سره اوچت کړه او خیبر ته نورو یهودیانو لره لاړل بیا هم هلته دیره شو .دغه وخت د بنو نضیر په دغه مشرانو کښې غټ غټ یهودیان لکه ابو رافع سلام بن ابی الحقیق ، کنانه بن الربیع او حُیَی بن اخطب هم وو. په دې طریقه د مسلمانانو قوت او طاقت نور هم زیات شو . (120)

د خندق یا د احزاب جهګړه

کوم وخت چې بنو نضیر د مدینې منورې نه بهر ووتل او په خیبر کښې دیره شو . د هلته نه هغوی په جمع د مسلمانانو د ختمولو سازشونه شورو کړل . او په دغه مقصد کښې ئې د ځان سره د عربو نورې قبیلې هم شاملې کړے . له دې دجې دغې جهګړے ته د احزاب (د ډیرو ډلو) جهګړه وئیلے شی . احزاب په عربی ژبه کښې ډیرو ډلو ته وائی . چونکه په دې جهګړه کښې د عربو ډیر قبائل د مسلمانانو خلاف راپو ځائے شوی وو . څکه دې جنګ ته د احزاب جنګ وئیلے شی . د مسلمانانو په دغې مخالفینو کښې د بنو نضیر سره ملګرو کښې په خصوصی توګه د قبیله بنی غطفان ، قبیله بنو اسد ، او د قریشو نوم اغستلے شی . دوی ټولو د لس زرو لښکر تیار کړلو او مدینه ته راروان شو. حضور ﷺ ته چې کله ددغې

حالاتو پته ولګیدله نو مسلمانان ئې راجمع کړل او د هغوی نه ئې د دغې لښکر (مشترکه دښمن) په باره کښې مشوره واغستله . هریو صحابيؓ خپله رائې وړاندې کړه . حضرت سلمانؓ چې د فارس(موجوده ایران) سره ئې تعلق لرلو هغه ووئیل چې د مدینې منورې درې طرفونه په کورونو او د کهجورو په باغونو سره محفوظ دی . صرف یو طرف داسې دے چې نۀ پکښې کورونه شته او نۀ دغه ځائے څه نور د حفاظت سامان شته .دا وخت پکار دا دی چې په دغه مقام باندې یو خندق (کنده) وکنستلے شی . چې د کافرانو مدینه ته د راتګ لاره بنده شی . حضور ﷺ د حضرت سلمانؓ رأئے خوښه کړله او په هغې باندې ئې د عمل کولو حکم ورکړلو . حضور ﷺ د درې زرو صحابوؓ سره دغه خندق کسنتلو . هریو صحابيؓ ډیر په اخلاص سره په دغه خندق کښې کار کولو . دا ګران کار په ډیر محنت سره شلو ورځو کښې سر ته ورسیدلو . په دغه موقع یو خبر راورونکې دا خبر راوړلو چې د کافرانو لښکر مدینې منورې ته رانزدې شوې دے . منافقینو ته چې پته ولګیدله نو په مختلفو حیلو او بهانو ئې ځان د مسلمانانو د لښکر نه جدا کړلو او خپلو کورونو ته لاړل . د مسلمانانو سره په مدینه کښې د یهودیانو یوه قبیله پاتے کیدله .مسلمانانو ته د دغې قبیلې نه هم خطره وه . په دغې وجه د دغې قبیلې دپاره دوه سوه تنه جدا کړے شوی وو چې په دوی باندې نظر ساتی . بنوقریظه قبیلې لاتراوسه پورې د مسلمانانو مخالفت نۀ کولو په ظاهره ئې د کافرانو ، مشرکانو

ملګرتيانهٔ کوله . په پټه پټه دوی هم د کافرانو ملګري وه خو د دي خبري نه ويريدل چي کهٔ چرته مونږ د دغه کافرانو او قريشو ملګري شو . صبا خو به دوی لاړ شي او مونږ ته به مدينه کښي پاتي کيدل ګران شي . بنوقريظه ته حيي بن اخطب د بنو نضير مشرپيغام وليږلو کهٔ چرته تاسو نن د مسلمانانو خلاف زمونږمرستهٔ او ملګرتيا وکړهٔ . نو زمونږه د مسلمانانو خلاف دغه جنګ ګټل به يقيني شي ځکه چي نن د عرب ټولي قبيلي د مسلمانانو د ختمولو د پاره د مديني نه بهر راجمع شوي دي .د حيي بن اخطب په سازش سره بنوقريظه قبيلي خپل عهد چي دنبی کريم ﷺ او د مسلمانانو سره ئي کړے وو هير کړلو او د مسلمانانو خلاف په دغه جنګ کښي د قريشو د او د نورو کافرانو ملګري شو . قريش او دغه رنګ نور کافران د مديني منوري نه بهر ديرشوي وو . او ديو داسي ځائے په تالاش کښي وو چي د هغي په ذريعه مديني منوري ته دننه شي . او د مسلمانانو سره مقابله وکړئ .. خو داسي يو ځائے ئي هم او نهٔ موندلو چي د هغي په ذريعه د کافرانو دغه لښکر په مسلمانانو حمله وکړئ . په دغه حالت او کيفيت کښي قريشو او نورکافرانو د مديني منوري نه بهر شل ورځے تيري کړے . د مديني منوري د مسلمانانو اوپه د مکي مکرمي د کافرانو په مينځ کښي بس ديو خندق فاصله وه . دغي خندق سره کافرانو د مسلمانانو خوا له نزدي نشو تللے .مسلمانانو د کافرانو د شر او حملي نه په دغي خند ق سره بچ وو. عمرو بن ودٔ چي

دقریشو یو ډیر زیات بهادر سړے یادیدیو هغه د خندق (کنده) نه بل طرف ته د پوري وتلو کوشش وکړ. خو د مسلمانانو له طرفه حضرت علیؓ د هغه کوشش ناکامه کړه . کافرانو به هره ورځ په مسلمانانو باندي د کاڼړو او غشو یو باران جوړوو. مسلمانان دلته په دغه تکلیف او مصیبت کښي وو . ورسره بل طرف ته د مسلمانانو زنانه چي په کومه قلعه کښي پاتي کیدلے هغه قلعه د بنوقریظه د آبادي سره خواته وه . یو یهودی د دغي قبیلي نه دغه قلعه ته نزدي شو او قلعي ته د ورننوتلو په کوشش وو دغه وخت حضرت صفیهؓ چي دنورو زنانو سره په دغي قلعه کښي وه .د مسلمانانو زنانو د حفاظت د پاره توره په لاس تیاره ولاړه وه . هغي د هغه یهودی سر د تن نه په توري سره جدا کړلو . اونورو یهودیانو ته ئي د عبرت اخستلو د پاره په یو میدان کښي وروغرځولو . بنوقریظي قبیلي چي دغه حالت او کیفیت ولیده . نو ویریدله او دا خیال اوګمان ئي وکړه چي ګني په قلعه کښي د مسلمانانو د لښکر یوه حصه د قلعي د حفاظت د پاره موجوده ده . مسلمانان په دغه آزمائش او امتحان کښي وو . یو طرف ته د مديني منوري یهودیان وو چي د مسلمانانو پټ په پټه ډیر زیات مخالف وو . بل طرف ته د قریشو اود نورو ډیرو قبیلو هغه لوئي لښکر وو . د دغي حالت او کیفیت په وجه د مسلمانانو تکلیفونه ورځ ترورځه زیاتیدل . بل طرف ته کافران او د مکي مکرمي قریش په خیمو کښي په زیات دیره کیدلو سره تنګ شوی وو . دغه وخت وو چي د غطفان قبیلي

يو كس چې په پټه ئې ايمان راوړے وو قريش ته ورغلو او قريش ئې د نورو كافرانو نه ئې بد ظنه كړل . بيا نورو قبيلو ته ورغلو او هغوي ئې د قريشو نه بد ظنه كړل . په دغه طريقه د قريشو او د نورو قبيلو په مينځ اختلاف جوړ شو . دغې اختلاف سره سره په دوى د شپې يوه تيزه سيلئ راغله . هغې طوفان او سيلې د كافرانو خيمې په هوا كړے د كافرانو لوښي د يو ځائے نه بل ځائے ته لاړو . دغې حالت او كيفيت قريش او نورې قبيلې دې خبرې ته مجبوره كړے چې خپلو خپلو كلو ته لاړ شي . اول بنوقريظه ميدان خالي پريښودلو او كورونو ته لاړل بيا وروستے نوروكافرانو هم د ميدان نه تيخته وكړه اونمبر په نمبر خپلو خپلو كلو ، علاقو ته روان شو . د كافرانو په تلو سره مسلمانانو ساه واغستله . او د مولىٰ كريم ئې ډير ډير شكر ادا كړۀ چې د يو لوئې آزمائش او امتحان نه بچ شو .(121,122,)

د بنوقريظه د عهدشكنې انجام

هركله چې مسلمانان د قريشو او نورو قبيلو د شر اوفساد نه په كوم وخت چې دعربو قبيلو او قريشو د مدينې منورې نه ګهيره اوچته كړه او مسلمانانو د بهرد هر قسمه خطرې نه په امن كښې شو .نو حضور ﷺ دمسلمانانو سره د بنو قريظه نه د عهد ماتولو بدل اغستلو دپاره د بنوقريظې د قلعو نه ګيره تاؤ كړله . بنوقريظه تريوي مياشتې پورې په خپله قلعه كښې بند وو .آخر كار تنګ شو او د راوتلو د پاره ئې حضو ﷺ ته درخواست وكړۀ . حضور ﷺ د بنوقريظه نه د عهد ماتولو

د بدل اغستلو د پاره چي زمونږ فیصله دي د اوس د قبیلي مشر حضرت سعدؓ بن معاذؓ وکړي . هغه چي څهٔ فیصله وکړه . مونږ ته به منظوره وي . حضرت سعدؓ چي د خندق په جهګړه کښي زخمي شوي وه او ډیر په تکلیف او مصیبت کښي وه . د دغي تکلیف باوجود حضرت سعدؓ د فیصلي کولو د پاره دغي مقام ته تشریف راوړلو . د حضرت سعدؓ قبیلي غوښتل چي د بنو قریظه سره نرمي وشي او هغوی ته د هغوی غلطی معاف کړي شي . خو حضرت سعدؓ او نهٔ منل او فیصله ئي وکړه چي په بنو قریظه کښي څوك چي د جنګ کولو قابل دي هغوی دے قتل کړے شي .زنانه او ماشومان دي بندی (قیدیان) جوړ شي . او د دوی مال او زمکي دي په غریبانانو مسلمانانو کښي تقسیم کړے شي . د حضرت سعدؓ په دغه فیصله باندي عمل وکړے شو او په دي طریقه د بنو قریظي مخ نیوه وشوه .(124 , 123)

د حدیبیے راضي نامه

د مسلمانانو د ډیر وخت نه دا آرزو او تمنا لرله چي د اللّٰه تعالیٰ د ښکلی کور طواف او دیدن وکړي . خو د مشرکانو او کافرانو د لاسه مسلمانان د دغي نعمت نه تر ډیر وخته پوري محرومه پاتي شوی وو . هم دغه تمنا د حضور ﷺ په زړهٔ کښي وه په دغه زمانه کښي حضور ﷺ یو خوب ولیدلو . چي د عمري د ادا کولو د پاره حضور ﷺ د خو تنو صحابهؓ سره مکرمي مکرمي ته سفر کړے دے او بیا د عمري د ادا کولو نه وروستو هغوی کښي بعضي کسانو سرونه خرولي دي او بعضو ترینه

د سر خۀ وینښتۀ اغستی دی . دغه خوب چې د حضور ﷺ د
خلې مبارکې نه صحابهؓ ته بیان شولو نو د هغوی جذبه او
شوق نور هم راوچت شولو . په دغې وجه حضور ﷺ د
څلوارلسو سوو (بعضې روایتونو کښې تعداد کم او بعضې
کښې زیات هم بیان شوے دے) تنو سره د عمرې د ادا کولو
په نیت د مدینې منورې نه مکې مکرمې ته د تللو اراده وکړه .
دا ساعت د ذی القعدې رومبې تاریخ وه او د هجرت شپږم کال
وه . د ذوالحلیفه نه حضور ﷺ احرام وتړلو او بسر بن سفیان
ئې د قریشو د حالاتو دمعلولو د پاره د ځان نه مخکښې مکې
مکرمې ته روان کړلو . د حضور ﷺ داسفر د جنګ کولو د پاره
نۀ وو په دې وجه د غې قافله سره وسله (د جنګ کولو
څیزونه) نۀ وه . حضور ﷺ مکې مکرمې ته روان وو په لاره وو
په لاره کښې یو خبر راوړونکې حضور ﷺ له خبر راوړلو چې
قریشو ته د مسلمانانو د راتللو پته لګیدلے ده او هغوی ټول د
دې خبرې د پاره راجمع شوی دی چې حضور ﷺ او صحابهؓ به
په هیڅ شکل کښې مکې مکرمې ته دا خلیدو ته نۀ پریږدو.
اود قریشو یو لښکرچې پکښې دوه سوه کسان دی د خالد بن
ولید په مشرې کښې د مسلمانانو د مقابلې د پاره را روان
کړے شوے دے . او په غمیم کښې دیره دے . حضور ﷺ ته
چې پته ولګیده . نو رسول الله ﷺ هغه لاره پریښودله او په
بله لاره حدیبې ته وورسیدلو . حدیبیه کښې د حضور ﷺ
اوښه (قصویٰ) کیناستله . دغه ساعت حضور ﷺ مکې
مکرمې ته د تللو اراده وکړله او اوښه ئې پاسوله خو اوښه

پاسيدلو ته تياره نهٔ شوه . خلقو ډير کوشش وکړهٔ خو هر
کوشش صرف کوشش پاتې شو. بعضي خلقو اوئيل چې
قصوئ (اوبنه) ستړے شوے ده . حضور ﷺ اوفرمائيل چې
قصوئ (اوبنه) ستړے شوے نهٔ ده . دلته ورته دالله له طرفه د
پاتې کيدلو حکم دے . بيا حضور ﷺ اوفرمائيل زما دے په
هغه ذات باندې قسم وی چې د چا په په لاس (اختيار) کښې
چې زما دا ژوند دے نن کهٔ قريش زما نه د داسې څيز مطالبه
وکړئ چې پکښې د شعائرالله تعظيم وی نو زهٔ به د هغوی
هغه مطالبه منمه . بيا حضور ﷺ په حديبيه کښې د پاتې
کيدلو اعلان وکړلو . د ګرمې موسم وه . سخته ګرمې وه . په
دغې وجه مسلمانانو سره د څکلو اوبه په مزه مزه په
ختميدلو شولے او ډير په کم مقدار د څکلو اوبه پاتې شولے .
دغه وخت د حضور ﷺ د معجزې په ذريعه د اوبو يو ډيره لويه
ذخيره مسلمانانو ته ملاؤ شوله چې ورسره د ټول لښکر تنده
ماته شوه او بيا ئې ترينه خپل خپل لوښې هم ډك كړل . بيا
حضور ﷺ حضرت عثمانؓ له مکې مکرمې ته وليږلو چې
قريشو ته اطلاع وکړی چې د حضور ﷺ اود مسلمانانو اراده د
عمرې د ادا کولو ده بله څهٔ اراده ئې نشته . هرکله چې
حضرت عثمانؓ مکې مکرمې ته لاړو نو مشرکانو د ځان سره
ايسار کړلو .بل طرف ته په مسلمانانو کښې دا خبره ګډه شوه
چې حضرت عثمانؓ د مکې کافرانو شهيد کړلو . دا خبر چې
حضور ﷺ واوريدلو نو د يو کيکر ونې د لاندې حضور ﷺ
کينستلو او د حضرت عثمانؓ د بدل اغستلو دپاره ئې د

صحابهؓ نه بیعت (لاس نیوه) اغستل شوروکړه او په لږ وخت کښې ټول لښکر د حضورﷺ په لاس باندې بیعت وکړلو. دغې بیعت ته بیعتِ رضوان وئیلے شی . مولیٰ کریم د دغې بیعت ذکر په قرآن کښې هم راوستے دے . د بیعت نه وروستو پته ولګیدله چې د حضرت عثمانؓ د شهادت خبر غلط وو، حضرت عثمانؓ په مکه مکرمه کښې صحیح سلامت دے . هرکله چې قریشو ته د دغې بیعت پته ولګیدله نو ډیر زیات فکر مند شو او ویره پرې راغله . نو د راضې نامې کولو کوشش ئې شوروکړه . په دغه راضي نامه کښې د قریشو له طرف سهیل بن عمرو د قریشو نمائنده وو . هرکله چې هغه مسلمانانو ته رامخامخ شولونو حضورﷺ وفرمائیل چې اوس ستاسو کار آسان شو. سهیل بن عمرو د راضې نامه په باره کښې د حضورﷺ سره ډیرې خبرې وکړلے . بیا په یو څو شرطونو سره راضی نامه وشوله . هغه شرطونه په ظاهره د مسلمانانو خلاف کیښودلے شوی وو بیا هم دغې راضې نامې ته په قرآن کښې لویه ګټه (فتح)وئیلے شوے ده . د دغې په باره کښې د سورة فتح ایاتونه نازل شوی دی . حضورﷺ حضرت علیؓ ته حکم وکړۀ چې دغه راضی نامه په یو تحریری شکل کښې ولیکی . حضرت علیؓ دغه تحریر د بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم نه شورو کړه نو سهیل بن عمرو اعتراض وکړۀ چې زۀ خو دغه ټکی نه پیژنم . په دغه وجه په تحریر کښې د بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم په ځائے باسمك اللّٰهم ولیکلے شو .دغه ټکې به عربیانو په

عامو خطونو کښي په ابتداء کښي ليکلو. بيا حضور ﷺ حضرت عليؓ ته ووئيل چي وليکله چي دا راضی نامه ده چي په دي سره محمد ﷺ چي دالله رسول ﷺ دے راضی شوے دے. دغه وخت سهيل بيا اعتراض وکړۀ. اعتراض دا وه چي د اللـه درسول ﷺ دا ټکي دے ترينه ختم کړے شی ځکه چي مونږ ورته د الله رسول نۀ وايو. حضور ﷺ حضرت علیؓ ته حکم وکړۀ چي دغه ټکي ترينه وروان کړه. او د دغي په ځائے محمد بن عبدالله وليکله. حضرت عليؓ ته د هغه ټکي ورانول ګران وو په دغي وجه حضور ﷺ پخپله هغه ټکي وران کړلو. بيا د راضي نامي لانديني شرطونه وليکلے شول.

★لس کاله به په خپلو کښي جنګ جهګړه نۀ کوو.

★مسلمانان دے اوس واپس لاړ شي

★راروان کال به عمره ادا کوی خوپه مکه کښي به صرف دري ورځي به تيروی.

★دځان سره به وسله (د جنګ سامان) نۀ راوړی.

★د مکي اوسيدونکی مسلمانان به د ځان سره نۀ بوځي.

★کۀ يو مسلمان په مکه کښي پاتي کيدل غواړی نو هغۀ ته به د مسلمانانو له طرفه څۀ رکاوټ نه جوړيږی

★بل طرف ته کۀ يو تن (مسلمان) د مکي مکرمي نه مديني منوري تلل غواړي او مديني ته لاړ شی نو هغه به د مکي مکرمي خلقو ته واپس کيږی. او کۀ يو تن (اسلام نه پس مرتد شی او بيا) د مديني منوري نه مکي مکرمي ته راشی نود مکي مکرمي خلق به هغه د مديني خلقو ته

نۀ حواله کوی.

★ د عربو نورو تهولو قبیلو ته دے اختیار ورکړے شی چي د چا سره ملګرتیا یا تعلقات ساتل غواړی هغوی سره دے ملګري شی . د دغي عهدنامي په رڼا کښي بنو خزاعه د مسلمانانو ملګری شو او بنو بکر د قریشو ملګرتیا خوښه کړه .راضی نامه لا په لیکلو سره پوره شوي نۀ وه . دغه وخت د سهیل ځوئے ابوجندل" چي دقریشو سره د اسلام قبلولو په وجه بندی وو د قید نه ئي په څه چل ځان راخلاص کړلو او د حضور ﷺ په خدمت کښي د پناه اغستلو د پاره راغے . سهیل چي ابوجندلؓ ولیده نو سمدست ئي ووئیل چي د عهدنامي مطابق دا اولني کس دے . چي زمونږ نه تاسو لره درغلے دے . تاسو دي مونږ ته حواله کړے . د ډیرو خبرو اترو نه پس حضور ﷺ ابوجندل" سهیل ته حواله کړلو . بیا ورله حضور ﷺ تسلي ورکړه او د صبر کولو نصحیت ئي ورته وکړۀ .بیا په هغي عهد نامي باندي فریقینو دستخطونه وکړل . د راضي نامي نه پس حضور ﷺ صحابهٔ" ته د قرباني کولو او د سربنرولو امر وکړلو .بیا په خپله ئي قرباني وکړله او په سر ئي اُستره راښکله . صحابوؓ چي حضور ﷺ ولیدۀ نو هغوی هم قرباني وکړلے او سرونه ئي وُښرول .څه لږه موده پس حضور ﷺ د دغي مقام نه مدیني منوري ته سفر شورو کړلو .په لاره کښي د سورة فتح آیاتونه نازل شول. امام زهریؒ لیکی چي دغه واقعه د مسلمانانو دپاره یوه ښکاره کټه(فتح) وه . چي ددي په وجه د

مسلمانانو او کافرانو په مینځ کښې جهګړے ختمې شولے او هرطرف ته د امن فضا جوړه شوه . او هغه خلق چې مخکښې به ئې اسلام پټولو هغوی خپل اسلام ښکاره کړلو . د نفرت هواګانې ختمې شوے . يو بل سره د خبرو موقع ملاؤ شوه . اهل عرب قرآن کريم په غور سره واوريدلو . او د هغې د اسرار او برکات نه خبر شول .په دغې وجه دغه راضي نامه د انجام په اعتبار سره د ټولو مسلمانانو د پاره يوه لويه فتحه(کټه) وه . بيا په مزه مزه رسول اللّٰه ﷺ مدينې منورې ته ورسيدلو . ابوبصيرؓ چې د مشرکانو سره بندی وۀ . هغه د مشرکانو دقيد نه په څۀ چل ځان راخلاص کړلو . او مدينې منورې ته راغللو. قريشو د ابوبصيرؓ د ګرفتارۍ د پاره دوه تنه د مکې مکرمې نه مدينې منورې ته راووليږل . چې د حضور ﷺ نه د ابوبصيرؓ د واپسې مطالبه وکړئ . دغه دواړه تنه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او د ابو بصيرؓ د واپس کولو مطالبه ئې وکړۀ . حضور ﷺ ورته د عهدنامې مطابق ابوبصيرؓ حواله کړۀ .کوم وخت چې ابو بصيرؓ د حضور ﷺ نه جدا کيدلو هغه وخت حضور ﷺ ابوبصيرؓ ته د صبر کولو تلقين وکړۀ او ورته ئې اوفرمائيل زرده چې اللّٰه تعالیٰ به ستا د پاره د نجات يوه لاره راپيدا کړی. ابو بصيرؓ د قريشو دغه دوو کسانو سره د مدينې منورې نه مکې مکرمې ته روان شو . کوم وخت چې دوی ذوالحليفه ته ورسيدل نو د آرام کولو د پاره او د کهجورو او د دم(د قربانی ځناور) اغستلو د پاره ئې هلته کښې دمې ته ودريدل . دغه موقعه وه چې يو د هغه دوو

تنو (مشرکانو) نه خپله توره په لاسو کښې نیولې وه . ابو بصیر ورته ووئیل چي دا خو ډیره اعلیٰ ښکاری . او اجازت ئي ترینه د کتلو د پاره وغښتو . هغه قریشی مشرك ورله هغه توره د کتلو د پاره ورکړه . ابو بصیر ته چي توره لاس له ورغله نو سمدس ئي د هغه دووتنو نه په یوتن د توري ګزار وکړهٔ . په هغه ګزار سره د هغه مشرك سر د تن نه جدا شولو .د هغه ملګری چي دغه حال ولیدهٔ نو په منډه منډه مدیني منوري ته لاړو . بیا د هغه نه وروستو ابو بصیر دوباره مدیني منوري ته لاړو . خو چي هغه ته محسوسه شوه . چي د عهدنامي موافق به بیا زهٔ د قریشو لاسو ته ورځم . نو د مدیني منوري نه بهر د یو سیند خواته دیره شو . دده په دغه ځائے کښي دیره کیدلو سره د دهٔ نه د مکي مکرمي نور مسلمانان خبر شول هغوی ته هم د پناه ځائے ملاؤ شولو . هغوی یو یو د ابوبصیرؓ ملګری کیدل .په دغه ورځو کښي ابو جندلؓ هم د ابوبصیر خواله راغے . په مزه مزه په دغه ځائے کښي د مسلمانانو تعداد اویا ته ورسیدلو . د قریشو چي کومه یوه قافله به هم د دوی سره خواته تیریدله نو دوی به د هغي قافلي نه ګهیره راتاووله بیا چي څومره مال به د هغي قافلي سره وو . هغهٔ به ئي ترینه په زوروه اغستلو . دغه سامان او دغه طریقه کار د دوی د ژوند د تیرولو یوه ذریعه وه . په دغي طریقي سره د دوی ورځے شپے تیریدلے . د دوی په دغي طریقه کار سره د مکي کافران دغي خبري ته مجبوره شو . چي په دغي مقام څومره مسلمانان پاتي کیږی حضور ﷺ

دے ئې ځان ته راووبلي . حضور ﷺ د قريشو په مطالبه د يو خط په ذريعه ابو بصيرؓ او د هغه ملګرى تول ځان ته راووبلل . هر کله چې د حضور ﷺ خط مبارك ابوبصيرؓ ته ملاؤ شولو هغه وخت د ابو بصيرؓ د زنکدن وه. .ابو جندل په هغه ځائے کښې د ابوبصيرؓ د تدفين انتظامات وکړه او هم هلته ئې قبر ته وسپارلو . بيا د حضور ﷺ په حکم د نورو مسلمانانو سره د هغه ځائے نه مديني منورې ته راغے .
(125,126,127,128)

د شاهانو په نومونو خطونه

هر کله چې حضور ﷺ د قريشو د شراوفساد نه په امن کښې شو نو اراده ئې اوکړه چې دغه دينِ اسلام د دنيا ګوټ ګوټ ته ورسي . په دغې نيت حضور ﷺ د مختلفو علاقو د بادشاهانو په نومونو خطونه وليکل . حضرت عمرو بن اميهؓ ئې نجاشي(د حبشې بادشاه) بادشاه ته وليږلو . هغه د حضور ﷺ خط مبارك په خپلو سترګو باندې کيښودلو (دغه د خط د خکلو يو صورت دے).بيا د خپل تخت نه راکوز شولو او په خوشحالۍ سره اسلام قبول کړلو . د دغې بادشاه نوم مؤرخينو اصحمه ليکلے دے . او د حضور ﷺ په دغې مبارکو وختونو کښې وفات شو .دغه شان دحيه کلبيؓ د حضور ﷺ د قاصد په حيثيت هرقل بادشاه له لاړلو .هغۀ ته هم د اسلام د حقانيت پته ولګيدله خو د خپلې قبيلې او د ملك د خلقو د ويرې د لاسه د اسلام د نعمت نه محرومه پاتے شو .د حضور ﷺ په دغه قاصدانو کښې يو عبدالله بن

حذافه رض وه . هغه د حضور ﷺ د قاصد په حیثیت کسریٰ خسرو پرویز ته تلے وه . دغي بدبخت خسرو پرویز د حضور ﷺ خط مبارك وشلولو . او ټکړے ټکړے ئي کړلو . کله چي حضور ﷺ ته د خسرو پرویز ددغي عمل پته ولګیدله نو حضور ﷺ ورته بددعا وکړه . حضور ﷺ اوفرمائیل : اے الله ! څنګ چي دهٔ (خسرو پرویز) زما خط ټکړے ټکړے کړے دے هم دغه شان د دهٔ ملك ټکړے ټکړے کړے . د حضور ﷺ د بددعا اثر وو لږ وخت پس خسرو پرویز د خپل ځوی د لاسه مردار شو . د حضور ﷺ په قاصدانو یو نوم د حاطب بن ابی بلتعة رض هم دے . حضور ﷺ دوی لره د مصر او اسکندریه (مقوقس) بادشاه په نوم خط ورکړے وهٔ . دوی هم د اسلام او د اسلام د تعلیماتو نه ډیر متاثره شو . د ډالي په شکل دوی حضور ﷺ لره د نورو ډیرو څیزونو سره یوه وینځه او سپین خر(چي ورته د ډیري میني د وجي دلدل وئیلے کیدو) راووليږلو . د دغي وینځي نوم ماریه قبطیه وه. حضرت عمرو بن العاص رض د حضور ﷺ د قاصد په حیثیت دعمان بادشاهانو (جعفر او عبدالله) ته لیږلے شوے وو . دوی ته هم د دلائلو په ذریعه د اسلام د حقانیت پته ولګیدله . دوی دواړو اسلام قبول کړهٔ او د زکوٰة په نیت ئي د مال یوه حصه حضرت عمرو بن العاص رض ته حواله کړه .(129)

غزوه خیبر

رسول الله ﷺ چي کله د حدیبي نه واپس شولو او په لاره کښي د سورتِ فتح نزول وشولو . په دغه ایت کښي د الله

تعالیٰ د مسلمانانو سره اوبيا خاص د دغه بيعت کوونکی صحابهٌ سره دا وعده وه چې دوی ته به په راروان وخت کښي ډيرزيات مالِ غنيمت او فتوحات ملاويږی . غزوه خيبر دهغي وعدي تکميل وو . خيبر د مديني منوري سره نزدي يو ځائے وۀ . په دغه مقام يهوديان ديره شوی وو . دوی د مسلمانانو د ختمولو د پاره دغزوه خندق (جنګ احزاب) په موقع د عربو نوري قبيلي راغنډي کړے وے .د غزوه احزاب (غزوۀ خندق) سبب او باعث يهوديان وو . دغي يهوديانو مسلمانانو ته ډير تکليفونه رسوُلی وو . د محرم الحرام مياشت وه . رسول اللّٰه ﷺ ته د وحی په ذريعه حکم وشو چي د خيبر د يهوديانو نه د بدل اغستلو د پاره د هغوی سره مقابله وکړے . حضور ﷺ د ځلوارلس سوؤو پياده مسلمانانو او دوؤو سوو سوارۀ کسانو سره خيبر ته روان شو . دغه وخت دمنافقينو خواهش او تمنا وه . چي دوی ته هم په اسلامی لښکر کښي د شامليدلو اجازت ملاؤ شی . (د دوی په اسلامی لښکر کښي د شموليت مقصد صرف د مالِ غنيمت حاصلول وو). مولیٰ کريم رسول اللّٰه ﷺ ته د وحی په ذريعه حکم راووليږلو . چي دغه منافقين د ځان سره مۀ بوځه . حضور ﷺ خيبر طرف ته روان شو . په ازواجِ مهطرات کښي حضرت امّ سلمهؓ په دغه سفر کښي د حضور ﷺ سره ملګري وه . اسلامی لښکر په لاره کښي رجيع (ديو ځائے نوم) نومي ځائے کښي اوديدلو . رجيع د خيبر او غطفان په مينځ کښي يو ځائے دے . په دغه مقام غطفان قبيله آباده وه . په رجيع کښي د اوديدلو مقصد

دا وو . چي د غطفان قبيلي يهوديان ويرېږي او د مسلمانانو خلاف د خيبر د يهودو مدد اونكړي . د څۀ لږ ساعت دمي نه پس مسلمانان خيبر طرف ته روان شو . مسلمانان چي خيبر ته اورسيدل . نو د شپي تياره لګيدلے وه . د حضور ﷺ عادت مبارك په دښمن باندي د شپي د حملي كولو نه وو . په دي وجه رسول اللّه ﷺ د سحر كيدو په انتظار شو . سحر چي تيارۀ لاړه او د خيبر كلى نه د بانګو آوازونه را نۀ غلل . نو رسول اللّه ﷺ صحابۀ ته په خيبر باندي د حملي كولو د پاره د ځان تيار ساتلو حكم وكړۀ . (د بانګو آواز نۀ راتلل دا د دي خبري علامه وه چي په دغي علاقه كښي مسلمانان نشته) دلته يو طرف ته مسلمانانو په خيبر باندي حملي ته ځان تيار كړۀ . بل طرف ته دخيبر يهوديانو ته پته ولګيده چي حضور ﷺ د دوى سره د مقابله د پاره خيبر ته تشريف راوړے دے نو د ويري د لاسه ئي په ځان پسي د قلعي دروازي بندي كړے . خيبر كښي يهوديانو د خپل حفاظت د پاره ډيرے قلعے جوړے كړے وے . د هري يوي قلعي فتح كول ضروري وو. حضور ﷺ اول د مسلمانانو د لښكر په ناعم قلعه باندي حمله وكړۀ . او ډير زر ئي په هغي قبضه واچوله . قلعه ناعم په خيبر كښي د يهوديانو اولني قلعه وه چي د يهوديانو د لاسو نه مسلمانانو ته ورغله . بيا قموص قلعه باندي مسلمانانو قبضه واچوله .بياد دغي قلعي نه ورستو صعب بن معاذ قلعه مسلمانانو ته په لاس ورغله . بيا حصن قُلّه قلعه د يهوديانو د لاس نه ووتله .په دغه طريقه يوه يوه

قلعه د یهودیانو د لاسو نه وتله او د مسلمانانو په قبضه کښي راتله. اخر کار مسلمانانو په ټول خیبر باندي قبضه وکړۀ .(130,131,132,133)

د فدك فتح کیدل

د فدك خلقو ته چي پته ولګیدله چي د خیبر علاقه مسلمانانو ته په قبضه ورغله نو ورسره د خپلو ځانونو ویره پیدا شوه او حضور ﷺ ته ئي پیغام واستولو چي مونږ هر څۀ پریښودلو ته تیاریو .خو مونږ ته امان راکړئ . حضور ﷺ د هغوی خبره اومنله . او د فدك علاقه بغیر څۀ جنګه او بغیر څۀ کوششه حضور ﷺ ته په قبضه کښي ورغله . په دي وجه د فدك زمکه او نور څیزونه حضور ﷺ سره تر اخر وخته پورے وو . د خیبر مال په مسلمانانو کښي تقسیم شولو او هر شریك ته د مالِ غنیمت یوه مقرره حصه ملاوۀ شوه . د خیبر په دغه جنګ کښي پنځلس یا څوارلس تنه د مسلمانانو نه شهیدان شوی وو . او د کافرانو نه ووه کم سل تنه (۹۳) مردار شوی وو.(134)

د حضرت صفیهؓ سره د حضور ﷺ نکاح

د خیبر په قیدیانو کښي حضرت صفیه هم شامله وه چي د حی بن اخطب لور وه او د حضرت هارون علیه السلام د خاندان سره ئي تعلق لرو . کله چي قیدیان جمع کړے شو نو حضرت دحیه حضور ﷺ ته دا خواست وکړۀ چي ماله یوه وینځه راکړه . حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چي ځان له خوښه کړه .

حضرت دحیهؓ حضرت صفیهؓ ته ګوته ونیوله . صحابوؓ حضور ﷺ ته ووئیل چې دا خو د یو د یهودیانو د یو مشر سردار لور ده . نبهٔ دا ده چې تا تاسو سره وی .په دې حضور ﷺ حضرت دحیهؓ لره د حضرت صفیهؓ په بدل کښې بله وینځه (چې د حضرت صفیهؓ د ترهٔ لور وه) ورکړهٔ او حضرت صفیهؓ ئې د ځان سره ایساره کړه .بیا څهٔ وخت پس حضور ﷺ ورسره نکاح وکړهٔ . دا نکاح د حضرت صفیهؓ د آزادولو نه پس وه . (135)

قضاشوې عمره

په صلح حدیبیه کښې کښې دا لیکل شوی وو چې حضور ﷺ دے اوس واپس مدینې منورې ته لاړ شي بیا راروان کال دے د عمرې د پاره راشي . او د عمرې ادا کولو نه پس په درې ورځو کښې دننه دننه دې د مکې مکرمې نه مدینې منورې ته واپسي وکړي .حضور ﷺ د هغه عهدنامې مطابق د ذیقعدې په میاشت کښې د هغې عمرې د ادا کولو اراده اوفرمائیله . او هغه ټول صحابهؓ ئې په دې سفر کښې د ځان سره ملګرې کړل چا چې په صلح حدیبیه کښې برخه اغستې وه . حضور ﷺ سره په دې سفر کښې د صحابهؓ یو لوئې تعداد وو . د قربانې د پاره اوبا اوښان اغستلے شوی وو. حضور ﷺ د ذوالحلیفه نه د نورو مسلمانانو (صحابهؓ) سره د عمرې د ادا کولو د پاره احرام وتړلو . او بیا د بیت الله (کعبې) په طرف روان شولو . حضور ﷺ او صحابهؓ تلبیه وئیله . اول مسلمانانو د بیت الله طواف وکړهٔ بیا ئې په صفا مروئ کښې

سعـی وکـړهٔ د سعـی نـه پـس ئي قـربانـی وکـړه. بیا ټولو مسـلـمانانو حلق یاقصر وکړهٔ او د عمري په مکمل کیدلو سره حـلال شـو. د عـمري د ادا کولو نه پس دري ورځـے حضور ﷺ پـه مـکـه مـکـرمـه کښـي تیرے کړے. پهدغه ورځو کښي د حـضـور ﷺ سـره د حضرت میمونهؓ نکاح اوشوه . بیا په مزه مـزه د مسـلـمانانو قافله د مکي مکرمي نه مدیني منوري ته روانـه شـوه .مسـلـمـانـان د ذی الـحـجـي پـه میاشـت کښـي مدیني منوري ته وورسیدل .(137, 136)

بنو سلیم ته د اسلام دعوت ورکول

د هـجـرت ووم کـال وهٔ .پـه اسلامی میاشت ذی الحجي کښي حـضـور ﷺ پـنځوس تنه بنوسلیم ته د تبلیغ په سلسله کښي ولیـږل .هـغوی اسلام ته سپك وکـتـل او په هغه پنځوسو(۵۰) تـنـو ئـي د غشـو بـاران جوړ کړهٔ . په دغي غشوسره د یوتن نه عـلاوه نـور ټـول مسلمانان شهیدان شو. هغه یو مسلمان چي بـنـوسـلـیـم پـه مـړو کښـي شمیر کـړے وهٔ . د زخمونو د لاسـه خوزیـدونهٔ شـو . څـهٔ لـږه مـوده پس مولیٰ کریم ورله صحت ورکـړلو بیا د مدیني منوري په طرف را روان شولو او د صفر په میـاشـت کښي مـدیـنـي مـنـوري تـه را وورسیدلـو . دغـه صحابیؓ په اخرم نوم سره یادیږی.(138)

سریه غالب بن عبداللّٰه لیثیؓ

د هـجـرت پـه اتهـم کال د صفر په میاشت کښي حضور ﷺ یو لښـکـر د غالب بن عبداللّٰهؓ په مشري کښي بنی الملوح طرف

ته ولیږلو . مسلمانانو په بنی الملوح باندي د شپي حمله وکړه . او د اوښانو په شکل ئي ترینه مالِ غنیمت حاصل کړه . بیا مدیني منوري ته ئي واپسی اوشوه.(139)

د موته جنګ

په کوم کال چي حضور ﷺ د بادشاهانو او د لویو لویو مشرانو په نومونو خطونه لیګلی وو . په دغه خطونو کښي یو خط د شرجیل بن عمرو غسانی په نوم وۀ. شرجیل د قیصر له طرفه د شام مشروۀ .د حضور ﷺ خط د حارث بن عمیرؓ په ذریعه شرجیل بن عمرو غسانی ته وورسیدلو . شرجیل چي د حضور ﷺ خط ولیدلو نو په غصه شو او د حضور ﷺ قاصد حارث بن عمیرؓ ئي شهید کړلو . حضورﷺ ته چي د خپل قاصد حضرت حارث بن عمیرؓ د شهادت پته ولګیدله نو د شرجیل د مقابلي د پاره ئي د مسلمانانو یو لښکر روان کړلو . دغه لښکر کښي دري زره مسلمانان وو. حضرت زید بن حارثهؓ ئي د لښکر مشر جوړ کړۀ او ورسره ئي د مسلمانانو لښکر ته اوفرمائیل: کوم وخت چي حضرت زیدؓ شهید شي نو بیا به د لښکر مشری حضرت جعفر بن ابی طالبؓ کوی . بیا کۀ چرے حضرت جعفرؓ هم شهید شی نو عبدالله بن رواحۀؓ به د لښکر مشر وی . او کۀ چرے حضرت عبدالله هم شهید شو نو بیا د مسلمانانو خوښه ده چي هرڅوك ئي د خپل لښکر مشر جوړ کړۀ . په دي وجه دغي جنګ ته جیش الامراء هم وئیلے شي . بیا ئي یوه سپینه جهنډا حضرت زید بن حارثۀؓ ته حواله کړه . او ورته ئي ارشاد وفرمائیلو د دلته نه

اول هغه ځائے ته لاړه شه کوم ځائے کښې چې حضرت حارث بن عمیرؓ ته شهادت ملاؤ شوے وو. بیا د هغه ځائے خلقو ته د اسلام دعوت ورکړۀ . کۀ چرته هغوی د اسلام دعوت قبول کړۀ او په اسلام کښې داخل شو نو ډیره ښه ده خو کۀ چرته هغوی د اسلام د قبلیدو نه انکار وکړۀ . نو بیا ورسره مقابله(جنګ) وکړۀ . بیا حضور ﷺ په ثنیة الوداع کښې د لښکر امیر ته د تقویٰ او پرهیزګاري سره سره نور وعظ او نصیحت وکړلو . او په دغه طریقه حضور ﷺ دغه لښکر د ثینة الوداع نه رخصت کړلو . بل طرف ته چې شرجیل ته پته ولګیدله چې د مسلمانانو لښکر د دوی د مقابلې د پاره راروان دے . نو د مقابلې د پاره ئې یو لاکه (۱۰۰۰۰۰) لښکر تیار کړلو . د شرجیل د مدد دپاره هرقل هم یو لاکه(۱۰۰۰۰۰) فوجیان راوستل . یو طرف ته د کافرانو د لښکر دوه لاکه کسان وو بل طرف ته د مسلمانانو د لښکر صرف درې زره تنه وو. د دوی په موته کښې د یو بل سره مقابله وشوه . د مسلمانانو د رعب جذبې او د خلوص په برکت دښمنان په وروستو شو . او مسلمانانو ته ډیر مال غنیمت ملاؤ شو. په دغه جنګ کښې د مسلمانانو نه دولس تنه شهیدان شو. د هغوی نومونه دا دی:.

★ حضرت زید بن حارثۂ ★ حضرت جعفر بن ابی طالبؓ ★ حضرت عبداللّه بن رواحهؓ ★ مسعود بن اوسؓ ★ وهب بن سعدؓ ★ عباد بن قیسؓ ★ حارث بن نعمان ★ سراقه بن عمرؓ ★ ابو کلیبؓ بن عمرو بن زیدؓ ★ حضرت جابر بن عمرو بن زیدؓ ★عمرو بن سعدؓ ★ عامر بن سعدؓ

په کومه ورځ چې د دغې لښکر د مشرانو (اميرانو) د شهادت واقعه پيښه شوې وه . هغه ورځ د معجزې په ذريعه حضور ﷺ ته د جنګِ موته منظر مخامخ کړے شو حضور ﷺ دغه ټول د جنګ موته منظر مديني منورې صحابهؓ ته يو په يو بيانولو . موته په شام کښې د بلقاء علاقه سره نزدې د يو ځائے نوم دے . د دغې علاقې په وجه دغې جنګ ته جنګِ موته وئيلے شي .-(140,141)

په مکه مکرمه د مسلمانانو قبضه

د حديبيې په راضی نامه کښې چې څۀ ليکلی شوی وو .مسلمانان او مشرکان دواړه په هغې باندې په عمل کولو پابند وو.په هغه راضی نامه کښې ليکلی شوی وو چې د عربو قبيلو ته اختيار دے چې د چا سره ملګرتيا کول غواړی . او د چا سره په دوستی ځان شريکوی . د دغې قاعدې ضابطې مطابق بنوبکر د قريشو ملګرتيا خوښه کړے وه او بنو خزاعه د رسول اللّه ﷺ ملګری شو . د غه دوه د عرب داسې قبيلې وے چې پکښې د ډير مخکښې نه خفګانونه او دښمنی راروانې وے . بنو بکر د صلح حديبيې په زمانه کښې يوه شپه د شپې په تيارۀ کښې په بنوخزاعه باندې حمله وکړۀ . په دغه واقعه کښې قريشو د بنوبکر سره هرقسمه تعاون او ملګرتيا وکړۀ . او په شريکه ئې د بنو خزاعه څۀ کسان قتل کړل . د قريشو دا خيال وو چې حضور ﷺ ته به د دې پته ونۀ لګی . قريش لا په دغه وهم وګمان کښې وو چې د بنو خزاعه يو وفد د عمرو بن سالم خزاعی په مشرې کښې مدينه ته لاړو

او حضور ﷺ ته ئي خپل فرياد وړاندي کړلو . حضور ﷺ دغه وخت پـه جمات کښي تشريف فرما وه . حضور ﷺ د دغي وفد نـه تپوس وکړۀ . آيا پـه دغـه واقـعـه کښي ټول بنوبکر شريك وو ؟ عمرو بن سالم خزاعی ووئيل دغه ظلم د بنو نفاثه خلقو کړے دے . حضور ﷺ د هغـه مظلومانو وفد لره تسلی ورکړۀ او ورتـه ئي د مسلمانانو له طرفه د هر قسمه تعاون مرستـه کولو يقين دهانی ورکړۀ . کله چي هغه وفد رخصت شولو . نو حضور ﷺ د يو قاصد په ذريعه قريشو ته پيغام وليږلو چي په دري خبرو کښي يوه خبره خوښه کړے . يا د خزاعـه د مقتولينو ديت ورکړے يا د بنونفاثه ملګرتيا پريږدے يا د حديبي د صلحي د ختمولو اعلان وکړئ . کله چي د حضور ﷺ قاصد قريشو ته دغه دري خبرے واورولے نو قريشو د اولنو دوو خبرو د منلونه انکار وکړۀ . دريمي خبري ته تيار شو او د حديبي د عهدنامي د ختمولو اعلان ئي وکړۀ . بيا کوم وخت چي د دغي خبر سره د حضور ﷺ قاصد د مکي مکرمي نه مديني منوري ته روان شو . قريشو محسوسه کړه . چي د دوی نـه خو ډيره غټـه غلطی اوشوه .اوپـه خپلو کړو بانـدي ستـومـانـه شـو. نو د خپلي غلطي د ازالي (ختمولو) دپاره ئي ابوسفيان مديني منوري ته روان کړلو . د ابوسفيان ئي ډيوټی ولګوله چي د حضور ﷺ په خدمت کښي حاضر شی . او حديبيي هغه عهدنامه راتازه کړه . حضور ﷺ تـه د وحـی پـه ذريعـه د ابوسفيان د راتګ پتـه ولـګيـده . او د ابوسفيان د راتګ خبر ئي صحابهؓ تـه ورکړۀ. حضور ﷺ

صحابهؓ ته اوفرمائیل : ابو سفیان د مکي مکرمي نه مديني منوري ته د حديبيي عهدنامي د وخت زياتولو او د هغي د مضبوطولو د پاره راروان دے . په لاره کښي د ابوسفيان ملاقات د بديل بن ورقه خزاعي سره وشولو . ابوسفيان ترينه (په خبرو خبرو کښي) تپوس وکړۀ چي د کوم ځائے نه راروان ئي ؟ هغه ورته ووے د دغي نزدي غنډي (وادي) نه راروان شوے يم بيا ترينه بديل مکي مکرمي ته روان شو . کوم وخت چي بديل د ابوسفيان نه جدا شو ابوسفيان فکرمند شو د بديل ددمي کولو ځائے له ورغے . هلته ئي د اوښانو غوشان وليدل په هغي کښي د کهجورو هډوکي وو . نو پوهه شو چي بديل د مديني منوري نه راروان شوے وو . ابوسفيان د بديل د ملاقات نه پس نور زيات فکر مند شو . بيا د دغي فکر سره مديني منوري ته داخل شو نو اول په مدينه منوره کښي د خپلي لور ام المؤمنين ام حبيبهؓ خوا له لاړلو . د ام المؤمنين امّ حبيبيؓ سره خواته يو بستره خوره پرته وۀ. ابوسفيان په هغي باندي ناسته غوستله . امّ حبيبهؓ چي د ابوسفيانؓ په نيت پوهه شوه نو بستره ئي راغونډه کړه . ابوسفيان ترينه تپوس وکړۀ لوري دا بستره دے ولے راغونډه کړه ؟ دا دے زما لائقه ونګنړله ؟ يا زۀ دے ددي بسترے لائق ونګنړلم ؟ حضرت ام حبيبهؓ ورته په جواب کښي ووئيل چي دا د حضور ﷺ بستره ده . په دي باندي يو مشرکه چي د شرک په ګندګي ګنده وي ناسته نۀ شوے کولے. ابوسفيان له غصه ورغله او په غصه کښي ئي خپلي لور ردے بدے ووئيلے.

حضـرت ام حبیبهؓ ورته په جواب کښي ووئیل زهٔ د کفر دتیرو
نـه د اسلام په رڼا کښي داخله شوے یم . او په دي خبره تعجب
کـوم چي تـهٔ د قـریشـو یـو مشـر ئي بیـا هـم تهٔ داسي کاڼو ته
سجدي کوے چي نهٔ لیدل کوی او نهٔ اوریدل کوی . ابو سفیان
د لـورد کـور نـه د غـصـي پـه حـالت کښي جمات ته لاړو. دغه
وخـت حـضـور ﷺ په جمات کښي تشریف فرما وهٔ . ابو سفیان
حـضـور ﷺ تـه مـخـامـخ کیناستلو بیا ئي د مکي مکرمي نه
مـدیـنـي مـنـوري تـه د راتـلـو وجـه بیـان کـړه . حضور ﷺ د
ابـو سـفیان خبره واوریدله خو ورله ئي هیڅ څهٔ جواب ورنکړه .
ابـو سـفـیـان سـره نـور هـم زیـات فـکـر شـو او د حـضـرت
ابـوبـکـر صـدیقؓ خـوالـه ورغـے . خـو د هغوی نه ورته هم څه
جـواب مـلاؤ نـهٔ شـولـو . نو د حضرت عمر بن الخطابؓ خواله
راغـے . حـضـرت عـمرؓ هم په دغه سلسله کښي د ابو سفیان د
مـدد کـولـو نـه انـکـار وکـړهٔ . نو مجبوراً د حضرت علیؓ نه ئي
مـدد وغـبـتـلـو . حضرت علیؓ ورته ووئیل چي حضور ﷺ په
دي باره کښي خپله څهٔ فیصله کړے ده . له دغي وجي په دي
بـاره کښـي هیـڅ څـوک حضور ﷺ ته سفارش نهٔ شي کولے .
ابو سفیان چي د حضرت علیؓ نه په دغه سلسله کښي نا امیده
شـو نـو حـضـرت فـاطـمـيؓ تـه ئي د خپلي تېرداړے خپلولي
واسطه ورکړهٔ . او ورته ئي ووے اے د محمد ﷺ لوري ﷺ !
کـهٔ چـرتـه دے ماشوم (حسنؓ) دومره ووئیل چي ما قریشو ته
پـنـاه ورکړے ده نو د ټول عربو به مشر وومنلے شي . حضرت
فـاطـمـيؓ ورتـه پـه جـواب کښي اوفرمائیل چي دا خو ماشوم

دے یعنی پناه ورکول د مشرانو کار دے .بله دا چې د حضور ﷺ د اجازت او مرضے خلاف څوك چاته پناه ورکولے شي ؟ ابوسفیان چې ولیدۀ د هغۀ خبره څائے نۀ نیوی . نو حضرت علیؓ ته ئې ووئیل چې آخر په دې موقع ماله څۀ کول پکار دی ؟ حضرت علیؓ ورته ووئیل: جمات ته لاړ شه او هلته کښې په زوره زوره ووایه زۀ د حدیبیې عهد راتازه کوم او د هغې وخت زیاتووم . بیا خپل کلی ښار (یعنی مکې مکرمې) ته واپس لاړ شه . ابوسفیان د حضرت علیؓ په مشوره عمل وکړۀ . جمات ته لاړو هلته ئې په چغه چغه ووئیل چې زۀ د حدیبیې عهد راتازه کوم او د هغې عهد وخت نور هم زیاتوم . بیا مکې مکرمې ته لاړو . ابوسفیان چې مکې مکرمې ته ورسیدلو او د مدینې ټول حالات ئې قریشو ته بیان کړل . نو قریشو ابوسفیان ته ووئیل . تا چې کوم وخت په چغه چغه دغه اعلان وکړۀ نو حضور ﷺ د دغې اعلان په باره څۀ اوفرمائیل . ابوسفیان ووئیل چې هیڅ هم نه .قریشو ووئیل چې د محمد ﷺ د اجازت او رضا نه بغیر دغه اعلان هیڅ فائده نۀ لری .تا خو نۀ د راضی نامې خبر راوړے دے او نه دغه دهغوی د طرف نه د جنګ اعلان دے .چې د هغې د پاره تیارے ووشی . بل طرف ته حضور ﷺ صحابهؓ ته د جنګ د پاره ځان د تیار ساتلو حکم وکړۀ . او ورسره رسول الله ﷺ دا فرمان جاری کړۀ چې د دغې تیاري پته د مکې مکرمې خلقو ته ونۀ لګی.

د حاطب بن ابی بلتعهؓ خط

په صحیح بخاری کښې راغلی دی په دغه ورځو کښې حاطب

بن ابی بلتعهؓ د مکي مکرمي د خلقو په نوم يو خط وليکلو . په خط کښي ئي دا مضمون ليکلے وو چي حضور ﷺ مکي ته د تللو اراده لري . او په دغه سلسله کښي تياري شورو دے . بيا ئي هغه خط يوي زنانه ته حواله کړه . چي دغه خط د مکي مکرمي خلقو ته وورسوی . حضور ﷺ ته د وحی په ذريعه د دغي خط په باره کښي پته ولګيدله . نو حضور ﷺ دري صحابهؓ حضرت عليؓ ، حضرت زبيرؓ او حضرت مقدادؓ د هغه خط د واپس راوړلو دپاره وليږل او ورته ئي اوفرمائيل چي کله تاسو روضه خاخ (د ځائے نوم دے) ته ورسيږے نو هلته به تاسو ته په اوښ باندي سوره يوه زنانه ملاؤ شی . د هغي زنانه سره به د حاطب بن ابی بلتعه خط وی دغه خط حاطب بن ابی بلتعه د مکي مکرمي د مشرکانو په نوم ئي ليکلے دے . هغه ترينه (په زوره) واخلے او ماله ئي راوړے . حضرت عليؓ ، حضرت زبيرؓ او حضرت مقدادؓ روان شول . دوی چي کله روضه خاخ ته ورسيدل نو هلته ورته د حضور ﷺ د اطلاع مطابق يو اوښ باندي سوره زنانه ميلاؤ شوه . دوی د هغي تالاشی واغستله خو خط ورسره ونهٔ موندلے شو . دوی ورته ووئيل چي زمونږه نبی ﷺ خبره هيڅ کله دروغ نه شی کيدے . د هغوی هر خبر صحيح او رښتيا دے . د هغوی خبر غلط نشی کيدے . په دي وجه په په رضا رااله هغه خط راکړۀ . کۀ تۀ دغه خط مونږ ته په رضا نۀ حواله کوے. نو ستا په تالاشے کښي مونږه ستانه کپړے هم ويستلے شو . هغي زنانه چي د دوی دا خبره واوريدله نو د

خپل سر د وبنبو نه ئي يو خط راووباسلو او مونږ ته ئي حواله کړۀ . مونږ هغه خط د حضور ﷺ په خدمت کښي پيش کړۀ. حضور ﷺ حاطب بن ابی بلتعه راووغښتلو او د دغي خط د ليکلو په باره کښي ئي ترينه تپوس وکړۀ . حاطب بن ابی بلتعه ډير په ادب او عاجزی سره ووئيل اے د اللّٰه پيغمبره ﷺ ! زما د قريشو سره هيڅ څۀ رشته داری نشته لکه څنګ چي د نورو مهاجرينو د قريشو سره ده . د هغوی د هغي خپلولي په وجه د مهاجرينو خپل خپلوان په مکه مکرمه کښي په امن او سکون سره ژوند تيروی . ما د دي خط په ذريعه په قريشو باندي يو احسان کول غوښتل چي د هغي احسان په بدله کښي بيا زما د کور د خلقو خيال اُوساتی . نۀ ما خپل دين پريښے دے او نه مي د اسلام نه پس کفر خوښ کړے دے . زما د خط ليکلو بس دغه يو مقصد وو. حضرت عمرؓ چي په دغه مجلس کښي ناست وو هغه ووئيل اے د اللّٰه پيغمبره ﷺ! ماته اجازت راکړئ چي زۀ د دي منافق نه سر جدا کړم . حضور ﷺ ورته په جواب کښي اوفرمائيل : حاطب په هغه کسانانو کښي دے چا چي په غزوه بدر کښي برخه اغستے ده . اے عمره ! کيدے شي اللّٰه د ډير زيات رحمت په وجه د بدر مسلمانانو شريکانو ته دا وئيلی وی . چي دوی څۀ کوی ورته اجازت دے . دوی ټولو ته معافی شوے ده . حضور ﷺ چي دغه خبره وکړله نو د حضرت عمرؓ د سترګو نه اوښکے روانے شوے او ګويا شو چي اللّٰه او د اللّٰه رسول ﷺ ډير زيات ښۀ پوهيږی . د دغي واقعي نه پس د رمضان

المبارك په لسم تاريخ د هجرت په اتهم كال حضور ﷺ د لس زره پاكو خلقو سره د مازيگر مونځ نه وروستو د مديني منوري نه مكي مكرمي ته روان شو. هركله چي حضور ﷺ په لاره ذوالحليفه او د بعضي روايتونو مطابق جحفه (دځائے نوم) ته ورسيدلو. په دغه مقام حضرت عباس د خپل كور د خلقو سره دمسلمانانو لښكر سره ملاؤ شو . حضور ﷺ حضرت عباسؓ ته اوفرمائيل : اے عباسؓ ! دا ستا آخيري هجرت دے . لكه څنگ چي زما نبوت آخيري نبوت دے .حضرت عباس اسلام ډير مخكښي راوړے وو . د حضورﷺ په امر باندي په مكه مكرمه كښي پاتي كيدو . او د مكي مكرمي د حالاتو نه به ئي حضور ﷺ خبر ولو . د حضور ﷺ سفر جاري وو په دغي سفر كښي ابو سفيان بن حارث او عبدالله بن ابى اميه ته هم د ايمان دولت نصيب شو او په لاره لاره كښي دوى هم د مسلمانانو د لښكر يوه حصه وگرځيدل . مياشت د رمضان وه .حضور ﷺ دغه سفر د روژے په حالت كښي شورو كړے وو . هركله چي حضورﷺ كديد (د مكي مكرمي نه دوه اويا ميله لري د يو ځائے نوم) ته وورسيدلو . هلته كښي حضور ﷺ او نورو مسلمانانو روژه ماته كړۀ . مسلمانانو د كديد نه وروستو مر الظهران(ديو ځائے نوم) ته سفر وكړۀ او هلته ئي د شپي تيرولو د پاره خيمي (تانبان) ولگولے . د هريو تانبو(خيمي) مخامخ اور بل كړے شو.بل طرف ته قريشو سره د بد عهدي (د عهد ماتولو) د بد انجام فكر وو. د دغي فكر ختمولو د پاره ابو سفيان بن حرب ، بديل

بـن ورقاء اور حکيم د مکي مکرمي نه راووتي وو . دوی وليدهٔ
چي پـه مرّالظهران کښي يو لښکر ديره شوے دے . دوی د يو
بـل نـه تپوس کولو . دغه وخت پـه خبرو خبرو کښي ابوسفيان
ووئيـل چي دا (مرالظهران کښي مخامخ) لښکر د چا کيدے
شـی؟ بـديـل ورتـه ووئيـل چي دا دخـزاعه قبيلي لښکر دے .
ابـوسـفيـان ووئيـل چي د خزاعي قبيلي سره خو دومره لښکر
نشـتـه . دغـه خبـرے دوی کـولـے . چي نـاګـاهـانـه يو څو تـنه
راغـلـل چـي د مسـلمانانو دلښکر د نګرانی د پاره مقرر کړے
شـوی وو . هغوی دوی ونيول نو دوی ترينه تپوس وکړه چي دا
د چالښکر دے؟ . هغوی پـه جواب کښي ورته ووئيل دا لښکر
د مـحـمدرسول اللّٰه ﷺ او د هغه ملګرو (صحابهٌ) دے . دوی
دغـه خبـرے کـولـے . پـه خبـرو خبـرو کښي دوی تـه مخامخ پـه
سـورلـي سـور حـضـرت عباسٌ رابښکاره شولو. هغه د حضور
ﷺ پـه سـورلـی بـانـدي سـور وو او دلښـکـر سره سره د هغـه
عـلاقـی نـه ئـي څان خبرولو د پاره راووتـے وو. حضرت عباسٌ
چي ابوسفيان وليدلو . نو ورته ئي ووئيـل اے ابوسفيانه ! کـه د
محمد ﷺ لښکر پـه تا باندي برے اوموندلو نو ستا سر بـه ستا
د تـن نـه جدا کـړی . د قـريـشـو د پاره ښـهٔ خبـره دا ده چي د
حضور ﷺ پـه امان کښي راشی . او د حضور ﷺ خبره اومنی .
ابـوسـفيـان چي دحـضـرت عباسٌ خبره واوريدله نو د حضرت
عبـاسٌ نـه د تپوس وکړهٔ . اے عباسهٌ ! بيا کومه طريقه باندي
زهٔ خـلاصيـدے شـم . حـضـرت عبـاسٌ ورتـه اووئيـل ماسره پـه
سـورلـی سور شه .تابه زهٔ د حضور ﷺ خواله بوځم او د هغوی

نـه بـه تالره امان اوغوارم . ابوسفیان د حضرت عباسؓ سره په سورلي سور شو او دواړه د حضور ﷺ په خدمت کښي حاضر شو . پـه لاره کښـي حـضـرت عمرؓ ډیرکوشش اوکړو چي ابوسـفـیـان (چي د اسـلام راوړلـو نـه مخکښي د حضور ﷺ سخت دښمن وو) ته نقصان ورسوی . خو حضرت عباسؓ ورته ووئیـل مـا دوی تـه امان ورکړے دے . د حضـرت عبـاس د ضمانت په وجه ابوسفیان د حضرت عمرؓ د توري نه محفوظه وو. بیـا رسول اللّٰه ﷺ حضرت عباسؓ ته اوفرمائیل ابوسفیان د ځان سره خپلي خیمي ته بوځه او سحر ئي دوباره ماله راوله . یو طرف ته حضرت عباسؓ سره ابوسفیانؓ په خیمه کښي شپه تیـره کـړه بـل طـرف تـه د ابوسفیان نورو دوو ملګرو حکیم بن حزام او بدیل بن ورقاء اسلام قبول کړۀ . حضور ﷺ ترینه څۀ لږ ساعت د مکي مکرمي په باره کښي تپوسونه وکړل بیا ئي دواړه مـکـي مکرمي ته ولیږل چي د مکي مکرمي خلقو ته د حـضـور ﷺ د راتګ پـه باره کښي خبر ورکړئ . شپه تیره شوه بیـا سـحـر وخـتـې حـضـرت عبـاسؓ د ابوسفیان سره یو ځائے د حـضـور ﷺ پـه خـدمـت حـاضـر شـو . دغـه وخت ابو سفیانؓ د اسـلامـی تـعـلـیـمـاتـو نـه متـاثره شوے وو . د څۀ لږو خبرو نه وروسـتـو ابـوسـفـیـان د اسلام په دولت مالا مال شو او اسلام ئي قبـول کـره . حـضـرت عبـاسؓ حـضـور ﷺ ته ووئیـل اے د اللّٰه پیـغـمبـره ﷺ ! ابـوسـفـیـان د مـکـي مـکـرمـي پـه سـردارنو (مشـرانـو) کـښـي دے . د دوی پـه بـاره کـښـي تـاسـو یو داسي اعـلان وکـړئ چي دوی تـه پـري عـزت ملاؤ شي . حضور ﷺ

اوفرمائیل . په هر ځائے کښې اعلان وکړئ چې څوك هم د ابوسفیان کورته دننه شو . هغوی ته د حضور ﷺ له طرفه امان دے . ابو سفیان ! ووئیل اے د الله پیغمبره ﷺ! زما په کور کښې خو ټول خلق نشي راتلے . حضور ﷺ اوفرمائیل . بل هغه کس ته هم امان حاصل دے چا چې په مسجد حرام کښې پناه واغستله . ابوسفیان بیا اووئیل . اے د الله رسوله ! ﷺ مسجد حرام هم کافي نه دے (ځکه چې د مکې مکرمې خلق ډیر زیات دی) . حضور ﷺ بیا ارشاد اوفرمائیلو : او هغه کس هم په امان کښې دے چا چې د خپل کور دروازه په ځان پسې بنده کړه . ابوسفیان چې د حضور ﷺ دغه خبره واوریدله نو ډیر خوشحاله شو او فوراً ئې ووئیل په دې خبره کښې ډیر زیات ګنجائش او وسعت پروت دے . بیا حضور ﷺ د مرّ الظهران نه د روانیدلو اراده وکړۀ نو حضرت عباسؓ ته ئې اوفرمائیل ابوسفیان بره د غرسوکي لره بوځه چې د مسلمانانو د طاقت ورته اندازه ولګي . ابوسفیان چې د حضرت عباسؓ سره بره د غر سوکي ته ووختلو نو ډیر زیات حیران پاتې شو . او حضرت عباسؓ ته ئې ووئیل چې د ورارۀ مشرې کښې خو دې ډیره دنیا ده . حضرت عباسؓ ورته په جواب کښې اوفرمائیل . دا بادشاهت نه دے دا (اثر د) نبوت دے .(چې د هغې له برکت دا ټوله دنیا دلته راغونډه شوے ده .) بیا ابوسفیان د حضور ﷺ نه رخصت واغستلو او په تیزۍ سره مکې مکرمې ته روان شو . بیا ئې په مکه مکرمه کښې خلق راجمع کړل او ورته ئې ووئیل چې محمد ﷺ د

خپل يو لوئي لښکر سره مکي مکرمي ته راروان دے .او ډير رانزدې شوے دے .ستاسو کاميابي په دې خبره کښې ده چې اسلام قبول کړے . يا د خپل ځان د حفاظت د پاره زما کور ته دننه شے يا مسجدِ حرام کښې پناه واخلې يا د خپل کور دروازه په ځان پسے بنده کړے . خلقو چې د ابوسفيان خبرے واوريدلے نو ځنو مسجدِ حرام طرف ته او بعضې خلقو خپلو کورونو ته منډې کړے . حضور ﷺ د کداء (د يو ځائے نوم) له طرف نه مکي مکرمي ته داخل شو . دغه وخت حضور ﷺ په يوه اوښه باندې سور وه او په ښۀ ښکلې آواز سره ئې د سورتِ فتح آياتونه لوستل د بعضې روايتونو نه د سورتِ نصر تلاوت کول هم معلوميږی . حضرت خالد بن وليدؓ د حضور ﷺ په حکم مکي مکرمي ته د لښکر يوے حصه سره په بله لاره رادننه شو . حضور ﷺ مکي مکرمي ته د داخليدو نه مخکښې صحابهؓ ته نصيحت کړے وو چې ترڅو تاسو باندې بل تن ګزار نۀ وی کړے تر هغې پورې تاسو ورسره جنګ مۀ کوے . حضور ﷺ په عاجزې ، سکون او اطمينان سره مکي مکرمي ته داخل شو د يو څو تنو نه علاوه ئې عام د معافي اعلان وکړه . کله چې مکه فتح شوه نو حضور ﷺ د امّ هاني کور ته تشريف يوسلو او اته (۸) کعته نفل ئې د شکرانې په نيت ادا کړل . د مونځ نه پس حضور ﷺ شعب ابي طالب ته تشريف يوسلو. په دغې ځائے کښې د حضور ﷺ د پاره د مخکښې نه تانبولګولے شوے وو .کوم وخت چې تولـه مکه مکرمه د مسلمانانو په قبضه کښې راغله نو

حضور ﷺ حرم شریف ته تشریف یوسلواول ئې د بیت اللّٰه (کعبې) طواف شوروکړۀ. په حرم شریف کښې دغه وخت د کعبې نه ګیر چاپیره درې سوه او شپیتۀ بتان وو .حضور ﷺ به یو یو ته د یو چوکې په ذریعه اشاره کوله او ورسره به ئې د قران ایت ﴿ جآء الحق وزهق الباطل ﴾ تلاوت کولو .په دې عمل سره هغه بت هغه وخت سرد لاندې راپریوتلو . په دې طوراو طریقه ټول حرم شریف د بتانو نه پاك شو . بیا د حضور ﷺ په حکم د طواف نه وروستو عثمان بن طلحه راوغښتلے شو . او د کعبې چابې ئې ترینه واغستله . د بیت اللّٰه دروازه کهلاؤ کړے شوه او حضور ﷺ کعبې ته دننه ورداخل شو . حضور ﷺ ولیدل چې کعبه کښې دننه تصویران دی نو د هغې د ورانولو فرمان ئې جاری کړۀ . دغه وخت ټول تصویران د حضور ﷺ په امر وران کړے شو بیا کعبه د زم زم په اوبو وونیځلے شوه . په دغه موقع حضور ﷺ مونځ اداکړۀ . بیا رسول اللّٰه ﷺ یوه لویه خطبه ارشاد اوفرمائیله . په دغه خطبه کښې حضور ﷺ انسان لره د فضیلت سبب تقویٰ بیان کړۀ . د خطبې نه وروستو حضور ﷺ په حرم شریف کښې کیناستلو . او د کعبې کنجیانې ئې بیا عثمان بن طلحه ته حواله کړے . او ورته ئې اوفرمائیل چې دا کنجیانې د همیشه د پاره واخله (یعنی دا کنجیانې به تاسره او بیا ستاخاندان سره ترقیامته پورې وی) . دا ما تاته نه دی درکړے بلکه د اللّٰه تعالیٰ له طرفه درکړے شوی دی . د ظالم او غاصب(په زوره اغستونکې) نه علاوه دا ستا نه هیڅ

څـوك نشـي اغسـتلـے .د مـاسپښيـنځ وخت شو . دغـه وخت حـضـورﷺ حضـرت بـلالؓ تـه حـكـم وكـړۀ چې كـعبې تـه بره وخيـژه او د كـعبې د چهـت دپاسه بانګ ووايه. د حضور ﷺ د امر مطابق حضرت بلالؓ اذان وكـړۀ . د طواف كولو نه وروستو حـضـور ﷺ د صـفـا غـونـډۍ تـه بـره اوختلو .او تر ډیر وختـه پـورې پـه دعـا كـښـې مشغوله وه. بيا د دعا نه وروستو حضور ﷺ كـيـناستلو . او په يو لوئې تعداد سره خلقو د حضور ﷺ په لاس بيـعـت وكـړۀ . حضور ﷺ پنځلس ورځـے په مكه مكرمه كـښـې تيـرے كـړلـے . بيا د اللّـه پـه حكـم حـضـور ﷺ د مكې مكرمې نه مدينې منورې تـه روان شولو .

(142,143,144)

سريه خالد بن وليدؓ

د اسـلام پـه نـور سـره مـكـه مكرمه د بتانو او له شرك نه پاكه شوه. نو حضور ﷺ د نورو قبيلو د اصلاح د پاره دصحابهؓ واړه واړه ټـولـګـۍ د مـكې مكرمې نه يوخوا بل خوا وليږل . په دغه ټـولـګـو كـښـې يـو ټولګې د حضور ﷺ په امر سره د حضرت خالد بن وليدؓ په مشرې كـښـې نخله ځائے ته روان كړے شو . دوې تـه د عـزّٰی د ورانـولـو ذمـه دارې وركـړې شوې وه . حـضـرت خـالـد بـن ولـيـدؓ دغه كار په ښۀ طريقے سره انجام ته ووررسـولـو او واپـس دوبـاره دمسـلـمـانـانو لښـكـر سـره رايو ځائے شولو .(145)

★★★★★★★★

سريه عمرو بن العاصؓ

د حضور ﷺ په امر حضرت عمرو بن العاصؓ ته د سواع بت د ماتولو ذمه داری ورپه غاړه شوي وه . دغه بت د مکي مکرمي نه دري ميله لري په يو ځائے کښي وۀ. حضرت عمرو بن العاصؓ چي بت لره نزدي لاړو نو د بت مجاور(هغه کس چي د بت سره نزدي ناسته کوی او په دغه ځائے کښي خپل ژوند تيروی) ورته ووئيل تۀ دا کار نه شی کولے .سواع به تا په خپله دد غي کار نه منع کړی . حضرت عمرو بن العاصؓ چي د مجاور خبره واوريدله نو ډيري خبري ئي ورته وکړے او ډير ئي ملامتا کړۀ . ورته ئي اوفرمائيل چي تۀ لا تراوسه په دغه باطله عقيده کښي پروت ئي .بيا ئي په يو ګزار سره سواع بت ټکړے ټکړے کړۀ .مجاور چي وليدل چي سواع بت دخپل ځان حفاظت ونکړے شو نو بل چا به څۀ حفاظت او مدد وکړئ . هغه وخت ئي کلمه وئيله او اسلام ئي قبول کړۀ .(145)

سريه سعد بن زيدؓ

د حضرت سعد بن زيدؓ په ذمه د مناة بت ماتول وو .حضرت سعدؓ د شلو تنو سره مقامِ مشلل ته لاړو او دغه ذمه داری ئي په ښۀ طريقي سره ادا کړه.منات بت ئي ټکړے ټکړے کړۀ. د هغي نه پس ئي مديني منوري ته واپسی وکړۀ.(145)

غزوه حنين

حنين د طائف او د مکي مکرمي په مينځ کښي د يو ځائے

نوم دے . په دغه ځائے کښې د هوازن او ثقيف قبيله آباده وه.
. د قبيلهٔ ثقيف او د قبيلهٔ هوازن خلقو د فتح مکې نه
وروستو په خپلو کښې مشوره اوکړه. چې نن دے او کهٔ صبا
دے . مسلمانان به د دوی مقابله ته راووځی. مخکښې د دې
نه چې مسلمانان په دوی حمله وکړئ . په مسلمانانو حمله
کول پکار دی .د دغې مقصد د پاره د د غې قبيلې مشر مالك
بن عوف د شل زروتنو سره روان شو. حضور ﷺ ته چې پته
ولګيدهٔ . نو د حالاتو رُخ معلومولو د پاره ئې عبدالله بن ابى
حدرد اسلمیؓ د غې علاقې ته وليږلو . حضرت عبدالله بن ابى
حدرد اسلمیؓ دوه ورځے په پټه د دښمن په لښکر کښې پاتې
شو او د ټول حالاتو نه ئې ځان خبر کړلو بيا ئې هغه ټول
حالات حضور ﷺ ته بيان کړهٔ . حضور ﷺ د هغې خبر په رڼا
کښې د شوال مياشت په اتهم تاريخ د هجرت په اتهم کال د
دولسوزرو لښکر سره د مکې مکرمې نه حنين طرف ته سفر
شورو کړهٔ .د مسلمانانو په دې لښکر کښې لس زره هغه
مسلمانان وو. چا چې د حضور ﷺ سره د مدينې منورې نه
مکې مکرمې ته سفر کړے وو .او دوه زره نوی ايمان لرونکی
کسان وو . د دولسوزرو دمسلمانانو دا لښکر د حنين په طرف
روان وو . په دغه سفر کښې يوتن ووئيل چې نن خو زمونږ
تعداد ډير زيات دے .(په دې وجه نن خو د دښمن سره مقابله
به انتهائی آسانه وی) مولٰی کريم ته دغه خبره خوښه نهٔ شوه
. بيا هغه ووشول کوم چې د دې د پاره په تقدير کښې ليکلې
شوے وو. اسلامی لښکر حنين ته ورسيدلو او د حنين د

غـرونـو پـه مينځ کښي تيريدلو دغه وخت هغهٔ مشرکانو چي دواړو طرفـونـو تـه ئي ځان په غرونو کښي پټ کړے وو. پـه مسـلـمـانـان بـاندي ئي حمله وکړه . دا حمله ناګاهانه وه په دي وجـه مسـلـمـانـان يو طرف ته بل طرف ته په منډه شو . په دغه مـوقـع د حـضـور ﷺ سـره نـزدي صـرف يو څو تنه پاتي شو . حـضـور ﷺ چي د مسـلـمانانو دا حالت او کيفيت وليدلو نو فـوراً ئي اوفـرمـائيـل اے خـلـقو ! دلته راشئ زهٔ د اللّٰه تعالیٰ رسـول يم ، مـحـمـد بـن عبـداللّٰه يم .بيا حضور ﷺ حضرت عباسؓ ته اوفرمائيل چي تهٔ انصارو او مهاجرينو ته آواز وکړهٔ . د حضرت عباسؓ آواز تيز وهٔ . هغوی آواز وکړهٔ . اے د انصارو ټولـيه ! اے هغه خلقو ! چاچي د کيکر دلاندي د حضور ﷺ په لاس بـاندي بيـعت کړے وو . دا آواز چي کله صحابهٔ واوريدلو نـو د حـضـور ﷺ نـه ئي د حـفاظت د پاره ګيره را تاو کړله . يو طـرف ته کافرانو پرله پسي په حضور ﷺ باندي حملي کولے . بل طرف ته صحابهٔ د دغي حملو دمنع کولو د پاره لکه د غر پـه شـان ولاړ وو. حـضـور ﷺ دغـه سـاعـت يو متهي خاوره راواغسـتـله او د کافرانو په طرف ئي وويشتله . دغه خاوره د د دغـي لښـکـر هر کافر مشرك سترګو ته وورسيدله او د دغي په برکت مشرکان په شا شو . په دغه جنګ کښي د مسلمانانو نه صـرف څـلـورتـنـه شـهـيـدان شـوی وو او د کـافـرانو اويا تـنـه مردار شوی وو. (146,147)

غزوه طائف

کـوم وخـت چي په حنين کښي مسلمانانو ته بري ملاؤ شولو

او کافران په تيخته شو . په دغه تيخته کونکو کښي يو د هغه لښکر مشر مالك بن عوف هم وو . هغه د يو لښکر سره طائف طرف ته روان شو او هلته ئي ساه واغستله . حضور ﷺ ته چي پته ولګيدله چي مالك بن عوف په طائف کښي پناه اغستي ده نو طائف طرف ته روان شو. حضور ﷺ طائف ته د روانيدو نه مخکښي دا فرمان جاری کړۀ چي د حنين ټول مالِ غنيمت او قيديان دے په جعرانه(د ځائے نوم) کښي راجمع کړے شي . حضور ﷺ او صحابهؓ په تيزے سره طائف ته اورسيدل . مالك بن عوف ته چي دمسلمانانو د راتلو پته ولګيدۀ نو د حفاظت د پاره ئي د طائف د قلعي دروازه په ځان پسي بنده کره . مالك بن عوف د مخکښي نه د ځان سره ډيره غله (د خوراك ځيزونه) جمع کړے وه . حضور ﷺ د صحابهؓ سره د دغي قلعي مخه ونيوله .او د منجنيق په ذريعه ئي په دغي قلعي د کاڼو ګزارونه وکړل .چي ورسره د قلعي ديوالونه مات شي . بل طرف ته کافرانو د بندے قعلي نه په مسلمانانو غشي راوورول . په هغي سره دولس مسلمانان شهيدان شوا و ډير کسان له مسلمانانو نه زخميان شو . مسلمانان لا په دغه مقام ديره وو چي حضور ﷺ يو خواب وليدۀ چي د پيو يوه پيالي د حضور ﷺ په خدمت کښي پيش کړے شوه .يو بانګی په هغه لوخی کښي ټونګه ووهله چي دهغي سره هغه پيی تويو شو. حضور ﷺ دغه خوب سيدنا ابو بکر صديقؓ ته واورولو ، هغوي حضور ﷺ ته مشوره ورکړه چي معلوميږی داسي چي داقلعه اوس زمونږ لاسو ته نۀ شي

راتـلـے . بیـا حضـور ﷺ پـه دغې باره کښې د نوفل بن معاویه دیـلـمـی ؓ نه مشوره واغـسـتـله . د نوفل بن معاویه دیلمې خبرې هـم د حضرت سیدنا صدیق اکبر ؓ د خبرې ملګرتیا کوله . د ابن سـعـد پـه روایت کښې دی . حضرت عمر ؓ حضور ﷺ ته ووئیل چې اے د اللّـه پیغمبره ! ﷺ دوی ته بد دعا وکړی . رسول اللّٰه ﷺ په جواب کښې حضرت عمر ؓ ته اوفرمائیل اللّٰه تعالیٰ ماته د دې خبرې اجازت نۀ دے راکړے . حضرت عمر ؓ د حضور ﷺ نه تپوس وکړۀ نو بیا مونږ ته د دوی سره د جنګ کولو څۀ ضـرورت دے ؟ حـضـور ﷺ چې د حضرت عمر ؓ خبره واوریدله نـو د روانیـدو فـرمـان ئې جاری کړۀ . او په روانه روانه ئې دا دعا وکـړۀ . اے اللّـه ! ثقیف ته نیغه لار وښایه او دوی د اسلام سره زمـا خـوا لـه راولـے . د تاریخ کتابونو لیکلی دی چې دغه قلعه بیـا پـه خپـله فتح شوه . هغه ټول خلق مسلمانان شول . مالك بـن عـوف چـې د هـغـې قبیلې مشر وه پخپله د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او اسلام ئې قبول کړۀ . حضور ﷺ د طـائف نـه روان شـو او د ذی الـقـعـدې په پنځم تاریخ جعرانه(د ځـائـے نوم) ته وورسیدلو . بیا د جنګِ حنین ټول مالِ غنیمت ئې پـه مـسـلـمانانو کښې تقسیم کړلو . په دغې مالِ غنیمت کښـې شپږ زره قیـدیان ، څلیریشت زره اوښان ، څلویښت زره چیلۍ ، اور څلور زره اوقیه سپین زر وو . په دغې مقام حضور ﷺ د هـوازن قبیـلـې پـه انتظار لس ورځـے تیرے کړے . چې کیـدے شي د هوازن قبیلې خلق د خپلو خپلوانو د خلاصولو د پاره کوشش وکړی او دلته راشی . خو هیڅ څوك هم د دغې

قیدیانو د خلاصولو د پاره رانغلل . د ډیر انتظار نه پس حضور ﷺ هغه قیدیان په مسلمانانو کښې تقسیم کړل . د تقسیم نه وروستو د نهه تنو یوه ډله (وفد) چې د قبیله هوازن سره ئې تعلق لرلو د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه . هغوی اول اسلام قبول کړه . او بیا ئې د حضور ﷺ په لاس بیعت وکړۀ . بیا ئې د هغه خپلوخپلوانو چې په غزوه حنین کښې بندی جوړ شوی وو د پریښودلو حضور ﷺ ته درخواست وکړلو. دهغې قبیلې مشر ووئیل اے د اللّٰه پیغمبره ! ﷺ په دغه قیدی خلقو کښې ستا د پلار اومور له طرفه تروریانې،اوستا سره په ماشوم والی باندې مینه کونکې زنانه هم دی . که چرته ستا په شان تعلقات زمونږه بل چا سره وے .نو هغه به مونږ سره ډیره زیات مینه ، ګزاره او د رحم وکرم معامله کړے وے .ستاشان اومقام خو د ټولو خلقو نه اعلیٰ دے . مونږ نن په مصیبت کښې یو . او زمونږ دا مصیبت ستانه پټ نه دے زمونږ سره د احسان معامله وکړئ . د دې په بدله کښې به اللّٰه تعالیٰ تاسو سره د احسان معامله وکړئ . حضور ﷺ ورته اوفرمائیل ماستاسو ډیر انتظار وکړۀ . اوس مالِ غنیمت تقسیم شوے دے . بیا هم تاسو په دوو څیزونو کښې یو خوښ کړے . ستا سو مال پکار دے یا ستاسو خپل خپلوان (چې قیدیان جوړې شوی دی) ؟ .هغه وفد(ډلې) حضور ﷺ ته ووئیل چې مونږ د مال تپوس نه کوؤ زمونږ خپل خلق (چې تاسو سره قیدیان شوی دی) پکار دی .چې هغوی ستاسو دقید نه راخلاص شي .حضور ﷺ

ورته اوفرمائیل . په مالِ غنیمت کښې زما سره د بنو هاشم او دبنی عبدالمطلب چې څومره حصه رسیدلې ده . هغه ټوله ستاسو شوه .خو چې کومه حصه د نورو مسلمانانو رسیدلې ده . د هغې په باره کښې مالره د ماسپښین مونځ نه پس راشئ . زۀ به نورو مسلمانانو ته ستاسو سفارش وکړم . بیا د ماسپښین مونځ نه پس هغه وفد(ډله) حضور ﷺ له لاړه. نو حضور ﷺ یو ډیر ښائسته پُراثر بیان وکړلو . د دغې بیان په برکت سره په یو وخت کښې دغه ټوله قبیله د غلامۍ نه آزاده شوه . ټولو مسلمانانو په خوشحالۍ سره هغه ټول خلق پریښودل . بیا د دغې واقعې نه وروستو حضور ﷺ د جعرانه(د ځائې نوم) نه مکې مکرمې ته د عمرې د ادا کولو په نیت روان شو . هلته ئې عتاب بن اسید د مکې مکرمې مشر (والی) جوړ کړلو او معاذ بن جبلؓ ته ئې د دین د تعلیم او تعلم ذمه داری ورپه غاړه کړه . حضور ﷺ په مکه مکرمه کښې دوه میاشتې او لس ورځې قیام وکړه . بیا د ذیقعدې په وویشتم تاریخ د صحابهؓ سره یو ځائې مدینې منورې ته روان شو . (148,149,150)

د زکوٰة د راجمع کولو د فریضې آغاز

د طائف د سفر نه وروستو د هجرت په نهم کال حضور ﷺ مختلفو طرفونه ته د زکوٰة د اغستلو او راجمع کولو د پاره څۀ کسان ولیږل . عیینه بن حصن فرازیؓ ئې بنو تمیم قبیلې ته ، بریده بن الحصیبؓ ئې قبیله اسلم و غفار ته ، عباد بن بشرؓ ئې سلیم او مزینه ته ، رافع بن مکیثؓ ئې جبینه ته ، عمرو بن

العاصؓ ئې بنی فزاره ته ، ضحاك بن سفيانؓ ئې بنو كلاب ته ، بسر بن سفيانؓ ئې بنو كعب ته ، ابن اللتبيه ازدیؓ ئې بنو ذبيان ته ، علاء بن الحضرمیؓ ئې بحرين ته ، حضرت علیؓ ئې نجران ته ، عدی بن حاتمؓ ئې قبليه طے او بنو اسد ته او مالك بن نويرهؓ ئې بنو حنظله ته وليږلو .(151)

غزوه تبوك

حضور ﷺ په مدينه منوره كښې مقيم وه . دغه وخت حضور ﷺ ته خبر ورکړے شو چې روميان د اسلامي سلطنت او د اسلام د ختمولو د پاره صلاح مشورے كوی او د دغې مقصد د پاره ئې ډيرلوئې لښكر تيار كړے دے . حضور ﷺ د هغوی سره د مقابلې دپاره د صحابهؓ نه د انفاق فی سبيل اللّٰه (د اللّٰه په لاره كښې د خرچ كولو) مطالبه وكړه . په دغه موقع سيدنا صديق اكبرؓ د كور ټول سامان د حضور ﷺ په خدمت په پيش كړه . حضرت عمرؓ د كور د نيم سامان قربانی ورکړه . حضرت عثمانؓ دري سوه اوښان سره د (بوجهونو) سامانه او د زرو دينارو حضور ﷺ ته حواله كړل . هريو صحابیؓ په دغې موقع د خپل وس او توفيق مطابق د خرچ كولو كوشش وكړه . مختصر دا چې حضور ﷺ د رجب المرجب په مياشت كښې د ديرش زره لښكر سره د مدينې منوري نه تبوك ته روان شو. تبوك ته د رسيدو نه يوه ورځ وړاندې چې لامسلمانان په لاره كښې وو حضور ﷺ صحابهؓ ته اوفرمائيل صبا چې نمر لږ ډير رابره شوی وی تاسو به د تبوك چينې ته ورسيږے . د حضور ﷺ د وينا او اطلاع مطابق صحابهؓ په صبا هم په هغه

وخت کوم وخت چې نبی کریم ﷺ ښودلے وو مسلمانان د تبوك چینے ته ورسیدل . دوی چې کله هغه چینې لره نژدې ورغلل نو د هغې نه یو یو ځاڅکے بهیدلو(دغه چینه وچیدو ته نږدې وه) . د حضور ﷺپه حکم هغه وخت هغه یو یو ځاڅکے د اُوبه په یو لوښي کښې راجمع کړے شو .بیا حضور ﷺ په هغه اوبه خپل لاسونه او خُله مبارکه کنګاله کړۀ . بیا ئي هغه اوبۀ هغې چینې سره خواته تویې کړے . د حضور ﷺپه دغې عمل د دغې اوچے چینې نه د اوبو یوه فواره جاری شوه . دا اوبۀ دومره ډیرے وے . چې په هغې سره د تهول لښکر تنده ماته شوه . بیا هم هغه شان هغه چینه جاري وۀ .بیا حضور ﷺ حضرت معاذ بن جبلؓ ته اوفرمائیل کۀ اللّٰه تعالیٰ تالره ډیر عمر درکړۀ نو تۀ به دا ځایونه په باغونو سره ښکلي ووینې . ابن اسحاق مؤرخ لیکی چې هغه چینه تراوسه پورې جاری ده . په تبوك کښې حضور ﷺ شل ورځے پاتې شولو .رومیان ویریدل . او د مقابلې نه په شا شو . د دنیا خلقو د اسلام عظمت او طاقت ولیدلو . تبوك سره نږدې اهل جربه ، اذرع او د ایله په مشر ویره راغله مجبوراً مسلمانانو سره ئي صلح وکړه او جزیې ورکولو ته تیار شو . هم لدغې ځائے نه د حضور ﷺپه حکم حضرت خالد بن ولیدؓ د څلورو سوو تنو سره د اکیدر د مقابلې دپاره روان شولو حضور ﷺ حضرت خالد بن ولیدؓ ته فرمائیلی وو چې تاته اکیدر په داسې حالت کښې ملاویږی چې هغه به ښکار کوی . اکیدر د حضور ﷺ د اطلاع مطابق ښکار کولو . حضرت

خالدؓ هغې قيدي جوړ کړۀ او د حضور ﷺ په خدمت کښې پيش کړلو . حضور ﷺ ورسره په دوه زره اُوښانو ، اته سوه اسونو ، څلور سوه زغرو، او څلورسوه ډهالونو باندې صلح (راضي نامه) وکړۀ .په تبوک کښې حضور ﷺ شل ورځے قيام وکړۀ . بيا حضور ﷺ له تبوك نه مدينې منورې ته واپسي وکړۀ .(152,153)

د مسجد ضرار معامله

د تبوك نه واپسي کښې حضور ﷺ چې ذی آوان ته راورسيدلو نو مالك بن دخشم ، او معن بن عدیؓ ئې د مسجد(جمات) ضرار د ورانولو د پاره وليږل. هغوی مسجدِ ضرار وران کړلو . دا هغه جمات وو چې په کوم کښې به منافقينو د مسلمانانو خلاف صلاح مشورې کولے . او د اسلام خلاف به استعماليدلو .دا هغه وخت جوړ شوے وو کله چې حضور ﷺ تبوك ته په سفر روان وو په لاره کښې منافقينو حضور ﷺ ته درخواست کړے وو چې تاسو دغې جمات ته دمونځ کولو د پاره يووار راشي چې برکت پکښې راشي او مقبوليت اومومی . حضور ورته په هغه موقع وئيلی وو چې اوس خو زۀ تبوك ته روان يم . واپسي کښې به بيا ګورو. ابن هشام ليکی چې حضور ﷺ د سويلم يهودی د کور د سوزولو حکم هم ورکړے وۀ . په دغه کور کښې به منافقين راجمع کيدل او د حضور ﷺ خلاف مشورې به ئې کولے . حضرت طلحهؓ د يو څو تنو سره دغه کار تمام کړلو . د شعبان اخيرې ورځې وے يا درمضان اولنې ورځے وے حضور ﷺ د

مدیني منورې په مزکه قدم کیښودلو . مدیني منورې ته د داخلیدو نه پس حضور ﷺ اول مسجد نبوی ته تشریف یوسلو هلته ئې دورکعته مونځ وکړۀ . د مونځ نه پس څۀ لږ ساعت د خلقو د ملاقاتونو د پاره کینساتلو . بیا ئې خپل کور ته تشریف یوسلو . (154)

د متخلفینو معامله

هغه خلق چې غزوۀ تبوک په موقع د حضور ﷺ نه په څۀ عذر پاتې شوی وو . یا داسې خلق چې د نفاق په وجه په غزوه تبوک کښې نۀ وو شامل شوی . د دوی ټولو په باره کښې حضور ﷺ ته د وحی په ذریعه پته ولګیدله . منافقینو په دروغه قسمونه وخوړل او ځان ئې د ظاهری دنیاوی سزا نه بچ کړلو . دغه شان هغه صحابهؓ چې د څۀ عذر په وجه پاتې شوی وو د هغوی عذر هم قبول کړے شو . درې صحابهؓ داسې وو چې هغوی خپل څۀ عذر پیش نۀ کړے شو . حضور ﷺ د هغوی سره د هر قسمه تعلقات قائمولو نه منع وکړۀ . بیا د ډیر صبر او امتحان نه پس د هغوی د ندامت ذکر قرآن کښې راغلے . (په سورة التوبه آیت نمبر ۱۱۷، ۱۱۸ او آیت نمبر ۱۱۹ کښې د دوی د حالت او کیفیت ذکر راغلے دے .) او الله تعالیٰ ئې توبه قبوله کړه . (155)

مختلف وفدونه (جرګے)

هر کله چې حضور ﷺ مدیني منورې ته راوورسیدلو . نو پر له پسې د حضور ﷺ په خدمت کښې وفدونه (جرګې)

راتلل شوروشو . حضور ﷺ له د وفدونو مقصد د دين د زده کړي نه علاوه دمسلمانانو سره تعلقات جوړول هم وو. د هغي وفدونو تعداد اويا پوري يادیږي په هغي کښي مشهور وفدونه دا دی .وفدِ ثقيف، وفدِ بني تميم ، وفدِ بني فزاره ، وفدِ کنده ، وفد بني عبدالقيس ، وفد بني حنفيه ، وفد بني قحطان ، وفد بني الحارث ، وفد بني فزاره ، وفدِ بني اسد ، وفد بهراء وفدِ عزره وفدبلي ،وفد بني عامر بن صعصعه (156)

اولني حج

د حضور ﷺ په امر د هجرت په نهم کال د ذيقعدي په مياشت کښي حضرت سيدنا صديق اکبرؓ د دري سووتنو سره د حج د اداکولو د پاره مکي مکرمي ته روان شو .بيا په دغه سفر کښي حضرت عليؓ هم ورسره شامل شولو چي د سورتِ برأت اياتونه د حج د ادا کولو په موقع تلاوت کړي . د حضرت ابوبکر صديقؓ په مشري کښي مسلمانانو د حج ټول رکنونه ادا کړل بيا جمره عقبي سره د قرباني په ورځ (يوم النحر) حضرت عليؓ د حضور ﷺ د فرمان مطابق هغه اياتونه تلاوت کړل . چي د کومو اياتونو د تلاوت ورته د حضور ﷺ له طرفه حکم شوي وو . په دغي ورځ دا اعلان و شو . د راروان کال نه به يو مشرک ته هم د حج د اداکولو اجازت نۀ وی ، نۀ به چاته په برېنډه د طواف کولو اجازت وی . چي د چا د حضور ﷺ سره معاهده شوي ده . د هغي عهد به پابندی کولے شی . او چي دچا سره د حضور ﷺ معاهده او عهد نشته هغوی ته څلور مياشتي مهلت دے . کۀ په دي څلورو مياشتو کښي

ئي اسلام قبول کړۀ . نو ډیره ښۀ ده . خو کۀ اسلام ئي قبول نۀ کړلو . نو بیا چي کوم ځائے کښي وونیولے شو ښامخا به قتلیږی . د حج د رکنونو د ادا کولو او د دغي اعلان نه وروستو سیدنا صدیق اکبرؓ مدیني منوري ته واپسی وکړله . (157)

د حضور ﷺ د حج د پاره سفر

د هجرت په لسم کال د ذیقعدي په میاشت کښي حضور ﷺ د حج د اداکولو اراده وکړله . او د یو اعلان کونکی په ذریعه دغه خبر په ټول عربو کښي ښور شو . یو لوئي تعداد د خلقو په دغه موقع د حضور ﷺ سره یو ځائے د حج د ادا کولو د پاره تیار شو. د ذیعقدي په شپږیشتم تاریخ حضور ﷺ د دغي عظیم عمل د پاره غسل وکړۀ بیا ئي کپړے بدلي کړے . د هغي نه وروستو د مديني منوري نه ذوالحلیفه ته ئي تشریف یوسلو . حضور ﷺ په ذوالحلیفه کښي شپه تیره کړۀ. بیا د دغي رواني میاشت په وویشتم تاریخ ئي دوباره غسل وکړۀ . بیائي دو رکعته مونځ ادا کړه او احرام ئي وتړلو . په قصویٰ اوښه باندي سور شولو او په اوچت آواز ئي دا لاندني تکی ادا کړل .

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَاشَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ .

حضرت جابرؓ فرمائی د حضور ﷺ نه مخکښي وروستو ، ښي طرف ته او ګس طرف ته د خلقو یو سمندر وۀ . مؤرخینو لیکلی چي دغه وخت د صحابهؓ تعداد د یو لاکه (۱۰۰۰۰۰) نه بره وو. ټولو د حضور ﷺ سره په جمع دغه برنې تکی وئیل

.بیا ددوی آواز به دغرونو نه راتمبیدلو . حضور ﷺ د صحابهؓ سره یو ځائے د ذو الحجي په پنځم تاریخ مکي مکرمي ته داخل شولو . مسلمانانو د حضور ﷺ سره یو ځائے د بیت اللّٰه (کعبي) طواف وکړۀ . بیا حضور ﷺ مقامِ ابراهیم کښي دوه رکعته نفل ادا کړۀ.د نفلو د اداکولو نه پس حضور ﷺ صفا غرته اوختلو . او دا ئي ارشاد اوفرمائیل : د اللّٰه نه علاوه بل څوك د عبادت لائق نشته .نۀ هغۀ شریك لري . د هغۀ بادشاهي ده او صرف د هغۀ تعریف دے .هغۀ مړه کول او ژوندي کول کوي .په هرڅیز باندي قدرت لري . د هغه یوذات نه علاوه بل څوك خدائي نشته . هغه یو اللّٰه دے .هغۀ خپله وعده پوره کړۀ . دخپل بنده ئي مرستۀ(مدد) وکړۀ .او په یو ځائے ئي ټولو ته ماتې(شکست)ورکړۀ . حضورﷺ د عمري د اداکولو نه پس احرام کهلاؤ کړلو او صحابهؓ ته ئي هم د احرام د کهلاوولو امر وکړه. په دغي موقع حضرت عليؓ د یمن د حاجیانو سره یو ځائے مکي مکرمي ته راغے .د زیارت ورځ (د ذوالحجي اتهم تاریخ) حضور ﷺ د نورو مسلمانانو سره په منیٰ کښي تیره کړه .بیا په صبا د سحرختو نه وروستو د ذوالحجي په نهم تاریخ حضور ﷺ د نورو مسلمانانو سره د منیٰ نه روان شو . اومیدانِ عرفات کښي دیره شو . د ماسپښین نه وروستو او د ماښام نه مخکښي په دغه موقع حضور ﷺ د قصویٰ (اوښه) د پاسه په ناسته یوه خطبه ارشاد اوفرمائیله چي ورته خطبه حجة الوداع وئیلے شي . هرکله چي حضور ﷺ خپله خطبه ختمه

کړله . حضرت بلالؓ آذان وکړهٔ . بیا حضور ﷺ د ماسپښین او ماز یګر مونځونه یو ځائے ادا کړل . د مونځ نه پس حضور ﷺ بیا په اوښه سور شولو اود مسلمانانو سره موقف (د یو ځائے نوم) ته ئې تشریف یوسلو. په دغه ځائے حضور ﷺ د قبلې په رُخ یوه عظیم الشانه دعا وکړله . بیا د دغې مقام نه وروستو حضور ﷺ مزدلفې ته تشریف یوسلو هلته کښې حضور ﷺ د ماښام او ماسخوتن دوه مونځونه په یو وخت کښې ادا کړل . حضور ﷺ او مسلمانانو شپه په مزدلفه کښې تیره کړه . بیا په صبا سحر وختې د سحر مونځ نه وروستو حضور ﷺ د صحابهٔ سره یو ځائے د مزدلفې نه روان شو . بیا جمره ئې په کاڼو ووشتله او دغه رنګ نور ارکان په ترتیب سره حضور ﷺ د ټولو مسلمانانو سره یو ځائے ادا کړل . د حج د ادا کولو نه پس رسول الله ﷺ مسلمانان خپلو خپلو علاقو ته رخصت کړل . او پخپله حضور ﷺ د انصارو او مهاجرینو سره یو ځائے د ذوالحجې په څلوارلسم تاریخ د مکې مکرمې نه مدینې منورې ته راروان شولو . (158)

د حضور ﷺ د آخرت سفر

مؤرخینو لیکلی دی چې د صفر میاشت کښې یو پیره د نیمې شپې حضور ﷺ جنت البقیع(د مسلمانانو مقبره) ته تشریف یوسلو .اود هغوی د پاره ئې د مولیٰ کریم نه دعا اوغښتله .بیا ئې خپل کور ته واپسی وکړهٔ . هرکله چې حضور ﷺ کور ته ئې تشریف راوړلو نو په طبیعت کښې ئې درودنه والې(بیماری) وهٔ . دا ورځ د شورو وهٔ . او د

ام المؤمنين حضرت ميمونه رض سره په کور کښي د پاتې کيدو نمبر وۀ. حضور ﷺ د خپل عادت موافق حضرت ميمونه رض کره تشريف يوسلو . په صبا چي بيا په ازوج مطهرات رض کښي د چا نمبر وۀ حضور ﷺ د هغي بی بی سره آرام وکړۀ . بيا په دريمه ورځ د بلے بی بی سره پاتے شو . دغه شان څلورمه او پنځمه ورځ تيره شوه .په دغه پنځو ورځو کښي د حضور ﷺ بيماری کمه نۀ شوه . نو حضور ﷺ د نورو بيبانو په مشوره د حضرت عائشي رض صديقي سره ديره شو . دبيماري په دغه ورځو کښي حضرت ابوبکرصديق رض د رسول الله ﷺ په ځائے امامت کولو . ترکوم وخته پوري چي حضور ﷺ جمات ته د تلو راتلو طاقت لروتر هغه وخته پوري حضور ﷺ امامت کولو خو چي کله دغه طاقت هم باقی پاتي نه شو نو بيا د حضور ﷺ په حکم حضرت ابوبکر صديق رض امامت شورو کړۀ . د حضور ﷺ د وفات نه څلور ورځي مخکښي د ماسپښين وخت کښي حضور ﷺ مسجد نبوی ﷺ ته تشريف يوسلو جمع ولاړه وه . حضرت ابوبکرصديق رض د مصلي نه وروستو کيدل غوښتل خو حضور ﷺ په اشاره سره منع کړۀ. حضور ﷺ په مونځ کښي د حضرت ابوبکرصديق رض سره خواته کينساتلو . دمونځ نه پس حضور ﷺ يوه مختصره خطبه ارشاد اوفرمائيله . بيا د هغي خطبي نه وروستو حضور ﷺ خپلي حجري مبارکي ته تشريف يوسلو. د حضور ﷺ په بيماری په دغه ورځو کښي يوه ورځ حضور ﷺ د حجري مبارکي پرده اوچته کړۀ . هغه وخت حضرت سيدنا ابوبکر

صدیقؓ په مصله مونځ ته ولاړ وو. حضرت ابوبکر صدیقؓ
چي حضور ﷺ ولیدهٔ نو مصله ئي حضور ﷺ ته پرېښودل
غوښتل . خو د حضور ﷺ په امر سره رارو ستو نه شو . بیا
حضور ﷺ د حجري پرده راښکله . د دغي واقعي نه پس
دوباره حضور ﷺ مسجد نبوی ته راښکاره نهٔ شو . هم په دغه
بیماری کښي د ربیع الاول په میاشت کښي د مشهور قول
مطابق په دولسم تاریخ حضور ﷺ د دي دنیا نه بلي دنیا
(آخرت) ته پرده وکړله . انا لله وانا الیه راجعون .
دغه وخت د صحیح بخاری د روایت مطابق د
حضور ﷺ عمر شریف دري شپیته (٦٣) کاله وهٔ .(159)

★★★★★★★★★★★

★★★★★★★★★★★★

ماخذ و مصادر

(1) مولانا ادریس کاندھلوی، سیرت المصطفیٰ ﷺ، ج ۱ ص ۳۵، لاھور، مکتبہ عشرہ مبشرۃ

(2) ابن سعد، محمد (۲۳۰ ھ) الطبقات الکبریٰ، ج ۱ ص ۵۹ بیروت، دارالمعرفۃ

(3) مولانا ادریس کاندھلوی، سیرت المصطفیٰ ﷺ، ج ۱ ص ۳۵، لاھور، مکتبہ عشرہ مبشرۃ

(4) مولانا ادریس کاندھلوی، سیرت المصطفیٰ ﷺ، ج ۱ ص ۶۰، لاھور، مکتبہ عشرہ مبشرۃ

(5) مولانا ادریس کاندھلوی، سیرت المصطفیٰ ﷺ، ج ۱ ص ۶۰، ۶۱، لاھور، مکتبہ عشرہ مبشرۃ

(6) مولانا ادریس کاندھلوی، سیرت المصطفیٰ ﷺ، ج ۱ ص ۶۴، لاھور، مکتبہ عشرہ مبشرۃ

(7) حافظ علاؤ الدین، سیرت مغلطائی ص ۷، بحوالہ سیرت خاتم الانبیاء ﷺ مفتی محمد شفیعؒ، اسلام آباد، مکتبہ امیر معاویۃ

(8) ابن حجر العسقلانیؒ، احمد بن علی (۸۵۲ ھ) فتح الباری شرح صحیح البخاری، ج ۷ ص ۱۰۲ بیروت، دارالمعرفہ

(9) زرقانی، محمد بن عبدالباقی، شرح موطا امام مالکؒ ج ۴ ص ۲۷۱، قاھرہ، مکتبہ استقامیہ

(10) مولانا ادریس کاندھلوی، سیرت المصطفیٰ ﷺ، ج ۱ ص ۷۴،۷۵، لاھور، مکتبہ عشرہ مبشرۃ

(11) ابن ھشام، ابو محمد عبدالملک (۲۱۸ ھ) سیرۃ النبی ﷺ ج ۱ ص ۱۷۳ بیروت، دارالفکر

(12) ابن ھشام، ابو محمد عبدالملک (۲۱۸ ھ) سیرۃ النبی ﷺ ج ۱ ص ۵۶ بیروت دارالفکر

(13) الخائص الکبریٰ، ج ۱ ص ۵۵، بیروت . دارالکتب العلمیہ

(14) زرقانی، محمد بن عبدالباقی، شرح مواھب لدینہ ج ۱ ص ۱۶۰ .... ۱۶۳ مصر، مطبع ازھریہ

(15) حاکم، ابوعبداللہ محمد بن عبداللہ (۸۵۱ ھ) المستدرک ج ۲ ص ۶۰۲،

ریاض ، مکتبة المعارف

(16)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ھ) عیون الاثر فی فنون المغازی والشمائل والسیر ، ج ۱ ص ۴۰ ، بیروت ، دارالمعرفه

(17) حافظ علاؤ الدین ، سیرت مغلطائی ص ۱۰ ، بحواله سیرت خاتم الانبیاء ﷺ ص ۲۷ مفتی محمد شفیعؒ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ

(18)ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ ھ) سیرة النبی ﷺ ج ۱ ص ۲۰۱ بیروت دارالفكر

(19)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ھ) الطبقات الکبرئ ، ج ۱ ص ۱۲۸،۱۲۹ بیروت ، دارالمعرفة

(20) سیوطی، جلال الدین عبدالرحمٰن (۹۱۱ ھ) الخصائص الکبرئ ، ج ۱ ص ۹۱ ، بیروت ، دارالکتب العلمیه

(21)مولانا ادریس کاندهلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۱ ص ۹۹،۱۰۰ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهؓ

(22)سهیلی ، ابوالقاسم عبدالرحمٰن بن عبداللّٰه (۱ ۸۵ ھ) الروض الانف فی تفسیر السیرة النبویة لابن هشام ج ۱ ص ۱۲۲ قاهره ، مکتبة الکلیات

(23) مولانا ادریس کاندهلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۱ ص ۱۰۹ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهؓ

(24) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۱ ص ۲۰۲ مصر ، مطبع ازهریه

(25) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ھ) الاصابه فی تمییز الصحابةؓ ج ۶ ص ۲۸۲ بیروت ، دارالاحیاء

(26) ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبداللّٰه (۴۶۳ ھ) الاستیعاب فی معرفة الاصحابؓ ج ۴ ص ۳۱۱ ، حیدرآباد ، دائرة المعارف

(27) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ھ) الاصابه فی تمییز الصحابةؓ ج ۴ ص ۳۱۲ بیروت ، دارالاحیاء

(28)ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبداللّٰه (۴۶۳ھ) ، الاستیعاب فی معرفة الاصحاب ج ۴ ص ۲۴۶ ، حیدر آباد دکن ،دائرة المعارف

(29) مدارج النبوة ج ۳ ص ۸۲

(30)ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ھ) الاصابه فی تمییز الصحابةؓ ج ۴ ص ۳۰۴ بیروت ، دارالاحیاء

(31) ابن اثیر ، ابوالحسن علی بن ابی الکریم ، (۶۳۰ ھ) اسد الغابه فی معرفة الصحابةؓ ج ۵ ص ۴۵۶ ، مکتبه اسلامیه

(32)ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبداللّٰہ (۴٦۳ ه) الاستیعاب فی معرفة الاصحابؓ ج ۴ ص ۳۰۲ ، حیدرآباد ، دائرة المعارف

(33) سیر اعلام النبلاء ج ۲ ص ۲۵۲

(34) ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبداللّٰہ (۴٦۳ه) ، الاستیعاب فی معرفة الاصحاب ج ۴ ص ۴۸۷ ، حیدر آباد دکن ،دائرة المعارف

(35)زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواھب لدینه ج ۳ ص ۲۰۲ مصر ، مطبع از ھریه

(36) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابۃ ج ۴ ص ۳۷۷ بیروت ، دارالاحیاء

(37) ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبداللّٰہ (۴٦۳ ه) الاستیعاب فی معرفة الاصحابؓ ج ۴ ص ۳۷۷ ، حیدرآباد ، دائرة المعارف

(38) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابۃ ج ۴ ص ۳۷۹ بیروت ، دارالاحیاء

(39) حضور ﷺ کی صاحبزادیاں ص ۴۵

(40) ابن اثیر ، ابوالحسن علی بن ابی الکریم (٦۳۰ ه) الکامل فی التاریخ ج ۲ ص ۳۱ بیروت دارالکتاب العربی

(41) ابن ھشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۳ ص ۴۲۳ بیروت دارالفکر

(42) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواھب لدینه ج ۳ ص ۲۲۷ مصر ، مطبع از ھریه

(43) مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۳۲ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویۃؓ

(44)مولانا ادریس کاندھلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۳ ص ۱٦٦،۱٦۷ ، لاھور ، مکتبه عشرہ مبشرۃؓ

(45)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۳۲ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویۃؓ

(46)سیر اعلام النبلاء ج ۲ ص ۲۲۹

(47) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابۃ ج ۴ ص ۲۷۳ بیروت ، دارالاحیاء

(48) اصح السیر ص ۵۸۳

(49)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون المغازی والشمائل والسیر ، ج ۲ ص ۳۰۳ ، بیروت ، دارالمعرفه

(50) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۳ ص ۲۴۹ مصر ، مطبع از هریه

(51)ابن اثیر ، ابوالحسن علی بن ابی الکریم (۶۴۰ ه) الکامل فی التاریخ ج ۲ ص ۳۰۸ بیروت دارالکتاب العربی

(52)اصح السیر ص ۵۷۹

(53) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابهٌ ج ۴ ص ۴۵۷ بیروت ، دارالاحیاء

(54) ابن کثیر ، اسماعیل بن عمر ، (۷۷۴ ه) البدایه والنهایه فی التاریخ ج ۴ ص۱۴۶ لاهور ، مکتبه قدوسیه

(55)ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبدالله (۴۶۳ ه) الاستیعاب فی معرفة الاصحابٌ ج ۴ ص ۳۱۴ ، حیدرآباد ، دائرة المعارف

(56) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابهٌ ج ۴ ص ۳۴۶ بیروت ، دار الاحیاء

(57) ابن عبدالبر الاندلسی ، ابو عمر یوسف بن عبدالله (۴۶۳ ه) الاستیعاب فی معرفة الاصحابٌ ج ۴ ص ۳۴۹ ، حیدرآباد ، دائرة المعارف

(58)اصح السیر ص ۶۰۲

(59) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابهٌ ج ۴ ص ۲۵۶ بیروت ، دارالاحیاء

(60) سیر اعلام النبلاء ج ۲ ص ۲۶۳

(61) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) الاصابه فی تمییز الصحابهٌ ج ۴ ص ۲۶۵ بیروت ، دارالاحیاء

(62) سیر اعلام النبلاء ج ۲۳۹

(63)طبری ، ابو جعفر محمد بن جریر ، (۳۱۰ ه) تاریخ الامم والملوک ، ج ۲ ص ۲۱۷ قاهره ، دارالمعارف

(64) مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۴۰ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهٌ

(65) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۱ ص ۲۰۳ .... ۲۰۶ مصر ، مطبع از هریه

(66)ابن هشام ، ابو محمد عبدالملک(۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۱ ص ۲۱۰ بیروت دارالفکر

(67)طبری ، ابو جعفر محمد بن جریر ، (۳۱۰ ه) تاریخ الامم والملوک ، ج ۱ ص ۱۱۳۹ قاهره ، دارالمعارف

(68) سید سلیمان ندوی ، رحمت عالم ﷺ ص ۲۴ کراچی ، قدیمی کتب خانه
(69)سید سلیمان ندوی ، رحمت عالم ﷺ ص ۲۴ کراچی ، قدیمی کتب خانه
(70)ابن کثیر ، اسماعیل بن عمر ، (۷۷۴ ه) البدایه والنهایه فی التاریخ ج ۳ ص ۲۴ لاهور ، مکتبه قدوسیه
(71)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۲۵ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ
(72)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۲۷ ، ۲۸ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ
(73) مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۲٦ ، ۲۷ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ
(74)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۲۹،۲۸ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ
(75)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبری ، ج ۱ ص ۱۳۹ بیروت ، دارالمعرفة
(76)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون المغازي والشمائل والسیر ، ج ۱ ص ۱۳۹ ، بیروت ، دارالمعرفه
(77) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ ه) سیرة النبی ﷺ ج ۱ ص ۱۲۲ بیروت دارالفکر
(78) ابن قیم الجوزي ، محمد بن ابی بکر (۷۵۱ ه) زاد المعاد فی هدی خیر العباد ج ۲ ص ۳٦ . بیروت
(79)ابن حجر العسقلانیؒ ، احمد بن علی (۸۵۲ ه) فتح الباري شرح صحیح البخاري ، ج ۷ ص ۱۴٦ بیروت ، دارالمعرفه
(80) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ ه) سیرة النبی ﷺ ج ۱ ص ۳۴۴....۳۵۳ بیروت دارالفکر
(81)مولانا ادریس کاندهلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۱ ص ۲۳۸،۲۳۷ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهؓ
(82) حافظ علاؤ الدین ، سیرت مغلطائی ص ۲۵ بحواله سیرت خاتم الانبیاء ﷺ
(83) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۱ ص ۲۹٦،۲۹۱ مصر ، مطبع از هریه
(84)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۵۳ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ
(85) نووي ، ابوز کریا یحیٰ بن شرف (٦۷٦ ه) شرح صحیح مسلم باب الاسراء ج ۲

ص ۱۱۳ ، بیروت ، دارالفکر

(86)مفتی محمد شفیع ؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۵۳، ۵۴ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ

(87) سیوطی ، جلال الدین عبدالرحمٰن (۹۱۱ ه) الخصائص الکبریٰ ج ۱ ص ۱۵٦ ، بیروت، دارالکتب العلمیه

(88)مفتی محمد شفیع ؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۵٦ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ

(89) مفتی محمد شفیع ؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۵۸ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ

(90) سهیلی ، ابوالقاسم عبدالرحمٰن بن عبدالله (۵۸۱ ه) الروض الانف فی تفسیر السیرة النبویة لابن هشام ج ۱ ص ۲٦۹ قاهره ، مکتبة الکلیات

(91) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملک (۲۱۸ ه) سیرة النبی ﷺ ج ۲ ص ۹۴ بیروت دارالفکر

(92)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون المغازی والشمائل والسیر ، ج ۱ ص ۱۷۷ ، بیروت ، دارالمعرفه

(93)زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۱ ص ۳۲۱ مصر ، مطبع ازهریه

(94) ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبریٰ ج ۱ ص ۱۵۲ بیروت

(95)مولانا ادریس کاندهلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۱ ص ۳۱۳، ۳۱۴ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرةؓ

(96) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح البخاری ج ۷ ص ۱۸۷ بیروت ، دارالمعرفة

(97)مفتی محمد شفیع ؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۹۵ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ

(98) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملک (۲۱۸ ه) سیرة النبی ﷺ ج ۲ ص ۱۱۱ بیروت دارالفکر

(99 طبری ، ابوجعفر محمد بن جریر ، (۳۱۰ ه) تاریخ الامم والملوک ، ج ۲ ص ۳۹۴، ۳۹۵ قاهره ، دارالمعارف

(100)ابن کثیر ، اسماعیل بن عمر ، (۷۷۴ ه) البدایه والنهایه فی التاریخ ج ۳ ص ۲۱۳ لاهور ، مکتبه قدوسیه

(101)مولانا ادریس کاندهلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۱ ص ۳۲۷، ۳۲۸ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرةؓ

(102)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۱۰۲ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویةؓ

(103)مولانا ادریس کاند هلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۱ ص ۳۹۲ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرةؓ

(104)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون المغازي والشمائل والسیر ، ج ۱ ص ۲۳۰ ، بیروت ، دارالمعرفه

(105) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباري شرح صحیح البخاري ج ۱ ص ۱۴۳ بیروت ، دار المعرفة

(106) زرقاني ، محمد بن عبدالباقي ، شرح مواهب لدینه ج ۱ ص ۳۹۷ مصر ، مطبع از هریه

(107) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۲ ص ۲٦۷ بیروت دار الفکر

(108) مولانا ادریس کاند هلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۲ ص ۵۴...۱۰۵ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرةؓ

(109) ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبریٰ ج ۱ ص ۱۴ بیروت

(110)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۸۸ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویةؓ

(111)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۸۸ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویةؓ

(112)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۸۹ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویةؓ

(113) زرقاني ، محمد بن عبدالباقي ، شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۳۳ مصر ، مطبع از هریه

(114)ابن کثیر ، اسماعیل بن عمر ، (۷۷۴ ه) البدایه والنهایه فی التاریخ ج ۴ ص ۳ لاهور ، مکتبه قدوسیه

(115) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۲ ص ۴۲٦ بیروت دار الفکر

(116) ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبریٰ ج ۲ ص ۲۸۹ بیروت

(117)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ص ۹۳ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویةؓ

(118)ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباري شرح صحیح البخاري ج ۷ ص ۲۹۱ بیروت ، دارالمعرفة

(119)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبری ج ۲ ص ۳۹ بیروت

(120)مولانا ادریس کاند هلوی ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۲ ص ۲۳۱،۲۳۰ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهٌ

(121) ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبری ج ۲ ص ۴۷ بیروت

(122) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۱۱۰، ۱۲٦ مصر ، مطبع ازهریه

(123)سهیلی ، ابوالقاسم عبدالرحمٰن بن عبدالله (۵۸۱ ه) الروض الانف فی تفسیر السیرة النبویة لابن هشام ج ۲ ص ۹۳ قاهره ، مکتبة الکلیات

(124)ابن کثیر ، اسماعیل بن عمر ، (۷۷۴ ه) البدایه والنهایه فی التاریخ ج ۴ ص ۱۲۸ لاهور ، مکتبه قدوسیه

(125)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبری ج ۲ ص ۹۵ بیروت

(126)ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح البخاری ج ۵ ص ۲۴۲ ...۲۴۵ بیروت ، دارالمعرفة

(127) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۲۰٦ .... ۲۰۸ مصر ، مطبع ازهریه

(128) سهیلی ، ابوالقاسم عبدالرحمٰن بن عبدالله (۵۸۱ ه) الروض الانف فی تفسیر السیرة النبویة لابن هشام ج ۲ ص ۲۳۳ قاهره ، مکتبة الکلیات

(129)مفتی محمد شفیعؒ ، سیرة خاتم الانبیاء ﷺ ، اسلام آباد ، مکتبه امیر معاویهؓ

(130)ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح البخاری ج ۷ ص ۳۵٦ بیروت ، دارالمعرفة

(131) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۲ ص ۳۸۰ بیروت دارالفکر

(132)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون المغازی والشمائل والسیر ، ج ۲ ص ۱۳۲ ، بیروت ، دارالمعرفه

(133)حلبی ، علی بن برهان الدین (۱۰۴۴ ه) السیرة الحلبیة فی سیرة الامین المامون ، ج ۲ ص ۱٦۴ ، بیروت ، دارالمعرفة

(134) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۳ ص ۴۰۸ بیروت دارالفکر

(135) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح البخاری ج ۷ ص ۳٦۰ بیروت ، دارالمعرفة

(136)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ه) الطبقات الکبری، ج ص بیروت ، دارالمعرفة

(137) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۲۵۴ مصر ،

مطبع از هریه
(138)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ ه) الطبقات الکبری ج ۲ ص ۱۲۴ بیروت
(139) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۲٦٦ مصر ،
مطبع از هریه
(140) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح
البخاری ج ۷ ص ۳۹۲ بیروت ، دارالمعرفة
(141) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۲٦۹ مصر ،
مطبع از هریه
(142) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح
البخاری ج ۸ ص ۴ بیروت ، دارالمعرفة
(143) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۲ ص ۲۹۲ مصر ،
مطبع از هریه
(144) ابن هشام ، ابو محمد عبدالملك (۲۱۸ه) سیرة النبی ﷺ ج ۴ ص ۱۲، ۱۳
بیروت دارالفکر
(145)مولانا ادریس کاند هلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۲ ص ۴۲۵ ، لاهور ،
مکتبه عشره مبشرهؒ
(146) ابن اثیر ، ابوالحسن علی بن ابی الکریم (٦۳۰ ه) الکامل فی التاریخ ج ۲
ص ۱۳۱ بیروت دارالکتاب العربی
(147) ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون
المغازی والشمائل والسیر ، ج ۲ ص ۱۹۲ ، بیروت ، دارالمعرفه
(148)ابن سعد ، محمد (۲۳۰ه) الطبقات الکبری ، ج ۲ ص ۱۵۸،۱۵۹ بیروت ،
دارالمعرفة
(149) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۳ ص ۲۸ مصر ،
مطبع از هریه
(150) ابن حجر العسقلانی ، احمد بن علی (۸۵۲ه) فتح الباری شرح صحیح
البخاری ج ۸ ص ۲٦ بیروت ، دارالمعرفة
(151)ابن قیم الجوزی ، محمد بن ابی بکر (۷۵۱ ه) زاد المعاد فی هدی خیر العباد
ج ۲ ص ۲۰۱ . بیروت
(152)ابن سید الناس ، محمد بن محمد شافعیؒ ، (۷۳۴ ه) عیون الاثر فی فنون
المغازی والشمائل والسیر ، ج ۲ ص ۲۲ ، بیروت ، دارالمعرفه
(153) سیوطی ، جلال الدین عبدالرحمٰن (۹۱۱ ه) الخصائص الکبریٰ ج ۱ ص ۲۷۳
، بیروت، دارالکتب العلمیه

(154) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۳ ص ۷۱ مصر ، مطبع ازهریه

(155)مولانا ادریس کاند هلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۲ ص ۲۷۹....۲۸۲ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهٔ

(156)مولانا ادریس کاند هلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۳ ص ۲۰ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهٔ

(157) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۳ ص ۹۵ مصر ، مطبع ازهریه

(158) زرقانی ، محمد بن عبدالباقی ،شرح مواهب لدینه ج ۳ ص ۱۰۳ مصر ، مطبع ازهریه

(159)مولانا ادریس کاند هلویؒ ، سیرت المصطفیٰ ﷺ ، ج ۳ ص ۶۰...۶۶ ، لاهور ، مکتبه عشره مبشرهٔ

★★★★★★★★

★★★★★★★★★★★★★★★★

وماتوفیقی الابالله العلی العظیم ربنا تقبل منا انك انت السیمع العلیم وتب علینا انك انت التواب الرحیم .

وصلی الله تعالیٰ علیٰ خیر خلقه محمد واله واصحابه اجمعین . و من تبعهم باحسان الیٰ یوم الدین .

(6 مارچ 2018ء)

د مولانا احمدعلي مرداني

نور چاپ شوي کتابونه

★	معدن البیان فی ترجمة القرآن د قرآن کریم د بعضي سورتونو پښتو منظومه ترجمه	★
★	ګلدسته د تجوید (د تجوید تو ل ضروري احکام په پښتو شعرونو کښي)	★
★	قواعد النحو (د علم النحو ټول اهم قواعد په پښتو شعرونو کښي)	★
★	تیسر الاصول فی حدیث الرسول ﷺ (د اُصول حدیث تذکره په پښتو شعرونو کښي)	★
★	د مونځ تعلیم (د اودس ، غسل ، تیمم ، مونځ ضروري احکام په پښتو شعرونو کښي)	★
★	لبّ اللباب یعنی خاصیاتِ ابواب خاصیات ابواب په پښتو شعرونو کښي	★
★	رڼا د سحر (صدارتي ایوارډ یافته) پښتو نعتونه	★
★	ښکلا د چمن (پښتونعتونه)	★
★	د زړهٔ سکون (صدارتي ایوارډ یافته) پښتو نعتونه	★

★	حقیقی جانان ﷺ (نعتونه)	★
★	عربی جانان ﷺ (نعتونه) زیر طبع	★
★	سیرتِ عشرہ مبشرہ ؓ (حالاتِ زندگی، اقوال، مرویات، واقعات، وغیرہ)	★
★	سیرتِ ائمہ اربعہؒ (احوال، اقوال، واقعات، مرویات)	★
★	حضرت امیر معاویہؓ کا مختصر تعارف (مختصر حالاتِ زندگی، اقوال، واقعات، مرویات)	★
★	انمول موتی (اعداد کی دنیا کا منفرد مجموعہ)	★
★	انمول خزانہ (اعداد کی ترتیب کے ساتھ ایک منفرد تحریر) زیرِ طبع	★
★	غائبانہ نماز جنازہ اور اُس کی شرعی حیثیت (قرآن وسنت کی روشنی میں ایک اہم ترین مسئلہ کی توضیح)	★
★	مروجہ حیلہ اسقاط قرآن وسنت کی روشنی میں	★
★	منکرین اجماع وقیاس (جس میں اجماع وقیاس کی اہمیت بیان کیا گیا ہے۔)	★